

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Διπλωματική Εργασία

Θέμα εργασίας

«Κοινά και συλλογική δράση:

Η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό»

ΓΙΑΚΑ ΣΤΕΦΑΝΗ

Εποπτική επιτροπή:

Δέλτσου Ελευθερία

Παπαηλία Πηνελόπη

Πετρίδης Πέτρος

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικά.....	1-4
----------------	-----

Κεφάλαιο 1:

Κοινά και συλλογικές μορφές πολιτικής δράσης στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας.....	5-16
---	------

Κεφάλαιο 2:

Η εμπειρία του πεδίου και τα υποκείμενα της έρευνας.....	17-25
--	-------

Κεφάλαιο 3:

ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ

Η ομάδα Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, η Οικολογική Κίνηση και οι υδάτινοι πόροι ως διακύβευμα.....	26-42
--	-------

Κεφάλαιο 4:

ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΠΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΒΟΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ.....	43
--	----

4.1 Διαδικασίες συλλογικοποίησης.....	44-50
---------------------------------------	-------

4.2 Οι χλωριωτές και η αντιπαράθεση για τον νεροκράτη: Εκφράσεις της συλλογικής πολιτικής δράσης.....	50-66
---	-------

4.3 Ο αστικός χώρος και η καθημερινή ζωή ως πεδία διαπραγμάτευσης.....	66-72
--	-------

4.4 «Συμμαχία για το νερό»: λόγιοι και πρακτικές ενάντια στην ιδιωτικοποίηση..	73-80
--	-------

Επίλογος.....	81-83
---------------	-------

Παράρτημα.....	84-89
----------------	-------

Βιβλιογραφία.....	90-94
-------------------	-------

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιείται την «Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό»¹, μια συλλογικότητα που δραστηριοποιείται επί των πολιτικών διακυβέρνησης των υδάτινων πόρων στα όρια του σημερινού δήμου Βόλου. Η συλλογικότητα δημιουργήθηκε το φθινόπωρο του 2010 από πολίτες του δήμου, για να διεκδικήσει, μέσα από τον λόγο και τις πρακτικές της, το νερό ως ένα «φυσικό αγαθό που δικαιούται όλος ο κόσμος και δεν είναι ιδιοκτησία κανενός»². Η «Κίνηση», όπως τα μέλη της την αποκαλούν χάριν συντομίας, συγκροτήθηκε για να αντιπαρατεθεί συλλογικά με το νέο καθεστώς επιστασίας των οικείων υδάτινων πόρων, που εγκαθιδρύθηκε μέσω του σχεδίου νόμου «Καλλικράτης» το 2011 και υλοποιήθηκε σταδιακά από την αρμόδια ΔΕΥΑ (Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης και Αποχέτευσης). Η ΔΕΥΑΜΒ επιχείρησε να μεταβάλει, σε πρώτο χρόνο, τους όρους χρήσης των πηγών νερού καθώς και τις υπηρεσίες που σχετίζονταν με αυτές, την ύδρευση και την άρδευση, αποφασίζοντας να εγκαταστήσει σύστημα μόνιμης χλωρίωσης στις δεξαμενές ύδρευσης και να τοποθετήσει υδρομετρητές και ένα νέο μοντέλο τιμολόγησης και στους δυο τομείς. Σε δεύτερο χρόνο εκκίνησε διερευνητικές διαδικασίες (ανάθεση μελέτης)³ προκειμένου να ιδιωτικοποιήσει ένα από τα τμήματά της, τις εγκαταστάσεις συνεπεξεργασίας αστικών και προεπεξεργασμένων βιομηχανικών αποβλήτων (Βιολογικός Καθαρισμός).

Τα δρώντα υποκείμενα, κάτοικοι των συνενούμενων χωριών του Πηλίου αρχικά και του Βόλου μετέπειτα, εξέλαβαν τη δραστηριότητα της ΔΕΥΑΜΒ ως παρεμβατική προς τους συσχετισμούς της κοινοτικής ζωής, έτσι όπως οι ίδιοι την έχουν συνθέσει και τη βιώνουν, ως αντίρροπη προς την ποιότητα και το καθεστώς υδατικών παροχών που δικαιούνται οι πολίτες, αλλά και ως εξ αντιθέτου στην πολιτική τους θέση, πως το νερό συνιστά ένα κοινό αγαθό. Δρώντας παράλληλα στα κοινωνικά πεδία του χωριού και της πόλης, έφεραν στο προσκήνιο τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις των αναγκών και των προβλημάτων τους, αλλά κατά

¹ Εφεξής «Κίνηση»

² Κίνηση Κατοίκων Πηλίου (12.10.2010). «Κίνηση κατοίκων των χωριών του Πηλίου που εντάσσονται στο Δήμο Βόλου για την προστασία των νερών». <http://apodrasistagiates>. (Ανακτήθηκε 20.05.2018).

³ Διοικητικό συμβούλιο ΔΕΥΑΜΒ, 5^η συνεδρίαση (23.02.2017), αριθμός απόφασης 068. «Έγκριση απευθείας ανάθεσης για την «Παροχή τεχνικών και επιστημονικών υπηρεσιών για τη σκοπιμότητα της Μορφής της Λειτουργίας και Συντήρησης των ΕΕΛΚ ΔΕΥΑΜΒ» και έγκριση διάθεσης πίστωσης».

μείζονα λόγο προέβαλαν τη φύση, τους υδάτινους πόρους αλλά και τις τοπικές κοινωνίες ως ένα αλληλένδετο όλο. Η συλλογικοποίηση και η δράση τους είχε ως στόχο να συγκροτήσει ένα πεδίο διαλόγου, πολιτικής σύζευξης και αυτοοργάνωσης των πολιτών, να διαμορφώσει και να αντιπαραβάλει εναλλακτικές συλλογικές προοπτικές και πολιτικές τροπικότητες.

Οι συμμετέχοντες, μέσα από τις διαδικασίες στις οποίες ενεπλάκησαν, έθεσαν σε μια εκ νέου διαπραγμάτευση τη σχέση τους με τους υδάτινους πόρους και τις υποδομές που σχετίζονται με αυτούς, προσδίδοντας της νέες νοηματοδοτήσεις και συμβολισμούς. Ταυτόχρονα, επαναπροσδιόρισαν και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις προάγοντας την αλληλεγγύη, την ισότητα και μια εναλλακτική μορφή κοινωνικότητας. Η υιοθέτηση ακτιβιστικών πρακτικών, οριζόντιων και αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων στο εδώ και στο τώρα, οδήγησε σε νέες θεωρήσεις κυρίαρχων και καθιερωμένων εννοιών όπως η καθημερινή ζωή, το φυσικό, το παραδοσιακό, το δημόσιο και το ιδιωτικό αλλά και σε νέες προσλήψεις της ιδιότητας του/της πολίτη και της σχέσης του/της με το κράτος και τους θεσμούς. Η έννοια της καθημερινής ζωής, μάλιστα, βρέθηκε στο επίκεντρο της πολιτικής ανάλυσης και σκέψης της συλλογικότητας ως ένα πεδίο που συμπυκνώνει τις έξεις, τα συλλογικά βιώματα και τις κοινωνικές διαστάσεις των προβληματισμών της ευρύτερης κοινωνίας, αλλά και ως μια σφαίρα εντός της οποίας καθίστανται ορατές και αισθητές οι βαθιές επιδράσεις των κυρίαρχων πολιτικών. Ως εκ τούτου, η καθημερινή ζωή έγινε αντιληπτή ως ο τόπος εκείνος όπου είναι εφικτή μια άλλη μορφή ισότιμης κοινωνικής συνεργασίας που δύναται να παρέμβει στις δυναμικές των εξουσιαστικών δομών, γι' αυτό και η συλλογικότητα τη συγκρότησε ως ένα προνομιακό πεδίο δράσης.

Τι είναι όμως τα κοινά και πως διαμορφώθηκαν στο βάθος του χρόνου; Το πρώτο κεφάλαιο ξεκινά με μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις πρώιμες μορφές των κοινών από την περίοδο της φεουδαρχίας και φτάνει μέχρι την ανάδυση και την εδραίωση του νεοφιλελευθερισμού και τη σύγχρονη συνθήκη της ύστερης νεωτερικότητας για να περιγράψει το πώς τα δρώντα υποκείμενα συγκρότησαν και εξέφρασαν, μέσα από τα κοινά, τα πολιτικά τους προτάγματα και τις συλλογικές τους διεκδικήσεις. Το κεφάλαιο περιλαμβάνει παραδείγματα από την Ευρώπη και τα Βαλκάνια και επικεντρώνεται στη συνέχεια στο ελληνικό παράδειγμα, όπου με αιχμή την οικονομική κρίση συζητά τα κοινά που αναδύθηκαν την τελευταία δεκαετία, μέσα στα οποία εντάσσεται και η περίπτωση μελέτης της παρούσας

εργασίας όπως και πολλές ακόμα συλλογικότητες που συγκροτήθηκαν αντιτιθέμενες στην ιδιωτικοποίηση και τις περιφράξεις των υδάτινων πόρων και των υποδομών ύδρευσης. Κεντρικό ζήτημα που απασχολεί το πρώτο κεφάλαιο είναι τα αναλυτικά εργαλεία που ανέπτυξε το επιστημονικό πεδίο της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας για να κατανοήσει και να ερμηνεύσει τις ποικίλες μορφές συλλογικής πολιτικής δράσης.

Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην περίπτωση μελέτης και πιο συγκεκριμένα στην ερευνητική διαδικασία. Η μέθοδος που ακολούθησα για να μελετήσω και να κατανοήσω την «Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό» και τα ζητήματα που άπτονται αυτής ήταν η επιτόπια έρευνα, η συστηματική δηλαδή συμμετοχική παρατήρηση των διαδικασιών και των δράσεων της ομάδας. Το πεδίο συγκροτήθηκε μέσα από τις πολυάριθμες συνελεύσεις της, τις δημόσιες διαμαρτυρίες και τις παρεμβάσεις που πραγματοποίησε στα δημοτικά κέντρα λήψης αποφάσεων και στο δημόσιο χώρο, αλλά και μέσα από πρακτικές όπως η συγγραφή κειμένων, η αφισκοκόλληση και η κατασκευή πανό. Στο εθνογραφικό υλικό συμπεριλαμβάνονται και ορισμένες συμπληρωματικές συζητήσεις- συνεντεύξεις που πραγματοποίησα με μερικούς από τους συμμετέχοντες, τις οποίες μαγνητοφώνησα και κατόπιν επεξεργάστηκα. Η διαδικασία και η εμπειρία της έρευνας, η θέση και η εμπλοκή μου στο πεδίο καθώς και οι προβληματισμοί που με απασχόλησαν καθ' όλη τη διάρκεια της αποτελούν τα ζητήματα που συζητούνται στο δεύτερο κεφάλαιο.

Εστιάζοντας στο εθνογραφικό παράδειγμα, το τρίτο κεφάλαιο προσεγγίζει το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο εντός του οποίου αναδύεται η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, όπου γίνεται μια απόπειρα να σκιαγραφηθούν οι κοινωνικές και πολιτικές δυναμικές που τη διαμόρφωσαν ως μια συλλογικότητα εντοπισμένη στον χώρο και στον χρόνο. Στο επίκεντρο τίθεται η σχέση των τοπικών κοινωνιών με τους υδάτινους πόρους ως ένα προϊόν ιστορικά διαμορφωμένο και ως μια κοινή εμπειρία των υπό μελέτη υποκειμένων. Στόχος του κεφαλαίου είναι να γίνουν κατανοητά τα γεγονότα και οι διαδικασίες που σμίλεψαν αυτήν την κοινή εμπειρία, η οποία εν μέρει αιτιολογεί τις συγκλίσεις των υποκειμένων και τις πολιτικές τους συμφωνίες, σε ένα αφήγημα, βέβαια, που εσωκλείει αντιφάσεις και αντιθέσεις. Αυτή είναι η αρχή ενός νήματος και το πρώτο επίπεδο ανάλυσης που θα επιτρέψει στο τέταρτο κεφάλαιο να εισχωρήσει στα μύχια της συλλογικότητας και να συζητήσει ζητήματα ιδεολογίας, πολιτικής

πρακτικής, στρατηγικής, δικτύωσης και απόκτησης πολιτικών και κοινωνικών συμμάχων.

Η εστίαση της εθνογραφικής έρευνας στην Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το νερό θα επιδιώξει να αναδείξει τις ποικίλες οπτικές της θεματικής, ενώ παράλληλα θα επιχειρήσει να απαντήσει στα ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής αλλά και σε αυτά που ανέκυψαν εντός της ερευνητικής διαδικασίας. Ποιες είναι οι δυναμικές των κοινωνικών σχέσεων και οι παράγοντες που συντέλεσαν στη διαμόρφωση της συλλογικότητας; Ποιες είναι οι υφές της ιδεολογικής συγκρότησης, οι μορφές λειτουργίας και το ρεπερτόριο δράσης της; Με ποιους τρόπους τα υποκείμενα της έρευνας συλλογικοποίησαν και πολιτικοποίησαν πτυχές της καθημερινής τους ζωής, προκειμένου να υλοποιήσουν τα πολιτικά τους προτάγματα και πώς αυτή η συνθήκη λειτούργησε αντίστροφα; Πώς έχουν διαμορφωθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο οι συλλογικές πολιτικές διεκδικήσεων γύρω από το νερό και τους φυσικούς πόρους σήμερα;

Η επιλογή της θεματικής των κοινών αποτελεί μέρος του βασικού πεδίου ενδιαφέροντος μου, της Οικονομικής Ανθρωπολογίας, ένα πεδίο που επιχειρεί να αντιληφθεί και να αναλύσει τις ποικίλες μορφές οργάνωσης των ανθρώπων και τις πολυδιάστατες πτυχές και εκφάνσεις της σφαίρας του «οικονομικού» στα εκάστοτε ιστορικά και κοινωνικά πλαίσια (Narotzky 2007[1997]:19). Η επιλογή της Κίνησης Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό ως μελέτη περίπτωσης προέκυψε ως αποτέλεσμα προτροπής, η οποία ευελπιστώ πως τελεσφόρησε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Κοινά και συλλογικές μορφές πολιτικής δράσης στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας

Ζούμε σε μια εποχή όπου η βιβλιογραφία για τα «κοινά» (commons) αυξάνεται συνεχώς τη στιγμή που τα ίδια τα κοινά υφίστανται διαρκείς «περιφράξεις». Ενδεικτικό αυτής της συνθήκης είναι οι ολοένα και περισσότερες κοινότητες και πολιτικές συλλογικοποιήσεις που επιχειρούν να τα προασπιστούν, την ίδια στιγμή που οι κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες αποπειρώνται να τις συγκροτήσουν ως ερευνητικά πεδία. Η ανθρωπολογία, η ιστορία, οι πολιτικές επιστήμες, η γεωγραφία και η κοινωνιολογία είναι μόνο μερικοί από τους ακαδημαϊκούς κλάδους που έχουν προσεγγίσει, συχνά διεπιστημονικά, τις διάφορες πτυχές του φαινομένου. Βέβαια, αυτό δεν συνιστά ένα αντιπαραθετικό σχήμα, αντίθετα αποτυπώνει τη διαρκή προσπάθεια του επιστημονικού κόσμου να κατανοήσει το πλήθος των αντιθέσεων, των ανταγωνισμών και των δυναμικών που συνθέτουν τις κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας. Ταυτόχρονα, επιχειρεί να αναδείξει τις πολλαπλές αρχές, αξίες και λογικές κοινωνικών σχέσεων που επιδιώκουν να προξενήσουν ρωγμές στην κυριαρχία των αγορών και στα νεοφιλελεύθερα συστήματα εξουσίας (Κιουπκιολής 2014: 7-8). Οι μελέτες για τα κοινά δύνανται να αναδείξουν τις ποικίλες πτυχές της συλλογικής δράσης και της πολιτικής οργάνωσης των ανθρώπων, οδηγώντας παράλληλα πολλούς θεωρητικούς σε μια εκ νέου ανάγνωση της σύγχρονης συνθήκης με διαφορετικούς όρους και σε μια αναδιατύπωση των ερωτημάτων περί της συγκαιρινής κοινωνικής εμπειρίας, ανάγοντας τα ίδια τα κοινά σε ένα κρίσιμο ζήτημα των καιρών μας που απαιτεί ενδελεχή διερεύνηση. Τι συνιστούν όμως τα κοινά για τα οποία γίνεται λόγος;

Σύμφωνα με τον πολιτικό φιλόσοφο George Caffentzis (2016), τα «κοινά» (commons) εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στην Αγγλία τον 16^ο αιώνα ως ένας νομικός όρος που αναφερόταν σε ένα σύνολο φυσικών πόρων (καλλιεργήσιμες εκτάσεις, δάση, ψαρότοποι κ.α.) στα οποία αναγνωριζόταν το έννομο δικαίωμα πρόσβασης και χρήσης για μια κοινότητα ανθρώπων. Τόσο ο Caffentzis όσο και ο David Bollier, ακτιβιστής και συγγραφέας, συμφωνούν πως οι πόροι αυτοί δεν

συνιστούσαν συλλογική ιδιοκτησία της κοινότητας ή κάποιων μελών της αλλά ανήκαν σε άρχοντες, στην εκκλησία ή ήταν βασιλικές κτήσεις. Παρόλα αυτά αποτελούσαν πεδία όπου οι χρήστες ασκούσαν τις βασικές οικονομικές τους δραστηριότητες και επομένως συντελούσαν στον βιοπορισμό τους αλλά και στην κοινωνική αναπαραγωγή των κοινοτήτων. Στην πράξη μια ολόκληρη αγροτική οικονομία βρισκόταν σε εξάρτηση από την πρόσβαση στα κοινά (Caffentzis 2016: 93-94, Bollier 2016: 68-69).

Ωστόσο όπως επισημαίνει ο ανθρωπολόγος John Wagner (2012) αυτή η συνθήκη αφορούσε μόνο τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και η παραπάνω ανάγνωση δεν συμπεριλαμβάνει το γεγονός ότι η περίοδος της φεουδαρχίας στην Ευρώπη ήταν εξ ορισμού δομημένη στις ταξικές ανισότητες και διαφορές. Ένα αντίστοιχο καθεστώς με αυτό της Αγγλίας επικρατούσε και σε άλλες χώρες της δυτικής Ευρώπης όπως στη Γερμανία και στην Ελβετία, όπου επίσης οι αγροτικοί πληθυσμοί είχαν δικαιώματα χρήσης και όχι ιδιοκτησίας στις εκτάσεις γης (Wagner 2012). Στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης και στις περιπτώσεις της Κροατίας και της Σερβίας τα κοινά ονομάζονταν «gmaйна», ενώ επί οθωμανικής αυτοκρατορίας σε διάφορες χώρες των Βαλκανίων χρησιμοποιούνταν και ο όρος «vakuf» που δήλωνε την αναφαίρετη πρόσβαση στη γη ή σε άλλους πόρους (Tomasevic et.al. 2018: 24, 59-60). Η ιστορικός Maria Todorova (1989:7) ανέδειξε τον όρο «zadruga» που χρησιμοποιούνταν στην Βουλγαρία για να περιγράψει τη συνθήκη κατά την οποία συγγενικά πρόσωπα διαχειρίζονταν από κοινού τα μέσα επιβίωσής τους. Στην Ελλάδα αντίστοιχα υπήρχαν τα «κοινάτα» ή «τσελιγγάτα» που αποτελούσαν ενώσεις για την εκτροφή και διάθεση αμνοερίφων και αποτελούν μια πρώιμη μορφή των αγροτικών συνεταιρισμών (Κιουπκιολής 2014:180-181).

Η όξυνση των ταξικών ανισοτήτων που ενυπήρχαν εκδηλώθηκε με τις λεγόμενες περιφράξεις (enclosures) που εμφανίστηκαν κατά την ίδια ιστορική περίοδο και εντάθηκαν μέχρι και τον 19^ο αιώνα, σηματοδοτώντας σε διαφορετικούς χρόνους για κάθε περιοχή της Ευρώπης τη μεταβολή του πρότερου καθεστώτος. Πρόκειται για την κυριολεκτική, σε πρώτο χρόνο, περίφραξη των κοινών γαιών από την αριστοκρατία και τους γαιοκτήμονες με φράχτες και θαμνοστοιχίες και τη μόνιμη απαγόρευση της πρόσβασης στους μέχρι τότε χρήστες τους. Οι διαδικασίες των περιφράξεων σταδιακά προωθήθηκαν δια της νομικής οδού μέσα από τη θεσμοθέτηση της ιδιοκτησίας. Ελλείψει πόρων ένα

μεγάλο μέρος των εν λόγω πληθυσμών μετανάστευσε στα αστικά κέντρα προς αναζήτηση εργασίας και μετατράπηκε σε εργατικό δυναμικό κατά την περίοδο της εκβιομηχάνισης (Caffentzis 2016: 94, Bollier 2016: 67-70). Οι περιφράξεις συνέβησαν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο σε όλη την Ευρώπη και αλλού κατά την εν λόγω περίοδο, ακόμα και αν δεν ονομάστηκαν έτσι. Η ιστορική μετάβαση που αναδιαμόρφωσε ριζικά τις κοινωνίες αυτές αναλύθηκε εκτενώς από τον Karl Polanyi στο έργο του *Ο μεγάλος μετασχηματισμός*, όπου ο Polanyi χαρακτήρισε αυτή την περίοδο ως «την επανάσταση των πλουσίων ενάντια στους φτωχούς» [2001(1944): 37].

Ποιες είναι οι συμπαραδηλώσεις που λαμβάνει λοιπόν μια ορολογία, που διαμορφώθηκε σε μια άλλη ιστορική περίοδο και σε συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια, στη σύγχρονη συγκυρία, όπου εντάσσεται και η παρούσα εργασία; Οι Hardt και Negri (2009:x-xi) αναφέρουν πως πολύ συχνά αδυνατούμε να βρούμε τους όρους για να περιγράψουμε τις συνθήκες μέσα στις οποίες ζούμε και μελετάμε. Μερικές φορές καταφέρνουμε και εφευρίσκουμε νέους, ενώ κάποιες άλλες αναζωογονούμε παλιές έννοιες, επειδή φέρουν ισχυρά νοήματα αλλά και επειδή διαρρηγνύουν τις συμβατικές αντιλήψεις του παρόντος και τις θέτουν υπό μια νέα προοπτική. Αυτό συνέβη και με τους όρους «κοινά» και «περιφράξεις», οι οποίοι βρέθηκαν στο περιθώριο του λόγου για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και επανεμφανίστηκαν στα τέλη του 20^{ου} αιώνα φέροντας τα νοήματα μιας σημαντικής και πολυεπίπεδης ιστορικής αλλαγής που εγκαθιδρύθηκε με όρους κυριαρχίας, ενώ εκφράστηκαν μέσα από νέες πολιτικές και πρακτικές και επενδύθηκαν με εναλλακτικές νοηματοδοτήσεις και ερμηνείες στις διάφορες πολιτισμικές και πολιτικές τους εκφάνσεις. Τι συμβαίνει λοιπόν σε αυτή την χρονική συγκυρία;

Το τέλος του 20^{ου} αιώνα χαρακτηρίστηκε από μια σειρά εξελίξεων που μετέβαλαν ραγδαία την παγκόσμια πολιτική συνθήκη. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η κυβέρνηση της Margaret Thatcher στην Αγγλία προσπαθούσε με κάθε τρόπο να ανακόψει τη δυναμική των εργατικών συνδικάτων την ίδια περίοδο που στις ΗΠΑ η προεδρία του Ronald Reagan επιχειρούσε πέρα από την εργατική αποδυνάμωση να απορρυθμίσει τη βιομηχανία, την αγροτική παραγωγή και την εξαγωγή πόρων και να απελευθερώσει τις δυνάμεις του κεφαλαίου τόσο στο εσωτερικό του κράτους όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι μεταρρυθμιστικές διαδικασίες που ακολούθησαν εξαπλώθηκαν και διαμόρφωσαν ένα πολύ

διαφορετικό από τον μέχρι τότε κόσμο, εισάγοντάς τον σε μια νέα εποχή υπό τον όρο «παγκοσμιοποίηση» (Harvey 2005: 1). Η μετάβαση αυτή συνοδεύτηκε από τη σταδιακή εξάπλωση της προβληματικής σκέψης περί του τέλους της ιστορίας και της επικράτησης του καπιταλισμού και αποτυπώθηκε σε πολιτικό επίπεδο στην φράση της Margaret Thatcher «Δεν υπάρχει εναλλακτική» (There is no alternative) (Καβουλάκος & Γριτζάς 2015:1).

Η βιομηχανία και οι τεχνολογίες πληροφόρησης ξεπέρασαν τα σύνορα των κρατών και οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές επέτρεψαν μια απρόσκοπτη μορφή εταιρικής συμπεριφοράς που συνοδεύτηκε από την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων πόρων και σμίλεψε ένα καθεστώς ευέλικτης κεφαλαιακής συσσώρευσης (Susser 2016). Ο ανθρωπολόγος Arjun Appadurai (2002) μάλιστα υποστηρίζει πως η παράλληλη ανάπτυξη και η ισχυροποίηση μη κρατικών οργανισμών, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που σταδιακά επηρέασαν ή ακόμα και ανέλαβαν τα ηνία κρατικών λειτουργιών, οδήγησαν σε κρίση το ίδιο το κράτος ως σύστημα, μια κρίση που έγινε ακόμα πιο ορατή μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Το νεοφιλελεύθερο καθεστώς επέφερε νέες μορφές διακυβέρνησης τόσο εντός των κρατών αλλά και σε διακρατικό επίπεδο. Το δικαίωμα στην ιδιωτική ιδιοκτησία και στο ελεύθερο εμπόριο ισχυροποιήθηκε νομοθετικά με επιχείρημα την εξασφάλιση της ατομικής ελευθερίας. Η αύξηση της παραγωγικότητας και της παραγωγής πλούτου μέσω της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας προωθήθηκε ως ο μόνος τρόπος να βελτιωθεί και να επιτευχθεί το «ευ ζειν» των κοινωνιών. Οι ιδιωτικοποιήσεις και οι νέες μορφές «περιφράξεων»⁴ παρατάχθηκαν απέναντι στην «τραγωδία των κοινών»⁵ και η κρατική απεμπλοκή υπέρ της ιδιωτικής εμπλοκής υποσχέθηκε στους πολίτες-καταναλωτές χαμηλότερους φόρους και φθηνές παροχές υπηρεσιών και προϊόντων (Harvey 2005:64-65, Dalakoglou 2016).

⁴ Η ομάδα Midnight Notes Collective εισήγαγε τον όρο «νέες περιφράξεις» στο δέκατο τεύχος του περιοδικού που εξέδωσε το 1990 με τίτλο "New Enclosures". Το πρώτο μέρος του τεύχους (1-9) αποτελούσε μια θεωρητική προσέγγιση του όρου ενώ τα υπόλοιπα δέκα μέρη επικεντρώνονταν σε διάφορες περιοχές όπου πραγματοποιήθηκαν ριζικές οικονομικές μεταβολές ως προς το καθεστώς διαχείρισης των κοινών πόρων. Στο τεύχος αυτό συμπεριλαμβάνεται επίσης μια πρώιμη ανάλυση της έννοιας του οικονομικού χρέους και τις οικονομικής κρίσης σε συσχέτισμό με την ανάπτυξη μη κρατικών παραγόντων όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

⁵ Garret Hardin, The tragedy of the commons, Science, 1968. Το κύριο επιχείρημα του άρθρου υποστήριζε πως κάθε άνθρωπος, ως homo economicus, επιδιώκει να μεγιστοποιήσει το προσωπικό του όφελος αδιαφορώντας για τις συνέπειες και πρότεινε την ιδιωτικοποίηση, ως τη μόνη λύση στην βιωσιμότητα και προστασία των περιβαλλοντικών πόρων (Harvey 2011).

Ο περιβαλλοντικός τομέας υπήρξε ένα από τα πεδία στα οποία δραστηριοποιήθηκε έντονα η ιδιωτική επιχειρηματικότητα τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα σε πόρους όπως το νερό, οι αλιευτικές ζώνες, τα δάση, τα ορυκτά και οι εδαφικές εκτάσεις. Οι υπέρμαχοι της εταιρικής διακυβέρνησης των περιβαλλοντικών πόρων υποστήριξαν πως είναι ο μόνος τρόπος να αντιμετωπιστεί η λεγόμενη «περιβαλλοντική κρίση», οι βαθιές επιδράσεις δηλαδή της ανθρώπινης δραστηριότητας στα οικοσυστήματα. Οι λόγοι περί περιβαλλοντικής κρίσης, που έγιναν ιδιαίτερα έντονοι μετά την δεκαετία του 1980, δεν έθιγαν μόνο την εύαλωτη και εύθραυστη φύση των οικοσυστημάτων αλλά και την ανάγκη για ανάπτυξη καθώς και την αναποτελεσματικότητα των κρατικών μορφών διακυβέρνησης (Bakker 2014, Bollier 2016:65).

Οι υδάτινοι πόροι είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η ιδιωτική επιχειρηματικότητα δραστηριοποιήθηκε σε τομείς όπως η ιδιωτικοποίηση και η διαχείριση υπηρεσιών και κατ' επέκταση υποδομών ύδρευσης. Ταυτόχρονα εξαπλώθηκε και η αγορά εμφιαλωμένων νερών και αφεψημάτων που συνδέθηκε με την αγορά και την άντληση υπόγειων υδάτινων αποθεμάτων. Και σε αυτή την περίπτωση οι λόγοι περί ιδιωτικής διαχείρισης σχετίστηκαν με τη λεγόμενη παγκόσμια κρίση νερού, τον κίνδυνο της μόλυνσης δηλαδή των υδροφόρων οριζόντων από την ανθρώπινη δραστηριότητα και το γεγονός πως ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων ανά τον κόσμο δεν έχει πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό. Όπως όμως αναφέρθηκε και προηγουμένως, καίριο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία έπαιξε και η ισχυροποίηση μη κρατικών παραγόντων. Το 1990 η Παγκόσμια Τράπεζα έθεσε πολύ κεντρικά στην πολιτική της ατζέντα το ζήτημα των ιδιωτικοποιήσεων και την επέκταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τομέα του νερού. Μάλιστα, στο «Διεθνές Συνέδριο για το Νερό και το Περιβάλλον», το 1992, θεσπίστηκαν οι «Αρχές του Δουβλίνου» μια από τις οποίες αναφέρει πως «το νερό έχει οικονομική αξία σε όλες τις μορφές χρήσης του και θα έπρεπε να αναγνωρίζεται ως ένα οικονομικό αγαθό»⁶ και οι οποίες υιοθετήθηκαν από την Παγκόσμια Τράπεζα το 1994 (Bakker 2014).

Ωστόσο, ο ανταγωνισμός υπό τους νεοφιλελεύθερους όρους οδήγησε σε ολιγοπώλια και μονοπώλια, με τις ισχυρές εταιρείες να θέτουν εκτός

⁶ «International Conference on Water and the Environment: Development issues for the 21st century», 26-31 January 1991, Ireland Dublin, pp.4
<https://www.ircwash.org/sites/default/files/71-ICWE92-9739.pdf> (Accessed 20.09.2018).

ανταγωνισμού τις πιο ανίσχυρες και να επεκτείνονται στην ιδιωτικοποίηση και την περίφραξη ολοένα και περισσότερων δημόσιων και κοινών πόρων. Επιδιώκοντας να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους, προσπάθησαν να μειώσουν τα εταιρικά κόστη με διάφορους τρόπους, όπως με τη μη συντήρηση υποδομών, την απόθεση μη επεξεργασμένων αποβλήτων εις βάρος των εργαζομένων, των οικείων κοινωνιών αλλά και του περιβάλλοντος, ή «εξωτερικεύοντας» τα κόστη αυτά στο εκάστοτε κράτος και κατ' επέκταση στους πολίτες (Harvey 2005: 67-68). Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές επεκτάθηκαν με την ίδια λογική στις ποικίλες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές σφαίρες και οι κρατικές προνοιακές πολιτικές εγκαταλείφθηκαν σταδιακά φέρνοντας πολλές κοινωνικές ομάδες αντιμέτωπες με συνθήκες πολιτισμικής αποσύνθεσης και με οξυνόμενες μορφές ανισοτήτων (Rethmann 2013, Appadurai 2002). Από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα το βασικό ερώτημα που τέθηκε, από τον ακαδημαϊκό τουλάχιστον κόσμο, ήταν με ποιους τρόπους θα αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι τις ριζικές αυτές αλλαγές (Susser 2016).

Απόρροια των μεταβολών αυτών ήταν η ολοένα και λιγότερη εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στην ικανότητα των θεσμών να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους και να ανταποκριθούν στις προσδοκίες τους για ένα καλύτερο και πιο δίκαιο μέλλον. Ταυτόχρονα, η συνθήκη αυτή συνδέθηκε και με την αδυναμία πολλών ανθρώπων να ταυτιστούν με τις μέχρι τότε παραδοσιακές μορφές πολιτικής αντιπροσώπευσης και οργάνωσης, όπως η κοινωνική τάξη και το κόμμα, αλλά και τα εργατικά συνδικάτα, τα οποία μετά τη δεκαετία του 1980 άρχισαν να φθίνουν (Ciavolella & Boni 2015, Appadurai 2002, Κιουπκιολής 2014:187). Ένας λόγος που θα μπορούσε να ερμηνεύσει τη γέννηση των νέων αναγκών είναι το γεγονός ότι οι συλλογικοποιήσεις που αναδύθηκαν να μεν διαπραγματεύτηκαν, άσκησαν κριτική σε και επιχείρησαν να μεταβάλουν τις δεδομένες συνθήκες που βίωναν, ωστόσο δεν φαντάστηκαν τον εαυτό τους μόνο με όρους ανταγωνισμού ως προς το υπάρχον κυρίαρχο σύστημα και αντιπαραθετικά με την παγκοσμιοποίηση, τον νεοφιλευθερισμό και τις ιδιωτικοποιήσεις. Αντίθετα, έθεσαν νέα αιτήματα και ερωτήματα, επένδυσαν στη δημιουργικότητα, στην αναμόρφωση των προσωπικών σχέσεων και στη διαμόρφωση νέων μορφών έκφρασης (Rethmann 2013). Έτσι λοιπόν, βρέθηκαν στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών πολιτικής συγκρότησης.

Οι πολλαπλές μορφές ακτιβισμού που αναδύθηκαν συντάχθηκαν με διαφορετικούς όρους προκειμένου να αναδείξουν και να αντιμετωπίσουν ανισότητες και καταπιέσεις ρατσιστικής και έμφυλης υφής, ενώ έθεσαν περιβαλλοντικά και ευρύτερα πολιτικά και πολιτισμικά ζητήματα. Στα δρώντα υποκείμενα συμπεριλαμβάνονταν επομένως και κοινωνικές ομάδες που βίωναν συνθήκες περιθωριοποίησης, οι οποίες επιχείρησαν να εκφράσουν τα προβλήματα και τις επιθυμίες τους στον δημόσιο χώρο και λόγο αλλά και να φανταστούν νέους τρόπους ζωής (Susser 2016, Appadurai 2002, Rethmann 2013). Οι διαδικασίες αναζήτησης και πραγμάτωσης των επιθυμούμενων κοινωνικών αλλαγών προωθήθηκαν από και απευθύνθηκαν στους πολίτες, μέσω μη ιεραρχικών τρόπων οργάνωσης και οριζόντιων διαδικασιών λήψης αποφάσεων, επιδιώκοντας την ισότιμη και άμεση συμμετοχή των υποκειμένων. Οι πολιτικές αυτές διαμόρφωσαν νέα πεδία και χώρους διαπραγμάτευσης, νέες πτυχές στο συλλογικό συνειδητό και νέες μορφές υποκειμενικότητας, προσδίδοντας διαφορετικές διαστάσεις στην έννοια του/της πολίτη (Susser 2016, Appadurai 2002).

Οι ανθρωπολόγοι επιχείρησαν να ερμηνεύσουν ποικιλοτρόπως τις πολιτικές αυτές ζυμώσεις και συλλογικοποιήσεις και να σμιλέψουν νέους αναλυτικούς ορίζοντες. Ο Arjun Appadurai (2002) μίλησε για την «βαθιά δημοκρατία» (deep democracy), μια δημοκρατία που απέρριψε τις θεσμικές δομές για να συγκροτήσει μορφές δημιουργικής ομοφωνίας και διαλόγου που καλλιεργούν την ισότητα, την οικειότητα και την αλληλοκατανόηση των συμμετεχόντων, διαμορφώνοντας νέες προσλήψεις της κοινότητας, της ταυτότητας και της ζωής. Η Petra Rethmann (2013) και ο David Graeber (2007) μίλησαν για τις «πολιτικές της ενδεχομενικότητας και της δυνατότητας» (political possibilities), οι οποίες έχουν μια μακρά ιστορία στις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες, ανασυντέθηκαν, όμως, ως ερώτημα από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα για να συμπεριλάβουν διαστάσεις ηθικής, επιρροής, συναισθημάτων και αναπαράστασης. Η Rethmann μίλησε για τη σφαίρα του απρόβλεπτου, του ατελούς και του θραυσματικού στις μορφές πολιτικής δράσης των σύγχρονων μορφών συλλογικής δράσης, ενώ ο David Graeber (2007) επικεντρώθηκε στις ριζοσπαστικές μορφές διαμαρτυρίας, διακρίνοντας τις από τις άλλες μορφές δράσης ως τις πιο αποτελεσματικές στην προσπάθεια επίτευξης της κοινωνικής αλλαγής. Υποστήριξε πως η άμεση δράση είναι αυτή που θα επιφέρει την επιθυμούμενη επανάσταση και όχι η φαντασία και διαχώρισε την επανάσταση από

τον μετασχηματισμό, μια συλλογιστική που πηγάζει από την αναρχική θεωρία και αντιτίθεται στην μαρξιστική ανάλυση (Rethmann 2013). Οι Riccardo Ciavolella & Stefano Boni (2015) μίλησαν για τις «εναλλακτικές πολιτικές» («alterpolitics»), η Elizabeth Povinelli (2011:5) μελέτησε την ανάδυση «διαφορετικών μορφών κοινωνικής ζωής» («otherwise») που βρίσκονται σε μια διαρκή και ρευστή διαδικασία πραγμάτωσης («becoming»), ενώ ο Hirokazu Miyazaki (2006) εισήγαγε την έννοια της «ελπίδας» («hope») ως ένα νέο ερμηνευτικό εργαλείο που θα βοηθήσει τους ανθρωπολόγους να κατανοήσουν μια σημαντική παράμετρο που ωθεί τα κινήματα να συνεχίζουν την δράση τους. Μάλιστα, τόσο ο Miyazaki όσο και η Povinelli μίλησαν για την εισχώρηση των διάφορων μορφών ακτιβισμού στην καθημερινή ζωή και για ζητήματα αντοχής και δέσμευσης των υποκειμένων ως πολιτικές επιτυχίες που εξασφαλίζουν τη διαρκή ανοικτότητα των υπό διαπραγμάτευση πολιτικών δυνατοτήτων που διαμορφώνουν.

Βέβαια, όπως πολύ εύστοχα τονίζει ο ανθρωπολόγος Marc Edelman (2001) μπορεί οι σύγχρονες μορφές κοινωνικών κινήματων να αναδύθηκαν μέσα από την κρίση της νεωτερικότητας, παρόλα αυτά μια αποκομμένη και αντιπαραθετική παρουσίασή τους σε σχέση με τις πρότερες μορφές πολιτικής οργάνωσης θα ήταν λανθασμένη, παραπέμποντας στην περιοδολόγηση περί Νέων Κοινωνικών Κινήματων που θεωρητικοποιήθηκε και προωθήθηκε κατά κύριο λόγο από κοινωνιολόγους όπως ο Alain Touraine (1988), ο Alberto Melucci (1989) κ.α. Ο Edelman επεσήμανε πως τα σύγχρονα κινήματα διεκδίκησαν πολιτικούς προγόνους για να νομιμοποιηθούν στο παρόν τους και να συνθέσουν τις νέες πολιτικές τους ταυτότητες.

Στην περίπτωση της Ευρώπης οι πολιτικές της ιδιωτικοποίησης προωθήθηκαν ακόμα περισσότερο την τελευταία δεκαετία και πιο συγκεκριμένα μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008. Οι κρατικές επενδύσεις στις υποδομές μειώθηκαν σημαντικά και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναζήτησε λύσεις στον ιδιωτικό τομέα⁷ (Dalakoglou 2016). Οι υποδομές όμως, όπως αναφέρει και ο ανθρωπολόγος Δημήτρης Δαλάκογλου (2016), αποτελούν την υλική αποτύπωση της σχέσης ενός κράτους με τους πολίτες του, μια σχέση που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη συγκρότηση του κράτους, τέθηκε όμως υπό αναδιαπραγμάτευση καθώς, μαζί με τις υποδομές, περικοπές υπέστησαν και άλλοι

⁷ European Investment Bank, Financial Report, 2015
<http://www.eib.org/attachments/general/reports/fr2015en.pdf> (Accessed 23.09.2018).

τομείς που μέχρι πρότινος συγκαταλέγονταν στις κρατικές λειτουργίες, όπως η υγεία και η παιδεία. Η συνεργασία του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ) βέβαια δεν ήταν μια καινοτόμος πρόταση. Στο ελληνικό κράτος, για παράδειγμα, είχε νομοθετηθεί ήδη από το 2005⁸, πριν ακόμα γίνουν αισθητές οι συνέπειες των δυσλειτουργιών της οικονομίας. Μετά το 2008 οι συμπράξεις αυτές επεκτάθηκαν σε ένα πολύ μεγάλο μέρος των υποδομών και των υπηρεσιών του κράτους υπό τον όρο των αποκρατικοποιήσεων, την έκταση των οποίων μπορεί κανείς να αντιληφθεί με μια απλή περιήγηση στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας που δραστηριοποιείται στην ενίσχυση των επενδύσεων στο ελληνικό κράτος και όπως αναφέρεται «λειτουργεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος σύμφωνα με τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας»⁹. Εξάλλου, βάσει αυτής της νομοθεσίας η πολυεθνική εταιρεία SUEZ κατέχει από το 2014 το 5,46% της Εταιρείας Ύδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης (ΕΥΑΘ)¹⁰.

Η περίοδος της αποκαλούμενης οικονομικής κρίσης στο ελληνικό κράτος χαρακτηρίστηκε από τη ραγδαία μεταβολή του πολιτικού τοπίου αλλά και των συνθηκών διαβίωσης των πολιτών του, καθώς οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν οδήγησαν στην αύξηση των εισφορών και τη μείωση των μισθών, των συντάξεων, των επιδομάτων και των θέσεων εργασίας. Η περίοδος αυτή όμως χαρακτηρίστηκε και από την ανάδυση μιας ευρείας γκάμας αντιστάσεων και κοινών, όπου διάφορες ομάδες ανθρώπων επιχείρησαν με πολλούς τρόπους να συνεργαστούν και να αντιμετωπίσουν τις συνθήκες αυτές. Από το 2010 μέχρι σήμερα περισσότεροι από 150.000 οδηγοί αρνήθηκαν να πληρώσουν το κόστος των διοδίων, γεγονός που συνδέθηκε με τις ιδιωτικοποιήσεις στο οδικό δίκτυο συγκροτώντας το γνωστό κίνημα «Δεν πληρώνω»¹¹, ενώ δεκάδες πολίτες κατέλαβαν τμήματα στον χώρο του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού και τα μετέτρεψαν σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις υπό συλλογική διαχείριση, αντιτιθέμενοι στην ιδιωτικοποίησή του

⁸ «Συμπράξεις ιδιωτικού και δημόσιου τομέα», Νόμος υπ' αριθμόν 3389, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αριθμός φύλλου 232, 22 Σεπτεμβρίου 2005 http://www.sdit.mnec.gr/sites/default/files/nomothesia/LAW_3389_2005.pdf (Ανακτήθηκε 22.09.2018).

⁹ Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας <http://www.hcap.gr/> (Ανακτήθηκε 23.09.2018).

¹⁰ Εταιρεία Ύδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης/ Μέτοχοι <http://www.eyath.gr/swift.jsp?CMCCode=06060103&extLang=> (Ανακτήθηκε 25.09.2018).

¹¹ «Κίνημα δεν πληρώνω» <https://www.kinimadenplirono.gr/> (Ανακτήθηκε 25.07.2018).

(Dalakoglou 2016). Στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας υπολογίζεται ότι από το 2010 και έπειτα αναπτύχθηκαν περισσότερα από 150 επιχειρήματα εναλλακτικής οικονομίας, στα οποία συγκαταλέγονται αυτοοργανωμένες κλινικές και φαρμακεία, δίκτυα ανταλλαγών, τράπεζες χρόνου, κοινωνικές κουζίνες και παντοπωλεία και δίκτυα διακίνησης καταναλωτικών προϊόντων χωρίς μεσάζοντες (Κιουπκιολής 2014:197-198, Rakopoulos 2015).

Στο πεδίο των υδάτινων πόρων από το 2010 μέχρι και σήμερα έχουν συγκροτηθεί περισσότερες από είκοσι τέσσερις ομάδες που δραστηριοποιούνται σε διάφορες περιοχές της ελληνικής επικράτειας ενάντια στην ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων ύδρευσης και στην εμπορευματοποίηση του νερού, διεκδικώντας παράλληλα καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών και συμμετοχή στις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων, οι οποίες το 2014 συγκρότησαν την Πανελλαδική Συμμαχία για το Νερό¹². Ανάμεσά τους συγκαταλέγεται η «Κίνηση 136», μια ομάδα πολιτών που δημιουργήθηκε το 2011, αντιπαρατιθέμενη στην ιδιωτικοποίηση της ΕΥΑΘ. Η ομάδα υποστηρίζει πως αν κάθε δημότης της Θεσσαλονίκης πλήρωνε 136 ευρώ, τότε οι πολίτες θα μπορούσαν να αγοράσουν συλλογικά το 51% της επιχείρησης ώστε να καταστεί εφικτός ο κοινωνικός της έλεγχος¹³. Μια ακόμα ομάδα που ονομάζεται «Soste το Νερό»¹⁴ διοργάνωσε δημοψήφισμα το 2014 στην πόλη της Θεσσαλονίκης για την επικείμενη ιδιωτικοποίηση της ΕΥΑΘ (Dalakoglou 2016). Στην Πανελλαδική Συμμαχία συμμετέχει και το εθνογραφικό παράδειγμα της παρούσας εργασίας, η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, σήμερα τα κοινά, μέσα από τις ποικίλες εκφάνσεις τους, συγκροτούν τις αντιστάσεις των κοινωνιών στις σύγχρονες μορφές περιφράξεων και ενσαρκώνουν τα πολιτικά αιτήματά τους. Από το πεδίο των πολιτικών επιστημών ο Αλέξανδρος Κιουπκιολής (2014:9) τα περιγράφει ως «τους συλλογικούς και πολιτισμικούς πόρους που διαχειριζόμαστε από κοινού με συμμετοχικές πρακτικές» και ο Massimo De Angelis (2013:27) θεωρεί ότι συνιστούν «κοινωνικές δομές σε διάφορα επίπεδα δραστηριότητας όπου οι πόροι μοιράζονται, και όπου η κοινότητα καθορίζει τους όρους του μοιράσματος,

¹² Πανελλαδική Συμμαχία για το Νερό, Δίκτυο Κινήσεων και Συλλογικοτήτων http://symmaxianerou.blogspot.com/p/blog-page_6.html (Ανακτήθηκε 30.05.2018).

¹³ Κίνηση 136, το νερό στα χέρια των πολιτών. <http://www.136.gr/section/%CF%84%CE%B9> (Ανακτήθηκε 30.05.2018).

¹⁴ Soste το Νερό, είναι δημόσιο αγαθό <http://sostetonero.blogspot.com/> (Ανακτήθηκε 5.06.2018).

συνήθως με μορφές οριζόντιων κοινωνικών σχέσεων που βασίζονται στη συμμετοχική δημοκρατία, σε μια δημοκρατία χωρίς αποκλεισμούς». Τέλος, από μια ακτιβιστική προοπτική ο David Bollier (2016:20) λέει ότι «το παράδειγμα των κοινών συντίθεται από λειτουργικά, εξελισσόμενα πρότυπα παραγωγής, διαμοιρασμού και αγαθής επιστασίας, τα οποία συνδυάζουν το οικονομικό με το κοινωνικό, το συλλογικό και το προσωπικό στοιχείο»

Βέβαια, μπορεί στην παρούσα εργασία να μελετάται μια ομάδα που έχει ως επί το πλείστον τοπική, γεωγραφικά, δράση, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα κοινά είναι απαραίτητα τοπικά. Όπως επισημαίνει ο Bollier σήμερα τα κοινά αποτελούν τη συνειδητοποίηση των κοινωνιών για την ύπαρξη και άλλων μορφών οργάνωσης τους και διαχείρισης των πόρων, πέρα από το κράτος και την αγορά. Επομένως, κάθε πόρος μπορεί να καταστεί ως κοινό, εφόσον το αποφασίσει μια ομάδα χρηστών, ενώ παράλληλα οι εκάστοτε χρήστες ενός πόρου μπορούν να καταστούν ως ομάδα εάν επιλέξουν ένα διαφορετικό μοντέλο διαχείρισης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που παραθέτει ο Bollier είναι η περίπτωση του λογισμικού GNU/Linux που δημιουργήθηκε το 1991 από έναν Φιλανδό, τον Linus Torvalds, για να αντιπαρατεθεί στο τότε ακριβό και περίπλοκο λογισμικό Unix που κυριαρχούσε στην αγορά. Το GNU/Linux μπορεί στην αρχή να αποσκοπούσε στις προσωπικές ανάγκες του Torvalds, στη συνέχεια όμως συνδιαμορφώθηκε από ομάδες εθελοντών που συνεργάστηκαν μέσω διαδικτύου για να το συγκροτήσουν στη μορφή που κυκλοφορεί και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα. Σε αυτό το παράδειγμα το κοινωνικό πεδίο συνεργασίας ήταν το διαδίκτυο και το αποτέλεσμα ήταν η συγκρότηση ενός κοινού ανοιχτής πρόσβασης και ελεύθερου διαμοιρασμού (Bollier 2016: 30-33). Στα ψηφιακά κοινά συγκαταλέγεται η Wikipedia, εργαλεία και πηγές ανοιχτής πρόσβασης και διάφορα άλλα συνεργατικά εγχειρήματα που συχνά παράγονται και από ερασιτέχνες κοινωνούς που αμφισβητούν την εμπορευματοποίηση της τεχνογνωσίας και την αποκλειστικότητα που διεκδικούν πάνω σε αυτή εταιρείες με μοναδικό γνώμονα το οικονομικό κέρδος.

Οι σχέσεις που συνθέτουν τα κοινά βρίσκονται εμπεδωμένες σε ομάδες ανθρώπων που προσπαθούν να υπερασπιστούν υφιστάμενες κοινωνικές πρακτικές που απειλούνται από τις περιφράξεις οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων ή/και σε ομάδες που επιχειρούν να συλλογικοποιήσουν εκ νέου κάποιες άλλες (Κιουπκιολής 2011). Μπορεί να επιχειρηματολογούν κατά της κρατικής και της ιδιωτικής διαχείρισης, ενσωματώνοντας πρακτικές και πολιτικές αυτοθέσμησης και

αυτοοργάνωσης, αλλά ίσως και να συνδιαλέγονται μαζί τους δημιουργώντας αντιφάσεις, συγχύσεις και δυσδιάκριτα όρια (Harvey 2011, Caffentzis 2010).

Τα κοινά λοιπόν δεν είναι μονοσήμαντα, αντίθετα είναι τόσο περίπλοκα όσο και οι κοινωνίες μέσα στις οποίες αναδύονται, συγκροτούνται και αντιμάχονται, γι' αυτό και μπορούμε να τα κατανοήσουμε εις βάθος μόνο εάν εντρυφήσουμε σε αυτά και εάν δούμε μέσα από την οπτική των χρηστών και των κοινωνών τους (commoners) τις νοηματοδοτήσεις και τις πολιτικές που συνδιαμορφώνουν. Η παρούσα εργασία επιχειρεί λοιπόν να μελετήσει μια τέτοια περίπτωση, την Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό. Στόχος της είναι να κατανοήσει τις ερμηνείες που δίνουν τα δρώντα υποκείμενα στη συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα την οποία βιώνουν, να φωτίσει τους λόγους που συνθέτουν γι' αυτή ή για μια άλλη εκδοχή της και να αναλύσει τους πολύμορφους τρόπους μέσα από τους οποίους συλλογικοποιούν τα κοινά πολιτικά τους ενδιαφέροντα. Τα μεθοδολογικά εργαλεία του πεδίου της κοινωνικής ανθρωπολογίας και η ερευνητική διαδικασία της παρούσας εργασίας όπως και το σύνολο της συζήτησης που θα ακολουθήσει επιχειρούν να θέσουν ένα ακόμα λιθαράκι τελικά στη συζήτηση για τα κοινά, τις ποικίλες μορφές συλλογικής πολιτικής δράσης και την εν γένει σύγχρονη ανθρωπολογική θεώρησή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η εμπειρία του πεδίου και τα υποκείμενα της έρευνας

Η μελέτη της Κίνησης Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό και των ζητημάτων που άπτονται αυτής υλοποιήθηκε μέσα από επιτόπια έρευνα, ένα από τα κύρια μεθοδολογικά εργαλεία του ανθρωπολογικού επιστημονικού πεδίου. Η ερευνητική διαδικασία ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2016 και ολοκληρώθηκε έξι μήνες μετά, τον Μάρτιο του 2017. Ο καθορισμός του χρονικού πλαισίου της έρευνας πέραν του διαθέσιμου χρόνου, του γεγονότος δηλαδή ότι η παρούσα εργασία υλοποιήθηκε στο πλαίσιο ενός μεταπτυχιακού προγράμματος και επομένως ο χρόνος της έρευνας ήταν περιορισμένος εκ των πραγμάτων, καθορίστηκε με έναν τρόπο από το ίδιο το πεδίο. Παρόλο που συνάντησα την συλλογικότητα εν μέσω εξελίξεων, διαδικασιών και δράσεων σε σχέση με τα θέματα που θα αναλυθούν στη συνέχεια, αποφάσισα να ολοκληρώσω την έρευνα την περίοδο που έκλεινε ένας κύκλος δράσεων της, διάρκειας τριών μηνών περίπου, ενάντια στην προσπάθεια της ΔΕΥΑΜΒ να αναθέσει τη λειτουργία των εγκαταστάσεων συνεπεξεργασίας αστικών και προεπεξεργασμένων βιομηχανικών αποβλήτων (Βιολογικός Καθαρισμός) σε ιδιώτη επιχειρηματία¹⁵. Πρόκειται για μια οργανωμένη καμπάνια που περιλάμβανε συνελεύσεις και παρεμβάσεις στον ιστό της πόλης και στα δημοτικά κέντρα λήψης αποφάσεων, η οποία κορυφώθηκε με μια δημόσια εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στις 29 Μαρτίου¹⁶ σχετικά με το ζήτημα, αλλά και με το επέκεινα της τοπικής πολιτικής δράσης επί των ευρύτερων προβληματισμών γύρω από το νερό. Το χρονικό αυτό διάστημα ήταν πυκνό σε γεγονότα, σε σχέση με το προηγούμενο διάστημα που συμμετείχα, και οδήγησε σε ποικίλες ανακατατάξεις στο εσωτερικό της ομάδας. Στην πράξη διαμόρφωσε την έρευνα σε δυο μέρη, κάθε ένα από τα οποία ανέδειξε διαφορετικές πτυχές στη λειτουργία και την οργάνωση της ομάδας αλλά και στη σκέψη και δράση των υποκειμένων και αυτός ήταν και ο κύριος λόγος στην επιλογή του χρόνου ολοκλήρωσης της έρευνας.

¹⁵ Διοικητικό συμβούλιο ΔΕΥΑΜΒ, 5η συνεδρίαση, 23.02.2017, αριθμός απόφασης 068. «Έγκριση απευθείας ανάθεσης για την «Παροχή τεχνικών και επιστημονικών υπηρεσιών για την σκοπιμότητα της Μορφής της Λειτουργίας και Συντήρησης των ΕΕΛΚ ΔΕΥΑΜΒ» και έγκριση διάθεσης πίστωσης».

¹⁶ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, (14.03.2017), «Πρόσκληση για κοινό αγώνα ενάντια στη μόλυνση του Παγασητικού και την ιδιωτικοποίηση του Βιολογικού Καθαρισμού». https://watervolo.blogspot.com/2017/03/blog-post_14.html (Ανακτήθηκε 10.07.2018).

Η ερευνητική διαδικασία υπήρξε μια πολύ ενδιαφέρουσα αλλά και περίπλοκη συνθήκη. Η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό στην πράξη είναι ένα συντονιστικό συνελεύσεων, των οποίων αυτή αποτελεί ταυτόχρονα την κεντρική συνέλευση αλλά και το εκτελεστικό όργανο. Αυτό σημαίνει ότι συγκροτήθηκε τόσο από άτομα όσο και από ομάδες κατοίκων των χωριών που συνενώθηκαν με τον δήμο Βόλου και της πόλης. Στην πράξη πραγματοποιούσε μια τακτική εβδομαδιαία συνέλευση, αλλά ταυτόχρονα κάθε χωριό που συμμετείχε σε αυτή πραγματοποιούσε παράλληλες συνελεύσεις και μετέφερε στην ομάδα τις εκάστοτε αποφάσεις ή τους προβληματισμούς της «σε ένα κοινό πλαίσιο που είχε εκ των προτέρων συζητηθεί και διαμορφωθεί», όπως μου εξήγησε η Μαρία Τεχνοπούλου¹⁷, μέλος της Κίνησης. Ταυτόχρονα, η τακτική γενική συνέλευση πραγματοποιούνταν κάθε φορά σε κάποιο από τα χωριά ή στην πόλη του Βόλου. Αυτή η ιδιόμορφη λειτουργία της, σύμφωνα με την Μαρία, καθρέφτιζε την αναγνώριση των ιδιαίτερων συνθηκών και αναγκών κάθε κοινότητας και το δικαίωμα των εκάστοτε κατοίκων να τις διαχειρίζονται και σε αυτόνομο πλαίσιο.

Το μοντέλο του συντονιστικού επεδίωκε τη μεγαλύτερη δυνατή σύμπραξη με τους κατοίκους του συνόλου των συνενομένων χωριών και επομένως η επιλογή της συνεχούς αλλαγής των τόπων συνεύρεσης και συνέλευσης εξασφάλιζε την προσβασιμότητα και αύξανε τις πιθανότητες συμμετοχής των κατοίκων του εκάστοτε χωριού. Αυτή η διαδικασία καθιστούσε στα δικά μου μάτια ορατό ένα δίκτυο που χαρτογραφούνταν σταδιακά σε κάθε τόπο και χώρο συνέλευσης. Έτσι, η συνεχής μετακίνηση της συνέλευσης διαμόρφωνε πολλά μικρά κέντρα, όπου το κάθε «εδώ» λάμβανε ξεχωριστή σημασία. Σε αυτό το σχήμα τα χωριά αυτά δεν νοούνταν ως ένα ενιαίο κοινωνικό πεδίο με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αλλά ως πολλά μικρά πεδία, κάθε ένα από τα οποία είχε τις δικές του ιδιαιτερότητες και τις δικές του ξεχωριστές ανάγκες. Η πολυτοπική δράση της ομάδας συγκροτούσε και ένα πολυτοπικό, ρευστό πεδίο έρευνας, ένα πεδίο, δηλαδή, που αποτελούνταν από πολλά επιμέρους πεδία με διαφορετικά κάθε φορά χαρακτηριστικά.

Για εμένα ως ερευνήτρια η διαρκής μετάβαση στο επίκεντρο των εξελίξεων ήταν μια εμπειρία που συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση της οπτικής μου για την ομάδα. Για παράδειγμα, η πρώτη συνέλευση που συμμετείχα

¹⁷ Η Μαρία Τεχνοπούλου είναι γυναίκα, 54 ετών, εκπαιδευτικός και κάτοικος του χωριού Σταγιάτες. Η συνέντευξη που μου παραχώρησε πραγματοποιήθηκε στις 22.05.2018.

πραγματοποιήθηκε στο χωριό Άλλη Μεριά, στις 5 Οκτωβρίου του 2016. Τα μέλη είχαν αποφασίσει να διεξάγουν τη συνέλευση στο σχολείο του χωριού ωστόσο, για κάποιο λόγο που δεν γνωρίζω, δεν κατέστη δυνατή η πρόσβαση. Τελικά αποφασίστηκε πως η συνέλευση θα πραγματοποιηθεί στο καφενείο του χωριού πίνοντας κρασί και τρώγοντας μεζέδες. Μπορεί αυτή η περιγραφή να μην παραπέμπει σε μια αυστηρή πολιτική διαδικασία, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν συζητήθηκαν τα ζητήματα που περιλαμβάνονταν στην ατζέντα της ομάδας εκείνη την περίοδο. Ο χώρος του καφενείου, εξάλλου, έχει υπάρξει κεντρικός πυλώνας κοινωνικοποίησης και πολιτικοποίησης των υποκειμένων του χωριού, κυρίως των ανδρών, και έχει συνδεθεί με πολλές λειτουργίες όπως η διασκέδαση, ο εορτασμός αλλά και η «λαϊκή συνέλευση», όπως συχνά την αποκαλούσε και η ομάδα (Παραταξιάρχης 2006). Στις συνελεύσεις της Κίνησης συμμετείχαν και άντρες και γυναίκες, η επιλογή, όμως, του χώρου του καφενείου δεν συνιστά μια εξαίρεση αλλά την επανανοηματοδότηση μιας πρακτικής που προϋπήρχε. Βέβαια, στην περίπτωση της πρώτης συνέλευσης που παρευρέθηκα, μετά το τέλος της κουβέντας οι συμμετέχοντες διασκέδασαν όλοι μαζί, κάτι που δήλωνε και την ύπαρξη προσωπικών σχέσεων και δεσμών, πέρα από τις πολιτικές διασυνδέσεις. Ωστόσο, η επιλογή της ομάδας να πραγματοποιεί τις συνελεύσεις της κάθε φορά και σε άλλο χωριό δεν σημαίνει ότι αυτή η μετάβαση ήταν πάντα εφικτή για εμένα, μια παράμετρος που είχε ως αποτέλεσμα να μην έχω συμμετάσχει σε όλες τις διεξαχθείσες διαδικασίες. Η Κίνηση πραγματοποιούσε στις περισσότερες των περιπτώσεων τις συνελεύσεις της στα καφενεία των χωριών του Πηλίου, ενώ στην περίπτωση της πόλης του Βόλου επέλεγε χώρους όπως οι αίθουσες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, το Στέκι Μεταναστών ή το Εργατικό Κέντρο Βόλου, οι οποίοι επιλέγονταν, κατά αντιστοιχία, ως κεντρικά και εύκολα προσβάσιμα σημεία στην πόλη.

Παρόλα αυτά κατά τη διάρκεια της ερευνητικής περιόδου και αφού πρώτα συζητήθηκε με τα μέλη το παρόν εγχείρημα και τα συμπαρομαρτούντα με αυτό, παρακολούθησα και συμμετείχα όσο μπορούσα πιο εντατικά στις διαδικασίες και τις δράσεις τους. Αυτό σημαίνει πως στη διάρκεια των συνελεύσεων βρισκόμουν κατά κύριο λόγο στη θέση της παρατηρήτριας και συμμετείχα μόνο σε στιγμές που είχα κάποιο ερώτημα επί της συζήτησης, προκειμένου αφενός να διευκρινίσω τις απορίες μου ή τις υποθέσεις μου και αφετέρου να επηρεάσω το λιγότερο δυνατό τις διαδικασίες αν και η ίδια η παρουσία μου συνεπαγόταν εκ των πραγμάτων μια

παρεμβολή στην εκάστοτε σύνθεση της ομάδας. Ωστόσο, δεν είχα πάντα τον ρόλο της παρατηρήτριας. Όπως έχω ήδη αναφέρει η ομάδα ανέπτυξε ένα ευρύ ρεπερτόριο δράσης. Θεωρώντας ότι οι πρακτικές της αποτελούν μια ουσιώδη πτυχή της ιδεολογικής και ακτιβιστικής συγκρότησης της επέλεξα να συμμετάσχω ενεργά όσες φορές μου δόθηκε η ευκαιρία. Έτσι λοιπόν δήλωσα τη διαθεσιμότητά μου και συμμετείχα με άλλα μέλη σε δράση αφισοκόλλησης στους τοίχους της πόλης του Βόλου και στη δημιουργία πανό, για παράδειγμα. Μέσα από τις πρακτικές αυτές μπόρεσα να δω σχέσεις συνεργασίας αλλά και αλληλεγγύης, καθώς η περίπτωση της αφισοκόλλησης αποτελούσε ένα έντυπο κάλεσμα μαζικής συμπαράστασης στα δικαστήρια του Βόλου όπου εκδικαζόταν μηνυτήρια αναφορά από την ΔΕΥΜΑΒ εις βάρος ενός μέλους. Βέβαια, οι επιλογές μου δεν έχουν να κάνουν εξολοκλήρου με την έρευνα αλλά και με τις προσωπικές πολιτικές πεποιθήσεις και εμπειρίες μου που δεν με έβρισκαν αντίθετη με τις πρακτικές αυτές αλλά και με μερικές από τις αντιλήψεις της ομάδας, παράμετροι που συνέβαλαν στην εμπλοκή μου.

Σε όλη τη διάρκεια της συμμετοχικής παρατήρησης κρατούσα σημειώσεις πεδίου, καταγράφοντας το μέγιστο δυνατό των δεδομένων, ενώ η μελέτη τους, σε δεύτερο επίπεδο, οδήγησε στην ανάδειξη των κομβικών εννοιών, θεματικών και ζητημάτων που πραγματεύομαι στο κείμενο. Η καταγραφή των σημειώσεων δεν ήταν πάντα εφικτή καθώς μια συνέλευση μπορεί να διαρκούσε τρεις και τέσσερις ώρες με πολυάριθμες τοποθετήσεις και παράλληλες συζητήσεις. Η συνθήκη γινόταν πιο δυσχερής στις παρεμβάσεις της ομάδας στον δημόσιο χώρο, στις συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου, για παράδειγμα, και στις συλλογικές διαμαρτυρίες έξω από την ΔΕΥΑΜΒ. Οι δυσκολίες που αντιμετώπισα, ωστόσο, δεν σχετίζονταν μόνο με τον τόπο και τον χρόνο αλλά και με τους συμμετέχοντες. Καθώς οι συνελεύσεις και οι δράσεις της ομάδας ήταν ανοιχτές σε όποιον ήθελε να συμμετέχει, υπήρχαν πολίτες που προσέρχονταν περιστασιακά και επομένως δεν γνώριζα πάντα ποια είναι τα εμπλεκόμενα υποκείμενα. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι σημειώσεις αφορούσαν «κάποιον-α πολίτη», αναδεικνύοντας μια ακόμα πτυχή της ρευστότητας του πεδίου. Η αίσθηση αυτή, βέβαια, ήταν αμφίπλευρη. Κατά τη διάρκεια μιας παράστασης διαμαρτυρίας έξω από τις εγκαταστάσεις της ΔΕΥΑΜΒ, τον Φεβρουάριο του 2017 και ενόσω η Κίνηση αιτούνταν να συναντηθεί με το διοικητικό συμβούλιο της σχετικά με τις εξελίξεις γύρω από τη διαχείριση του Βιολογικού Καθαρισμού, ένας από τους

παριστάμενους, που δεν με γνώριζε, υπέθεσε ότι είμαι δημοσιογράφος, καθώς κρατούσα ένα μικρό σημειωματάριο και πλησιάζοντάς με ρώτησε τι γράφω και σε ποιόν θα τα μεταφέρω.

Ωστόσο, οφείλω να επισημάνω πως δεν εξέλαβα, σε καμία περίπτωση, αρνητική αντιμετώπιση για την επιλογή μου να ερευνήσω την ομάδα είτε από μέλη της είτε από άλλους συμμετέχοντες, αντίθετα πολλές φορές δεχόμουν διευκρινιστικές ερωτήσεις, ιδέες και προβληματισμούς. Για παράδειγμα, ένα από τα μέλη με είχε ρωτήσει εάν αυτή η εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει ένα εργαλείο για την ομάδα, συνειρμός που ενδεχομένως προέκυψε από την ακαδημαϊκή φύση της και το γεγονός ότι η Κίνηση επικαλούνταν σε στιγμές τον ακαδημαϊκό και επιστημονικό λόγο για να ισχυροποιήσει τα επιχειρήματά της. Στις ιδέες που μου προτάθηκαν ανήκει ένα μέρος της εργασίας, η αναφορά της δεύτερης ενότητας του τρίτου κεφαλαίου στην Οικολογική Κίνηση. Πρόκειται για μια ομάδα στην οποία συμμετείχαν μέλη της Κίνησης στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, για την οποία μου μίλησε για πρώτη φορά η Κατερίνα Κέφου¹⁸ που αποτέλεσε μέλος και των δυο. Η γενικότερη διάθεση των συμμετεχόντων να μιλήσουν μαζί μου βέβαια ίσως να αποδίδεται και στο γεγονός ότι η ομάδα έχει αποτελέσει υποκείμενο και άλλων μορφών έρευνας, όπως για παράδειγμα η συμμετοχή της στο ντοκιμαντέρ «Σταγόνες»¹⁹ της Νέλλυ Ψαρού που προέρχεται από τον χώρο των πολιτικών επιστημών.

Βέβαια, οι συνθήκες που προανέφερα αλλά και οι ανακατατάξεις που ακολούθησαν επηρέασαν άμεσα τις συνθήκες της έρευνας εγείροντας δεοντολογικά ζητήματα. Όταν το ενδεχόμενο ιδιωτικοποίησης του Βιολογικού Καθαρισμού έγινε αντιληπτό από την ομάδα τον Ιανουάριο του 2017, τα μέλη της θεώρησαν πως ένα τέτοιο γεγονός προεξοφλούσε την εξολοκλήρου ιδιωτικοποίηση της δημοτικής επιχείρησης και κατ' επέκταση των πηγών νερού. Στην προσπάθειά της να αποκτήσει πολιτικούς συμμάχους απηύθυνε ένα δημόσιο κάλεσμα προκειμένου να συγκροτηθεί μια νέα διευρυμένη συνέλευση η οποία ονομάστηκε «Συμμαχία για το Νερό». Τα συμμετέχοντα υποκείμενα

¹⁸ Η Κατερίνα Κέφου είναι γυναίκα, συνταξιούχος καραμίστρια και κάτοικος Βόλου. Η Κατερίνα δεν μου έχει παραχωρήσει συνέντευξη. Οι πληροφορίες που παραθέτω προέρχονται από συζητήσεις που έχω κάνει μαζί της στη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας.

¹⁹ Το ντοκιμαντέρ «Σταγόνες» δημιουργήθηκε το 2014 από την Νέλλυ Ψαρού, πολιτική επιστήμονα και μιλά για τις πολιτικές και ακτιβιστικές ομάδες που εναντιώθηκαν στην ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών νερού και την μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντα που επέφεραν οι μεταλλευτικές και οι βιομηχανικές δραστηριότητες στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες.

πολλαπλασιάστηκαν και μαζί με αυτά πολλαπλασιάστηκαν και οι παράγοντες που καθόριζαν πλέον το ερευνητικό πεδίο. Μέλη της Κίνησης, πολίτες, τοπικοί δημοτικοί σύμβουλοι της μειοψηφίας, αναρχικοί και άλλοι ενδιαφερόμενοι βρέθηκαν στο ίδιο πολιτικό τραπέζι, αναδιαμορφώνοντας το πεδίο και προσδίδοντάς του νέα χαρακτηριστικά. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν άγνωστα για εμένα πρόσωπα και γι' αυτό σε ένα πρώτο επίπεδο έπρεπε να προσπαθήσω να μάθω ποιοι είναι οι νέοι συμμετέχοντες, ώστε να κατανοήσω παράλληλα και τις δυναμικές της τοπικής πολιτικής σκηνής. Γι' αυτό και στις πρώτες συνελεύσεις καθόμουν κοντά σε μέλη της Κίνησης με τα οποία ένιωθα οικεία, ρωτώντας όταν δεν γνώριζα ποιο είναι το άτομο που αρθρώνει λόγο. Την ίδια στιγμή ο στόχος της παρουσίας μου στις συνελεύσεις ήταν άγνωστος για όλα αυτά τα υποκείμενα. Το ερώτημα που μου δημιουργήθηκε, λοιπόν, σε ένα δεύτερο επίπεδο ήταν εάν έπρεπε να παρουσιαστώ ξανά στη νέα σύνθεση της ομάδας. Δεδομένου ότι βάσει της δεοντολογίας της έρευνας στο ανθρωπολογικό πεδίο τα υποκείμενα που βρίσκονται υπό μελέτη πρέπει να είναι ενήμερα γι' αυτό, η απάντηση θα ήταν μάλλον απλή σε ένα τέτοιο ερώτημα. Παρόλα αυτά δεν επρόκειτο για κλειστές διαδικασίες, αντίθετα η ομάδα ήταν δημόσια και φρόντιζε η πληροφορία της συνέλευσης να διαχέεται κάθε φορά και περισσότερο στον ιστό της πόλης και των χωριών. Επιπλέον, πολύ συχνά στις συνελεύσεις παρευρίσκονταν δημοσιογράφοι από τον τοπικό έντυπο τύπο που κατέγραφαν και οι ίδιοι πληροφορίες, τις οποίες δημοσίευαν στη συνέχεια. Τέλος, επρόκειτο για μια ομάδα που δεν αποτελούσε μια σταθερή δομή ακόμα και στην πρότερη μορφή της και δεν μπορούσα να προβλέψω για πόσο καιρό θα διατηρηθεί μια τέτοια συνθήκη. Για όλους αυτούς τους λόγους δεν προχωρούσα κάθε φορά σε μια νέα δήλωση, φρόντισα ωστόσο να μην καταχραστώ τη θέση μου και να μην αναφέρω στο κείμενο κανένα προσωπικό στοιχείο, χωρίς να έχω πρώτα ζητήσει τη συγκατάθεση του εκάστοτε υποκειμένου.

Προκειμένου να απαντήσω σε ποικίλα ερωτήματα που μου δημιουργήθηκαν όλο αυτό το διάστημα αλλά και για να κατανοήσω τις επιμέρους προσλαμβάνουσες, πραγματοποίησα συνεντεύξεις με μερικούς από τους συμμετέχοντες. Στόχος των συνεντεύξεων ήταν να καλύψουν πραγματολογικά κενά και διφορούμενα σημεία που προέκυψαν στη διαδικασία της ανάλυσης και μετά το τέλος της ερευνητικής διαδικασίας, όταν πλέον είχα μια πλήρη εικόνα του εθνογραφικού μου υλικού. Πρόκειται για συζητήσεις που καταγράφηκαν ηχητικά,

δεν βασίστηκαν όμως σε ένα αυστηρά δομημένο ερωτηματολόγιο. Η επιλογή των υποκειμένων έγινε με τρόπο, κυρίως, λειτουργικό μιας και είχα σταθερή επικοινωνία μόνο με τα μέλη που συμμετείχαν τακτικά στις διαδικασίες και όχι με τους περιστασιακούς συμμετέχοντες, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει πως η δική τους οπτική δεν θα συνέβαλε στην παρούσα εργασία. Αντίθετα, ίσως και να αποτελεί σημαντικό μειονέκτημά της. Εκλαμβάνοντας τις εξελίξεις ως συνέχεια του ίδιου νήματος, διάλεξα πληροφορητές που εκτιμούσα πως θα με βοηθούσαν να αντιληφθώ την ομάδα στο βάθος του χρόνου, θα μου περιέγραφαν τις πολιτικές που συγκρότησε και τις αποφάσεις που πήρε.

Στο εθνογραφικό υλικό συγκαταλέγεται, επίσης, πλήθος κειμένων που έχει συντάξει και δημοσιοποιήσει η ομάδα μέσα από τη ψηφιακή σελίδα²⁰ που διατηρεί, ένα ογκώδες αρχείο που συνέβαλε σημαντικά στη σύνθεση του ιστορικού παζλ της συλλογικότητας αλλά και στη συστηματική μελέτη του λόγου και των ιδεών της. Η σελίδα αυτή δημιουργήθηκε το 2014 και τα κείμενα που περιλαμβάνει χρονολογούνται από το 2012, ωστόσο η αρχή του νήματος επί της πολιτικής συγκρότησης του ζητήματος της διαχείρισης των υδάτινων πόρων στο τοπικό επίπεδο εκκινεί ως ένα αυτόνομο πεδίο στη διάρκεια του 2010. Όπως αναλύεται εκτενώς στο δεύτερο μέρος του τρίτου κεφαλαίου, αυτό συμβαίνει γιατί το ζήτημα αναδείχθηκε για πρώτη φορά, μεταξύ άλλων, από μια ομάδα που δραστηριοποιούνταν από το 2009 στο χωριό Σταγιάτες, την Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ²¹. Η Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ σε πρώτο χρόνο έθεσε το ζήτημα στα όρια του χωριού όπου δραστηριοποιούνταν. Οι συνθήκες που διαμόρφωσε, ωστόσο, η εφαρμογή του σχεδίου νόμου Καλλικράτης στις πολιτικές διαχείρισης των υδάτινων πόρων στον νέο δήμο Βόλου, συμπεριλαμβανομένων των Σταγιάτων όσο και μια σειρά άλλων χωριών, οδήγησε την Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ να θέσει το ζήτημα σε μια νέα βάση και με διαφορετικούς όρους. Η Κίνηση αποτελεί αυτή τη νέα μορφή συλλογικής δράσης που επικεντρώθηκε στο ζήτημα των υδάτινων πόρων. Η αναζήτηση του χρονικού νήματος λοιπόν, εκκινεί από τη ψηφιακή σελίδα της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ την οποία και αποδελτίωσα. Όλα τα κείμενα που συμπεριλαμβάνονται στο εθνογραφικό υλικό της εργασίας γίνονται αντιληπτά ως ο συλλογικός δημόσιος λόγος που έχουν αρθρώσει τα εμπλεκόμενα υποκείμενα και ως μια ακόμα πηγή πληροφοριών. Αυτό

²⁰ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το νερό

<https://watervolo.blogspot.com/>

²¹ Ανεξάρτητη Πηλιορείτικη Ομάδα Δράσης στις Σταγιάτες

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/>

δεν σημαίνει ότι η παρούσα εργασία αποτελεί ένα εγχείρημα ανάλυσης λόγου ή ότι τα κείμενα που μελετώ εκλαμβάνονται ως αποκρυσταλλωμένες πραγματικότητες. Τουναντίον, η διαδικασία της αποδελτίωσης αποτελεί ένα ακόμα εργαλείο στην προσπάθειά μου να κατανοήσω από μια ακόμα οπτική τις πολλαπλές πτυχές και τις μεταβλητές του πεδίου έρευνας, συμπεριλαμβανομένης, βέβαια, και της πρακτικής της εργαλειοποίησης των ψηφιακών τεχνολογιών (Barassi 2013) από τα δρώντα υποκείμενα. Μάλιστα ίδια η ύπαρξη των ψηφιακών σελίδων και των δυο ομάδων σηματοδοτεί ένα άλλο, εναλλακτικό μέσο πληροφόρησης μέσα από το οποίο οι ομάδες προώθησαν τις απόψεις τους χωρίς αυτές να διαμεσολαβούνται από τον κυρίαρχο ή ακόμα και τον δημοσιογραφικό λόγο.

Στην προσπάθειά μου να αντιληφθώ το ευρύτερο πολιτικό κλίμα που επικρατούσε στην πόλη από ιδρύσεως της ομάδας μέχρι και την περίοδο της ερευνητικής διαδικασίας, αναφορικά με τα ζητήματα ενδιαφέροντος, προχώρησα παράλληλα στην αποδελτίωση του τοπικού έντυπου τύπου και πιο συγκεκριμένα των εφημερίδων με τη μεγαλύτερη κυκλοφορία, «Ταχυδρόμος» και «Θεσσαλία», αναζητώντας λήμματα όπως «νερό», «ΔΕΥΑΜΒ», «Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό», «Καλλικράτης», «Συμμαχία για το Νερό», «Βιολογικός Καθαρισμός». Πέρα από την κατανόηση του κλίματος, η αποδελτίωση συνέβαλε, εν μέρει, στη μείωση των πιθανοτήτων λάθους, στη διευκρίνιση πληροφοριών δηλαδή που δεν τέθηκαν ξεκάθαρα εντός πεδίου και δεδομένης της δυσκολίας να διασταυρωθούν τρέχοντα και συγκαιρινά γεγονότα. Τα δημοσιογραφικά άρθρα σίγουρα δεν απεικονίζουν με ακρίβεια όλους τους προβληματισμούς, τις δηλώσεις και τις αντιθέσεις των εμπλεκόμενων μερών ή τις αναδιαρθρώσεις που υλοποιήθηκαν. Παρόλα αυτά αναδεικνύουν τις κυρίαρχες τάσεις και τα επίκαιρα ζητήματα κάτι που εξυπηρετεί τους στόχους της παρούσας εργασίας.

Αν κάτι καθίσταται σαφές σε αυτή την πρώτη αποτύπωση είναι ο πολύπλευρος χαρακτήρας του πεδίου της έρευνας. Μπορεί, όταν επέλεξα την θεματική της παρούσας εργασίας, να ξεκίνησα μια ερευνητική διαδικασία με την υπόθεση πως αυτή θα επικεντρωθεί σε ένα κεντρικό παράδειγμα, την Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, στην πορεία ωστόσο η μια ομάδα έγιναν τρεις, συμπεριλαμβανομένων των ομάδων Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ και Οικολογική Κίνηση και το πεδίο έλαβε απροσδόκητα εκτενείς, ρευστές και θραυσματικές διαστάσεις που δεν ενυπήρχαν στις αρχικές εκτιμήσεις και προσδοκίες μου και σίγουρα η παρούσα εργασία θα ήταν ελλιπής χωρίς αυτές. Το ζήτημα όμως που

ανακύπτει δεν σχετίζεται μόνο με το πόσο πίσω στον χρόνο μπορεί να εντοπίζεται η αρχή του ζητήματος διαχείρισης και διακυβέρνησης των πηγών και των υποδομών νερού αλλά και το πώς ορισμένα από τα δρώντα υποκείμενα μέσα από αυτές τις διαδρομές συνέθεσαν τις πολιτικές βιογραφίες τους και πως αυτές αποτυπώνονται στο σήμερα. Εξίσου σημαντικοί θεωρώ πως είναι οι τρόποι με τους οποίους οι εκάστοτε συμμετέχοντες εμπλέκονται κάθε φορά σε αυτές τις διαδικασίες, ποιες μορφές δράσης επιλέγουν για να επιδιώξουν την εκπλήρωση των αιτημάτων τους και πως νοηματοδοτούν και διαπραγματεύονται τις σχέσεις, την καθημερινή ζωή και τις υλικότητές της εντός και διαμέσου αυτών των συνθηκών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ:

Η ομάδα Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, η Οικολογική Κίνηση και οι υδάτινοι πόροι ως διακύβευμα.

Η τελευταία εικοσαετία χαρακτηρίστηκε από την άνθιση και την ανάπτυξη των κοινών σε παγκόσμιο επίπεδο και εντάθηκε σημαντικά την τελευταία δεκαετία στην Ευρώπη και την Ελλάδα της κρίσης. Η οικονομική κρίση συνιστά με βεβαιότητα μια συνθήκη εντός της οποίας οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί εντάθηκαν σε τέτοιο βαθμό ώστε η αγορά να επιδοθεί σε διαρκείς περιφράξεις φυσικών, ψηφιακών, γνωσιακών, υλικών και άυλων πόρων και πηγών (Rakopoulos 2015). Το ίδιο το πολιτικό φαινόμενο της κρίσης όμως, είναι ένα ζήτημα ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο και πολυσήμαντο, για το οποίο στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας έχουν γίνει ιδιαίτερα αξιόλογες προσπάθειες κριτικής προσέγγισης, αποδόμησης και επανερμηνείας του με νέους όρους (Vradis & Dalakoglou 2011, Αθανασίου 2012, Σταυρακάκης 2012, Σωτηροπούλου 2014). Επί παραδείγματι η Αθανασίου υποστηρίζει πως η κρίση χαρακτηρίζεται από την «ιατρικοποίηση» της συνθήκης και από το κεντρικό επιχείρημα ότι η ελληνική κοινωνία αποτελεί ένα «πάσχων κοινωνικό σώμα, έκθετο στις διάφορες «μολύνσεις», που χρήζει μιας πολιτικά ιατρικοποιημένης και ορθολογικοποιημένης θεραπείας με άξονα την κεντρικοποιημένη ανοσοκαταστολή του Μνημονίου» (2012: 40). Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της προβληματικής ρητορικής εντοπίζεται στον λόγο του Γιώργου Παπανδρέου, του πρωθυπουργού που υπέγραψε το πρώτο μνημόνιο για το ελληνικό κράτος τον Απρίλιο του 2010. Ο Παπανδρέου σε μια από τις ομιλίες των ημερών εκείνων ανέφερε σχετικά: «Είναι ένα μεγάλο άλμα για ένα καλύτερο κράτος, γιατί όλοι ξέρουμε, ότι ο μεγάλος ασθενής είναι ο δημόσιος τομέας, είναι το κράτος»²². Ένας τέτοιος λόγος, όμως, που «ακροβατεί» μεταξύ πολιτικής και ιατρικής επιστήμης, δεν κατάφερε, καθώς φαίνεται, να νομιμοποιήσει στην κοινή γνώμη τη ραγδαία μεταβολή του κράτους πρόνοιας και την επιδείνωση της καθημερινής ζωής. Αντίθετα, οδήγησε στα μέσα του 2011 πλήθος «Αγανακτισμένων» πολιτών στις πλατείες των ελληνικών πόλεων, ένα

²² Ομιλία του Πρωθυπουργού στη Συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου (28.04.2010) <http://www.ggk.gov.gr/?p=487> (Ανακτήθηκε 10.05.2018)

φαινόμενο που απαντήθηκε στη διάρκεια της ίδιας χρονιάς σε πολλές πόλεις του δυτικοευρωπαϊκού, κυρίως, κόσμου με χαρακτηριστικά παραδείγματα τους «Indignados» της Ισπανίας και το κίνημα «Occupy WallStreet», που ξεκίνησε από την Νέα Υόρκη και εξαπλώθηκε σταδιακά σε περισσότερες από εκατό πόλεις στις ΗΠΑ με σύνθημα «Είμαστε το 99%» (Κιουπκιολής 2014:199).

Παρόλα αυτά, όπως έχει ήδη αναφερθεί, εντός αυτής της συγκυρίας αναδύθηκε και η μελέτη περίπτωσης της παρούσας εργασίας, η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, η οποία συνιστά μια μορφή αντίστασης στις διάφορες πτυχές των περιφράξεων των οικείων υδάτινων πόρων της συλλογικότητας που προέκυψαν από τις πολιτικές της κρίσης. Όπως αποδεικνύεται όμως και από την εθνογραφική έρευνα η μονοσήμαντη ερμηνεία των κοινών ως απότοκων της οικονομικής κρίσης παραβλέπει τις ποικίλες διαστάσεις της ευρύτερης συνθήκης της ύστερης νεωτερικότητας και των πολυεπίπεδων μεταβολών που επέφεραν οι νεοφιλελεύθερες μορφές εξουσίας και οικονομικής συγκρότησης που αναδύθηκαν από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, οι οποίες αναφέρθηκαν συνοπτικά στο πρώτο κεφάλαιο. Το παρόν κεφάλαιο μελετά το πώς οι μεταβολές αυτές σμίλεψαν σταδιακά τις αντιλήψεις, τις εμπειρίες και τη σχέση των δρώντων υποκειμένων με τους υδάτινους πόρους καθώς και με ποιους τρόπους αυτές συνδιαλλάχθηκαν με τις ιδιαίτερες συνθήκες εντός των οποίων αναπτύχθηκαν μορφές συλλογικής δράσης και εναλλακτικοί τρόποι κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης στο τώρα.

Το 2010 το ελληνικό κράτος αιτήθηκε τη δανειοδότησή του από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)²³ και το ίδιο έτος υπέγραψε την πρώτη «Δανειακή Σύμβαση Διευκόλυνσης», γνωστή και ως «μνημόνιο»²⁴. Η σύμβαση περιέγραφε τις διαρθρωτικές πολιτικές που όφειλε να εφαρμόσει η κυβέρνηση προκειμένου να μειώσει το οικονομικό χρέος και να «διορθώσει τις δημοσιονομικές ανισορροπίες»²⁵ της οικονομίας. Μία από τις πολλές μεταρρυθμίσεις που περιλάμβανε η σύμβαση υπό τον στόχο να επιτευχθεί η μείωση δαπανών ήταν και ο «εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης», η εφαρμογή δηλαδή μισθολογικών και αναδιοργανωτικών μέτρων που θα

²³ «Και με την «βούλα» στον μηχανισμό στήριξης» (23.04.2010), Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», <http://www.enet.gr/?> (Ανακτήθηκε 25.07.2018).

²⁴ «Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης», <http://www.ymeperaa.gr/images/pdf> (Ανακτήθηκε 20.05.2018).

²⁵ Στο ίδιο, σελ. 64.

οδηγούσαν στην ελάττωση «του αριθμού των τοπικών διοικήσεων και των αιρετών υπαλλήλων»²⁶.

Στις 7 Ιουνίου 2010 δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο Νόμος υπ' αριθμόν 3852 με τίτλο «Νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης»²⁷, που θέσπιζε τη σύμπτυξη των υφιστάμενων δήμων αλλά και τη θεσμική κατάργηση της τρίτης βαθμίδας αυτοδιοίκησης, τις κοινότητες. Οι πρώην ανεξάρτητοι ΟΤΑ (Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης) μετονομάστηκαν σε δημοτικές ενότητες ή κοινότητες, ανάλογα με τον πληθυσμό τους, και διατήρησαν μέσω εκλογικής διαδικασίας τοπικά, ολιγομελή συμβούλια με εκτελεστικό και συμβουλευτικό, κυρίως, ρόλο αναφορικά με την κεντρική δημοτική αρχή²⁸. Παρόλα αυτά στην αιτιολογική έκθεση που συνόδευσε τον νόμο γινόταν λόγος για «αποσυμφόρηση της κρατικής διοίκησης από αρμοδιότητες που μπορούν να ασκηθούν αποτελεσματικότερα σε τοπικό επίπεδο», για «αρμοδιότητες που θα ασκούνται εγγύτερα στον πολίτη και με επίγνωση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων (...)»²⁹ ενώ παράλληλα αναφερόταν στην «ενίσχυση του χωριού και της γειτονιάς, ως ζωντανών κυττάρων της τοπικής κοινωνίας»³⁰. Το πρόγραμμα «Καλλικράτης», λοιπόν, παρουσιαζόταν ως μια εγκάρσια διοικητική και πολιτική αναδιοργάνωση υπέρ μιας πιο προσωποποιημένης σχέσης μεταξύ διοίκησης και δημοτών, στην πράξη όμως οι τοπικές κοινότητες στο σύνολό τους έχασαν κάθε αυτοδιοικητική ισχύ και τη θέση των μέχρι πρότινος πολλαπλών μικρών κέντρων διοίκησης πήραν μεγαλύτεροι δήμοι με ιδιαίτερα διευρυμένες δικαιοδοσίες.

Σε ένα ιδιαίτερα τεταμένο κλίμα για το ελληνικό κράτος και εν μέσω εφαρμογής των μνημονιακών όρων εκδηλώθηκαν πλήθος αντιδράσεων για τις ραγδαίες αλλαγές που επέφερε ο νόμος. Ποικίλα θεσμικά πρόσωπα των δήμων αντιπαρατέθηκαν γιατί στερήθηκαν των σφαιρών επιρροής τους³¹, την ίδια στιγμή που εργαζόμενοι σε διάφορους κλάδους του δημόσιου, κυρίως, τομέα προχώρησαν σε απεργίες ενάντια στις επικείμενες μισθολογικές περικοπές και στις επερχόμενες

²⁶ Στο ίδιο, σελ.71

²⁷ Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, τεύχος πρώτο, Αρ. Φύλλου 87, 7 Ιουνίου 2010.

²⁸ Στο ίδιο. σελ 1822

²⁹ Στο ίδιο σελ 2

³⁰ Στο ίδιο. σελ 8.

³¹ ««Απόβαση» δημάρχων στο υπουργείο Εσωτερικών», (19.05.2010), Εφημερίδα «Τα Νέα». <http://www.tanea.gr/2010/05/19/> (Ανακτήθηκε 30.5.2018).

ανακατατάξεις³². Ανάμεσα στους διαμαρτυρόμενους συγκαταλέγονται και μερίδες πολιτών που έβλεπαν τα δεδομένα σε διάφορα επίπεδα της καθημερινότητας τους να μεταβάλλονται³³ με μη επιθυμητό τρόπο. Η περίπτωση του δήμου Βόλου δεν αποτέλεσε εξαίρεση στην ευρύτερη ελληνική επικράτεια ούτε ως προς τις ανακατατάξεις που προωθήθηκαν ένεκα των συνενώσεων, ούτε ως προς τις αντιδράσεις που αυτές προκάλεσαν. Τα σχετικά δημοσιεύματα που κυκλοφόρησαν στις τοπικές εφημερίδες κατά την διάρκεια του 2010, παρουσιάζουν τα καίρια ζητήματα που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία της μετάβασης και συμπυκνώνουν, στο σύνολό τους, το κλίμα δυσaréσκειας και προβληματισμού που επικρατούσε εκείνη την περίοδο. Τα πεδία διαπραγμάτευσης, λοιπόν, συγκροτήθηκαν, κατά κύριο λόγο, γύρω από τις συνενώσεις³⁴, την κατάργηση³⁵ και την ίδρυση θεσμών³⁶ και νομικών προσώπων³⁷, τις μετατάξεις και τις απολύσεις δημοτικού προσωπικού³⁸, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών ζητημάτων που συνόδευσαν αυτές τις μεταρρυθμίσεις³⁹. Κατά αντιστοιχία, οι ενστάσεις που εκφράστηκαν προέρχονταν τόσο από τις καταργούμενες ενότητες⁴⁰ όσο και από τους εργαζόμενους⁴² στην τοπική αυτοδιοίκηση.

Μια από τις διατάξεις του σχεδίου νόμου «Καλλικράτης», όπως αναφερόταν ευθαρσώς στην εγκύκλιο που τον συνόδευσε, προέβλεπε πως κατά αντιστοιχία με όλες τις κοινωφελείς επιχειρήσεις, κάθε δήμος μπορούσε να έχει μια δημοτική επιχείρηση ύδρευσης- αποχέτευσης (ΔΕΥΑ) η οποία θα επέκτεινε τη

³² «4ωρη στάση εργασίας οι εργαζόμενοι σε δήμους, νομαρχίες και περιφέρειες» (26.05.2010), Εφημερίδα «Τα Νέα» <http://www.tanea.gr/2010/05/26/> (Ανακτήθηκε 30.05.2018).

³³ «Καλλικράτης: Πυκνώνουν οι αντιδράσεις σε όλη την Ελλάδα», (7.05.2010), Εφημερίδα «Το Βήμα» <http://www.tovima.gr/2010/05/07/> (Ανακτήθηκε 30.05.2018).

³⁴ «Καλλικράτης στους συνεταιρισμούς», (12.05.2010), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika> (Ανακτήθηκε 30.06.2018).

³⁵ «Καλλικράτης και στο ΙΚΑ Μαγνησίας», (12.12.2010), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/29750> (Ανακτήθηκε 30.06.2018)

³⁶ «Νέες επιτροπές στον νέο δήμο Βόλου», (28.12.2010), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/30121> (Ανακτήθηκε 30.06.2018)

³⁷ «Ραγδαία μείωση αξιωματούχων», (30.05.2010), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/23568> (Ανακτήθηκε 30.06.2018)

³⁸ «Στον αέρα 200.000 δημοτικοί υπάλληλοι», (2.04.2010), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/21929-> (Ανακτήθηκε 15.07.2018)

³⁹ «Οικονομικά αδιέξοδα στον ενιαίο δήμο Βόλου», (28.12.2010), Εφημερίδα «Θεσσαλία» [\(https://e-thessalia.gr/%CE% \(Ανακτήθηκε 25.07.2018\)](https://e-thessalia.gr/%CE% (Ανακτήθηκε 25.07.2018))

⁴⁰ «Οι αντάρτες του Καλλικράτη», (9.05.2010), εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <http://www.taxydromos.gr/Topika/22885> (Ανακτήθηκε 07.06.2018)

⁴¹ «Όχι στην ενοποίηση με το Βόλο», (8.05.2010), εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <http://www.taxydromos.gr/Topika> (Ανακτήθηκε 07.06.2018)

⁴² «Απεργία των εργαζομένων στους ΟΤΑ», (7.11.2010), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/28629> (Ανακτήθηκε 28.06.2018)

δραστηριότητα της προκειμένου να καλύψει το σύνολο της εδαφικής περιοχής του νέου δήμου. Ταυτόχρονα, στην περίπτωση που σε κάποιον δήμο υφίστατο ένα διαφορετικό καθεστώς παροχής των υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης, τότε ο δήμος ήταν υποχρεωμένος να παραχωρήσει αυτό τον τομέα στην αρμόδια ΔΕΥΑ⁴³, όπερ σήμαινε πως η ΔΕΥΑΜΒ θα ήταν από την 1.01.2011 διαχειρίστρια επιχείρηση όλων των υδάτινων πόρων του νέου δήμου Βόλου.

Μέσα σε αυτή τη συνθήκη αναδύθηκε η συλλογικότητα που απασχολεί την παρούσα μελέτη. Πρόκειται για τους κατοίκους μιας μερίδας χωριών του Πηλίου που αντιλήφθηκαν πως οι εξελίξεις που δρομολογούσε ο «Καλλικράτης» θα κλιμάκωναν και θα μετέβαλαν εις βάρος τούς τους όρους μιας αντιπαράθεσης που ελλόχευε από τη δεκαετία του 1990 και σχετιζόταν με τις παρεμβατικές πρακτικές του δήμου Βόλου στις πηγές νερού της ευρύτερης περιοχής του Πηλίου. Για την ακρίβεια αναγνώριζαν ως επίδικο τη θεσμική νομιμοποίηση αυτών των πρακτικών και την ανάληψη κάθε σχετικής δικαιοδοσίας από την ΔΕΥΑΜΒ, μια συνθήκη που θα επηρέαζε τις τοπικές κοινωνίες στα διάφορα επίπεδα της οικονομικής τους ζωής, από την οικιακή κατανάλωση μέχρι την αγροτική παραγωγή, την κτηνοτροφία αλλά και το ίδιο το οικοσύστημα, συνολικά, μέσα στο οποίο κατοικούν.

Για αυτούς τους κατοίκους των χωριών του Πηλίου η μετάβαση συνεπαγόταν ένα νέο καθεστώς διαχείρισης των πηγών νερού, για τις οποίες στο εξής θα ήταν αρμόδια μια δημοτική επιχείρηση και όχι οι, μέχρι τότε, κοινότητες και οι ίδιοι ως χρήστες των πηγών. Στην πράξη, βέβαια, η διαχείριση των υδάτινων πόρων, των υπηρεσιών ύδρευσης και των σχετικών υποδομών δεν έφυγαν ποτέ από τη διαχείριση των δήμων και κατ' επέκταση του κράτους. Ακόμα κι αν οι δήμοι ήταν μικρότερης εμβέλειας, αυτό δε σημαίνει πως δεν εφάρμοζαν τις κρατικές νομοθεσίες. Μέσα σε ένα τέτοιο καθεστώς, όμως, ορισμένοι από τους κατοίκους των χωριών υποστήριζαν ότι η νέα διαχειρίστρια εταιρεία θα προχωρούσε σε πρακτικές που θα παρέβλεπαν τις δικές τους ανάγκες και απόψεις, γεγονός που θα επέφερε αρνητικές επιπτώσεις στην καθημερινότητά των κοινοτήτων. Βέβαια, με μια πρώτη ανάγνωση αυτό το αφήγημα υπονοεί πως η εφαρμογή του Καλλικράτη διέρρηξε μια ιδανική συνθήκη ή τουλάχιστον ένα

⁴³ «Θέματα συγχωνεύσεων και προσωπικού νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και επιχειρήσεων των δήμων», εγκύκλιος 11, Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, Αθήνα, 27 Ιανουαρίου 2011.
<https://www.eetaa.gr/kallikratis/> (Ανακτήθηκε 9.06.2018).

καθεστώς που ήταν αποδεκτό από τις τοπικές κοινότητες, μια υπόθεση που όπως θα φανεί δεν υποστηρίζεται από τα δρώντα υποκείμενα. Ποιο ήταν, λοιπόν, το περιεχόμενο αυτής της συλλογιστικής και πώς συγκροτήθηκε ως πεδίο πολιτικής αντιπαράθεσης;

Την περίοδο που άρχισαν να συζητιούνται οι μεταβολές και οι επιπτώσεις του σχεδίου νόμου «Καλλικράτης» στις Σταγιάτες χωριό που ανήκε στον δήμο Πορταριάς, δραστηριοποιούνταν η Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ⁴⁴, μια ομάδα με πολιτιστικά, πολιτικά και οικολογικά χαρακτηριστικά, η οποία δημιουργήθηκε στα τέλη του 2009, λίγα χρόνια δηλαδή πριν την ανάδυση της Κίνησης. Στο κείμενο μέσα από το οποίο η συλλογικότητα περιγράφει τον χαρακτήρα της αναφέρεται σχετικά: «Είμαστε κάτοικοι των Σταγιατών Πηλίου, οι οποίοι αρνούμαστε την παθητική αποδοχή ανεξέλεγκτων και συχνά καταστρεπτικών παρεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον μας, στους καθημερινούς ρυθμούς της ζωής μας, ακόμα και στην ποιότητα των διαπροσωπικών μας σχέσεων. Μακριά από κομματικές αποχρώσεις, προσωπικά συμφέροντα και χωρίς αυστηρές διαδικαστικές δομές, αλλά με την αμεσότητα της ανοιχτής επικοινωνίας και συζήτησης, δραστηριοποιούμαστε στα προβλήματα της περιοχής μας και την ποιοτική αναβάθμιση της καθημερινότητάς μας»⁴⁵.

Η ομάδα Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, που συγκροτήθηκε στη βάση της κοινής κατοίκησης σε ένα οριοθετημένο κοινωνικό πεδίο, το χωριό, στην πράξη είναι ένα παραδειγματικό εγχείρημα των κοινών. Πρόκειται δηλαδή για ένα διακριτό σύνολο ανθρώπων το οποίο αναγνώρισε στο περιβάλλον που ζει μια σειρά αγαθών που το καθορίζουν και το επηρεάζουν, στο βαθμό που οι πολιτικές διαχείρισής τους έχουν σημαντικό αντίκτυπο στις ποικίλες πτυχές και στην ίδια την εμπειρία της καθημερινής ζωής. Η ομόφωνη αναγνώριση της ζωογόνας σημασίας αυτών των αγαθών και της σχέσης των χρηστών με αυτά οδήγησε τα δρώντα υποκείμενα στην αναζήτηση πρακτικών που θα εξασφάλιζαν τη δίκαιη πρόσβαση, χρήση και βιωσιμότητά τους (Bollier 2016: 29-31). Η απόφαση της πολιτικής συλλογικοποίησης τους αποτέλεσε ένα πρώτο βήμα σε αυτή τη διαδικασία, αναδεικνύοντας τη δημιουργική δυναμική των κοινωνικών σχέσεων και οδηγώντας σε πολιτικές συμφωνίες και δεσμεύσεις.

⁴⁴ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Ανεξάρτητη Πηλιορείτικη Ομάδα Δράσης στις Σταγιάτες». <http://apodrasistagiates.blogspot.com/> (Ανακτήθηκε 10.06.2018).

⁴⁵ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «ΠΟΙΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ», (29.11.2009). <http://apodrasistagiates.blogspot.com/2> (Ανακτήθηκε 10.06.2018).

Η πιο θεμελιώδης, λοιπόν, πολιτική συμφωνία που σύναψε η ομάδα ήταν η απόφασή της να καταστήσει τα αγαθά αυτά ως κοινά, να εγκαθιδρύσει δηλαδή μορφές συλλογικής διαχείρισης και αυτοκυβέρνησης τους που θα εξυπηρετούσαν αποτελεσματικά το όφελος των χρηστών και θα συμβάδιζαν με τις αξίες που συνδιαμόρφωσαν οι συμμετέχοντες. Στη διαδικασία για την ανεύρεση ενός δίκαιου και ισότιμου μοντέλου διακυβέρνησης των αγαθών, το δεύτερο βήμα ήταν η επαναδιαπραγμάτευση των υφιστάμενων, παραδοσιακών πρακτικών, των νοημάτων και των συμβολισμών τους για τα αγαθά και η ταυτόχρονη συγκρότηση νέων, οι οποίες επενδύθηκαν με τις αξίες που η ομάδα παρήγαγε από κοινού (Bollier 2016: 35-40). Μέσα σε αυτή τη συνθήκη κοινωνικού μετασχηματισμού η εμπειρία της καθημερινής ζωής παρουσιάστηκε να συμπυκνώνει τα επιμέρους αγαθά την ίδια στιγμή, όμως, ανάχθηκε και η ίδια ως ένα κοινό αγαθό υπό διαπραγμάτευση.

Τα ζητήματα που άπτονται του ενδιαφέροντος της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, όπως σταχυολογήθηκαν στο ίδιο κείμενο, είναι ο συστηματικός έλεγχος της ποιότητας και της προέλευσης του νερού και η προστασία της δημόσιας υγείας, η ανοικτότητα των δημόσιων χώρων ελεύθερης χρήσης, η ανάδειξη και η διατήρηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, η τοπική δραστηριοποίηση σε ζητήματα πολιτισμού και η φροντίδα των μονοπατιών γύρω από το χωριό. Η ομάδα από τη συγκρότησή της και έπειτα δραστηριοποιήθηκε στα παραπάνω ζητήματα διοργανώνοντας πλήθος εκδηλώσεων, δράσεων και συζητήσεων όπως διάνοιξη και σηματοδότηση μονοπατιών⁴⁶(βλ. παράρτημα εικ.1), κινηματογραφικές προβολές⁴⁷, θεατρικές παραστάσεις⁴⁸ (βλ. παράρτημα εικ. 2), μουσικές συναυλίες⁴⁹ και παρουσιάσεις βιβλίων⁵⁰ σε δημόσιους χώρους όπως η πλατεία, το σχολείο ή το μουσείο του χωριού. Τα μέλη της μέσα από τη συλλογική πολιτική δράση επανοικειοποιήθηκαν και νοηματοδότησαν εκ νέου δημόσιους χώρους του χωριού,

⁴⁶ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Κάλεσμα για άνοιγμα μονοπατιού», (18.02.2010).

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/20> (Ανακτήθηκε 9.06.2018).

⁴⁷ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Τετάρτη 13 Ιουλίου: Ακόμα και η βροχή», (11.07.2011)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/201> (Ανακτήθηκε 9.06.2018).

⁴⁸ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Ο Καραγκόζης χλωριωτής στις Σταγιάτες», (4.12.2013)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/20> (Ανακτήθηκε 9.06.2018).

⁴⁹ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Βραδιά ποίησης και κλασσικής μουσικής: Γνωρίζοντας τον Pierre Goldin», (13.07.2016)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2016/07/pierre-goldin.html> (Ανακτήθηκε 9.06.2018)

⁵⁰ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Τετάρτη 7 Αυγούστου: Παρουσίαση βιβλίου-συζήτηση», (2.08.2013)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2013/08/7.html> (Ανακτήθηκε 9.06.2018)

αλλά και παραδοσιακές πρακτικές που εντάσσονταν εκ προοιμίου σε αυτό το πεδίο, όπως καλλιεργητικές πρακτικές και γνώσεις,⁵¹ (βλ. παράρτημα εικ.3) για παράδειγμα, ενώ ταυτόχρονα ακολούθησαν μια αντίστοιχη διαδικασία και στις μεταξύ τους σχέσεις επιχειρώντας να συγκροτήσουν δεσμούς συνεργασίας και αλληλεγγύης και να μεταβάλουν τα καθιερωμένα νοήματα.

Η ομάδα αποφάσισε εξαρχής πως η λειτουργία της θα βασίζεται στην ισότιμη συμμετοχή των υποκειμένων και στην «άμεση και ανοιχτή επικοινωνία τους». Αντιτιθέμενοι στην ιεραρχική οργάνωση της κοινωνίας, στις ανισότητες και στους αποκλεισμούς που αυτή επιφέρει στα πεδία λήψης αποφάσεων, οι συμμετέχοντες επέλεξαν την πολιτική διαδικασία της συνέλευσης για να συγκροτήσουν ένα νέο πεδίο όπου οι αποφάσεις δεν θα λαμβάνονταν δι' αντιπροσώπευσης, αλλά αυτοπρόσωπα, συλλογικά και επί ίσοις όροις. Η συνέλευση είναι μια συλλογική και οριζόντια μορφή συντονισμού και αυτοκυβέρνησης, μια κατάσταση άμεσης ή βαθιάς, κατά τον Appadurai (2002), δημοκρατίας που προωθεί τη συνδιαμόρφωση κάθε απόφασης, τη συζήτηση και την από κοινού συγκρότηση κάθε πτυχής της ομάδας. Τα υποκείμενα συνέρχονται σε τακτά χρονικά διαστήματα σε έναν προκαθορισμένο χώρο και χρόνο για να επεξεργαστούν, δια ζώσης και «στο ίδιο τραπέζι», τα ζητήματα ενδιαφέροντος, να διατυπώσουν τις απόψεις και τις προτάσεις τους και να οργανώσουν τις δράσεις τους. Η διαδικασία της συνέλευσης δεν αποτελεί μια γραφειοκρατική, δεσμευτική δομή, αντίθετα η συνεπής παρουσία των υποκειμένων έγκειται σε μια μορφή ηθικής υποχρέωσης και δέσμευσης στους κοινούς στόχους και σκοπούς που θέτει το συλλογικό σώμα, καθώς και στους άγραφους κανόνες που μπορεί να θεσπίζει. Κατ' αντιστοιχία η λήψη των αποφάσεων μπορεί να λαμβάνεται πλειοψηφικά, μεριμνώντας όμως για τη μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση, ώστε να μην καταπιέζεται η μειοψηφία και τα άτομα που μπορεί να διαφωνούν κατά τη λήψη των αποφάσεων (Βαρκαρόλης 2012:45, Appadurai 2002).

Στην περίπτωση της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, για παράδειγμα, οι συνελεύσεις πραγματοποιούνταν μια φορά την εβδομάδα σε κάποιο δημόσιο χώρο των Σταγιατών, συνήθως στο σχολείο, στην πλατεία ή στο καφενείο του χωριού, όπου οι συμμετέχοντες φρόντιζαν από κοινού ώστε ο καθένας να μπορεί να πάρει τον λόγο και να εκφράσει τη σκέψη ή την αντίθεσή του για το εκάστοτε θέμα

⁵¹ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Γιορτή παραδοσιακού σπόρου και οικολογικού μπαξέ-κήπου», (11.05.2010). <http://apodrasistagiates.blogspot.com/2010> (Ανακτήθηκε 9.06.2018).

συζήτησης και όλοι να έχουν τη δυνατότητα να τοποθετηθούν και να ακουστούν, εάν το επιθυμούν, τουλάχιστον από μια φορά και παράλληλα να τυγχάνουν της προσοχής και του σεβασμού των υπολοίπων. Η διαδικασία της συνέλευσης εξακολουθεί να αποτελεί το μοναδικό συντονιστικό όργανο τόσο της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ όσο και της Κίνησης μέχρι και σήμερα. Η συνέλευση συνιστά μια από τις πρακτικές που υιοθετούν ποικίλες πολιτικές ομάδες στην προσπάθειά τους να αποδομήσουν την κοινωνική πραγματικότητα που ζουν και να οικοδομήσουν σταδιακά μια άλλη εκδοχή της. Ως μορφή λειτουργίας, λοιπόν, απαντάται κατά κόρον σε διάφορα κινήματα και εναλλακτικούς πολιτικούς χώρους (Καβουλάκος και Γριτζάς 2015: 113-114), γι' αυτό και σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί μια καινοτομία για τις συγκεκριμένες ομάδες. Αντίθετα, η ευρεία εφαρμογή της αναδεικνύει ενδεχόμενες αξιακές και ιδεολογικές συνδέσεις ανάμεσα σε συλλογικοποιήσεις και ομάδες που μπορεί να μην δραστηριοποιούνται σε κοινά πεδία και πολιτικές θεματικές.

Έχοντας παγιώσει, λοιπόν, ορισμένες σταθερές ως προς τον τρόπο λειτουργίας της, η Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ δραστηριοποιήθηκε και στο πεδίο των οικείων υδάτινων πόρων. Λίγο μετά τη δημιουργία της ανέλαβε την πρωτοβουλία και προσέφυγε σε εργαστηριακό κέντρο με σκοπό τη συστηματική χημική ανάλυση του πόσιμου νερού που προέρχεται από τις πηγές που τροφοδοτούν τις Σταγιάτες⁵² (βλ. παράτημα εικ. 4). Η δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων της πρώτης ανάλυσης συνοδεύτηκε από μια επιστολή που συνέταξε η ομάδα και απευθυνόταν σε όλους τους κατοίκους του χωριού, στον δήμαρχο και στο τοπικό δημοτικό συμβούλιο. Στην επιστολή τα μέλη χαρακτήρισαν την απόφασή τους ως μια συλλογική προσπάθεια αντίκρουσης των αμφιβολιών που εκφράστηκαν από κατοίκους του χωριού, περί της ποιότητας του πόσιμου νερού. Ταυτόχρονα, η αιτιολόγηση της δράσης τους στηριζόταν στο επιχείρημα της μη ανταπόκρισης του δήμου στις θεσμικές του υποχρεώσεις, μια από τις οποίες ήταν η συνεπής ενημέρωση των κατοίκων για την ασφάλεια του νερού που καταναλώνουν⁵³.

Σε δεύτερο χρόνο, όταν η ομάδα αντιλήφθηκε εξωτερικές παρεμβάσεις που απειλούσαν τη δημόσια υγεία, όπως για παράδειγμα τη ρύπανση ενός ρέματος από

⁵² Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Εργαστηριακός έλεγχος νερού», (29.11.2009).
<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2009> (Ανακτήθηκε 9.06.2018).

⁵³ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Επιστολή προς τους κατοίκους των Σταγιάτων», (28.11.2009).
<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2009> (Ανακτήθηκε 9.06.2018).

λύματα παρακείμενης βιοτεχνίας⁵⁴, προχώρησε σε δημόσιες καταγγελίες. Αντίστοιχη ήταν η παρέμβασή της και όταν θεώρησε ότι απειλούνταν η ελεύθερη πρόσβαση στους υδάτινους πόρους, όπως, για παράδειγμα, το ενδεχόμενο οικονομικής συμφωνίας μεταξύ δήμου και ιδιώτη επιχειρηματία για την εκμετάλλευση των νερών της πηγής «Κρύα Βρύση» στις Σταγιάτες⁵⁵. Στο κείμενο που συνέταξε η ομάδα για να καταγγείλει αυτό το συμβάν αναφέρεται μεταξύ άλλων: «(...) το γεγονός ότι το νερό αποτελεί φυσικό πλούτο του χωριού μας δεν συνεπάγεται πειρατικές μεθόδους ατομικού ή συνεταιρικού πλουτισμού. Οφείλουμε να εξασφαλίσουμε την ελεύθερη και ζωογόνα ροή του, τόσο για την βιολογική ισορροπία της περιοχής μας όσο και για τη δροσερή προσφορά του στους πεζοπόρους και τους επισκέπτες του τόπου μας. Είναι αυτονόητο λοιπόν ότι το νερό της Κρύας Βρύσης μπορεί να ρέει ελεύθερα στα ρυάκια και τις ρεματιές όχι όμως και στις τσέπες ιδιωτών και εταιριών (...)». Μάλιστα στη δεύτερη περίπτωση η ομάδα και δυο τοπικοί σύμβουλοι κάλεσαν, από κοινού, τους κατοίκους του χωριού σε «λαϊκή συνέλευση»⁵⁶, όπως την χαρακτήρισαν, προκειμένου να συζητήσουν τις εξελίξεις. Το αποτέλεσμα της λαϊκής συνέλευσης ήταν ένα ψήφισμα που υπογράφηκε επώνυμα από συμμετέχοντες και δήλωνε ρητά πως «το νερό είναι ένα φυσικό αγαθό που δεν θα επιτρέψουμε σε κανέναν και για κανένα λόγο να το πάρει από το φυσικό του χώρο»⁵⁷ (βλ. παράρτημα εικ. 5). Η πρακτική της έγγραφης, δημόσιας καταγγελίας συγκαταλέγεται σε ένα ρεπερτόριο δράσης που, όπως θα φανεί στην πορεία του κειμένου, εμπλουτίζεται σταδιακά και λαμβάνει ποικίλες μορφές όσο τα υποκείμενα συνδιαλέγονται και αναπτύσσουν τα συλλογικά τους επιχειρήματα αλλά και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ορισμένες από τις δράσεις της ομάδας έλαβαν και συμβολικό χαρακτήρα, δείγμα των οποίων αποτελεί η διοργάνωση, εν είδει εκδήλωσης, περίπατου και πικ- νικ στην πηγή «Κρύα Βρύση» τον Αύγουστο του 2011⁵⁸. Καθώς το χωριό τροφοδοτείται εξολοκλήρου από τις πηγές νερού που το περιβάλλουν, η

⁵⁴ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Ρύπανση ρέματος», (29.01.2010).

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2010> (Ανακτήθηκε 12.06.2018).

⁵⁵ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Επιχείρηση ξεπουλήματος του νερού των Σταγιατών», (11.04.2010)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2010> (Ανακτήθηκε 12.06.2018).

⁵⁶ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Λαϊκή συνέλευση», (18.04.2010)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2010> (Ανακτήθηκε 30.06.2018)

⁵⁷ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Ψήφισμα λαϊκής συνέλευσης», (23.04.2018)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2010> (Ανακτήθηκε 30.06.2018).

⁵⁸ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Περίπατος και πικ-νικ στην Κρύα Βρύση», (29.08.2011).

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2011> (Ανακτήθηκε 12.06.2018).

πρωτοβουλία για τον συστηματικό χημικό έλεγχο του πόσιμου νερού είχε χρηστικό αντίκτυπο και σχετιζόταν εν πολλοίς με την εξυπηρέτηση των υδατικών αναγκών ολόκληρης της κοινότητας. Μολαταύτα η συλλογική ανάληψη δράσης μιας ομάδας πολιτών, οι ποικίλες πρακτικές και ο λόγος περί αυτών, δεν υποδεικνύουν μια μονοσήμαντη προσέγγιση από την πλευρά της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ και δεν επιδέχονται μια μόνο ανάγνωση. Αντίθετα, είναι εμφανές πως η ομάδα επιχείρησε να αναδείξει τις πολλαπλές και αλληλένδετες υδατικές ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα ανήγαγε αυτή τη συνθήκη ως μια μακρόχρονη, διαλεκτική και εδαφικοποιημένη σχέση με πολιτικό πρόσημο, όπου τα μέλη εξέφραζαν με κάθε ευκαιρία την ετοιμότητα και την πρόθεσή τους να την υπερασπιστούν.

Παράλληλα, αναφορές όπως ο «φυσικός πλούτος του χωριού», η «βιολογική ισορροπία της περιοχής» και ο «φυσικός χώρος» του πηγαίου νερού, παραπέμπουν στο ευρύτερο πλαίσιο όπου τα μέλη της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ ενέταξαν τόσο τους υδάτινους πόρους και τα αγαθά πάνω στα οποία δραστηριοποιήθηκαν, όσο και τους ίδιους τους εαυτούς τους, το «φυσικό» περιβάλλον ή οικοσύστημα. Το επιχείρημα τάχθηκε υπέρ της συνδεσιμότητας και της αλληλεξάρτησης των επί μέρους στοιχείων του περιβάλλοντος και της κρίσιμης ύπαρξης των υδάτινων πόρων ως έναν από τους παράγοντες που εξασφαλίζουν την εξισορρόπηση του. Μέσα από την πρακτική της καταγγελίας ερμήνευσε τις όποιες παρεμβάσεις ως έξωθεν απόπειρες αποσταθεροποίησης που, εκκινώντας από τους υδάτινους πόρους, θα επηρέαζαν εντέλει το οικοσύστημα στο σύνολό του καθώς και τους ίδιους ως μέρη αυτού. Από ανθρωπολογικής σκοπιάς και σύμφωνα με την Susana Narotzky το περιβάλλον γίνεται επίσης αντιληπτό ως ένα σύστημα και ως ένα λειτουργικό όλο εντός του οποίου οι άνθρωποι, μεταξύ των υπόλοιπων έμβιων όντων, δρουν εμπρόθετα προκειμένου να αντλήσουν τους απαραίτητους πόρους και να καλύψουν τις βιοτικές τους ανάγκες. Με άλλα λόγια αποτελεί ένα υλικό μέρος της παραγωγικής διαδικασίας για μια κοινωνία αλλά και μια βιωμένη εμπειρία για τους ανθρώπους- κατοίκους. Η Narotzky όμως περιγράφει αυτή τη συνθήκη ως μια αδιάκοπη διαδικασία εμπλοκής πολιτισμικών και υλικών δυνάμεων που έχει ως αποτέλεσμα συνεχείς μετασχηματισμούς. Επομένως, το περιβάλλον αποτελεί προϊόν ιστορικών και κοινωνικών διαδικασιών και δεν μπορεί να νοηθεί ανεξάρτητα από την ανθρώπινη δραστηριότητα (2007:28-30). Μια τέτοια οπτική βέβαια δεν αντιπαραβάλλεται στην οικολογική σκέψη της

ομάδας και στην πολιτική της θέση περί των ποικίλων και ετερόκλητων στοχεύσεων των δρώντων υποκειμένων, δημιουργεί όμως αναμφίβολα δεύτερες σκέψεις γύρω από τις νοηματοδοτήσεις που λαμβάνει η έννοια του «φυσικού» η οποία κατέχει κεντρική θέση στην επιχειρηματολογία της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ αλλά και της Κίνησης. Οι ενστάσεις της ομάδας, ωστόσο, δεν ήταν μόνο οικολογικής υφής αλλά έθιγαν και την πρακτική της οικονομικής εκμετάλλευσης και επομένως την εμπορευματοποίηση των πηγαίων νερών, ένα καθεστώς που δεν νοούσε πια το νερό ως ένα κοινωνικό και πολυδιάστατο πολύτιμο αγαθό, αλλά ως ένα προϊόν με ανταλλακτική αξία. Αυτό δεν σημαίνει ότι μέχρι τότε οι πολίτες των τοπικών κοινοτήτων δεν πλήρωναν κάποιο αντίτιμο για τις υπηρεσίες ύδρευσης. Το επίδικο σε αυτή τη περίπτωση είναι πολιτικό και αφορά τη μεταφορά της δικαιοδοσίας από τον δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα.

Επιπρόσθετα, η σχέση των ανθρώπων με τους πόρους διαμεσολαβείται από τεχνολογίες που έχουν εξασφαλίσει την τιθάσευση, τον έλεγχο και την διανομή τους και το ίδιο ισχύει και για το νερό (Narotzky 2007:35, Hastrup 2013, Bakker 2012). Αυτό σημαίνει πως τόσο στις Σταγιάτες όσο και σε κάθε χωριό και πόλη έχει κατασκευαστεί μια δεξαμενή (υδραγωγείο) εντός της οποίας συγκεντρώνονται ποσότητες νερού από τις πηγές (φυσικές ή τεχνητές) και ένα υδρευτικό δίκτυο κλειστών σωληνώσεων που διακλαδώνεται στα σπίτια των κατοίκων διανέμοντας νερό με σταθερό ρυθμό προς οικιακή χρήση και κατανάλωση. Παρόλο που η ομάδα επιχειρεί να προσεγγίσει πιο συνολικά το ζήτημα των υδάτινων πόρων και τον επιθετικό χαρακτήρα των παραγόντων που προσπαθούν να μεταβάλουν τους όρους χρήσης τους, εντούτοις οι τεχνολογίες νερού αποτελούν και αυτές παρεμβάσεις που έχουν προκαλέσει ανακατατάξεις στο οικοσύστημα. Το γεγονός αυτό επισκιάζεται στη συζήτηση αυτή αλλά επανέρχεται στην πορεία των εξελίξεων και σε σχέση με ζητήματα απολύμανσης του πόσιμου νερού, καθώς και σε σχέση με τις επιδράσεις της υλικότητας των υποδομών στην ποιότητα του νερού πιο συνολικά (φθαρμένες σωληνώσεις ή κατασκευασμένες από επιβλαβή, για την ανθρώπινη υγεία, υλικά όπως ο αμίαντος).

Τόσο η Hastrup (2013) όσο και η Bakker (2012), από την οπτική της ανθρωπολογίας και της πολιτικής οικολογίας αντίστοιχα, αναπτύσσουν το επιχειρήμά τους τονίζοντας πως οι τεχνολογίες αυτές είναι δημιουργήματα του 19^{ου} αιώνα που συνδέθηκαν με την ανάπτυξη των κρατών και εντυπώθηκαν βαθιά στην κοινωνική εμπειρία σμιλεύοντας σταδιακά τις αντιλήψεις των κοινωνιών

πάνω σε ζητήματα ποιότητας, ποσότητας και αισθητηριακότητας σχετικά με το νερό. Εάν αναλογιστεί κανείς το υδρευτικό δίκτυο στην πόλη του Βόλου επί παραδείγματι, τότε θα δει ότι μέχρι και τον μεσοπόλεμο η ύδρευση της πόλης πραγματοποιούνταν μέσω δημόσιων ή ιδιωτικών πηγαδιών και γεωτρήσεων, ενώ σταδιακά άρχισαν να δημιουργούνται οι πρώτες δημόσιες βρύσες. Το πρώτο δίκτυο ύδρευσης, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, άρχισε να κατασκευάζεται τμηματικά στις αρχές της δεκαετίας του 1950 μετά από πολλές διεργασίες και σχεδιασμούς. Μάλιστα την περίοδο αυτή κατασκευάστηκαν και οι πρώτοι αγωγοί που μετέφεραν νερό από πηγές του Πηλίου στις δεξαμενές του Βόλου λόγω των ολοένα και αυξανόμενων υδατικών αναγκών της πόλης (Σταμόπουλος 1996:59-66, 87-97). Τα τεχνολογικά αυτά δημιουργήματα συνδέθηκαν με έννοιες όπως η μόλυνση, η ασθένεια, η υγεία, η καθαριότητα, η αφθονία, η ασφάλεια και η παραγωγικότητα ανασηματοδοτώντας παράλληλα και την ίδια την έννοια του πολιτισμού και τα περιεχόμενά της. Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν όχι μόνο τις αντιλήψεις μας αλλά και τις πρακτικές μας γύρω από το νερό, τις ιδιότητές του και τους συσχετισμούς με το ανθρώπινο σώμα (Bakker 2012). Ταυτόχρονα, η πολιτεία ανέπτυξε μορφές διακυβέρνησης και υπηρεσίες ώστε να εξασφαλίσει την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων αλλά και τον έλεγχό τους. Σίγουρα οι διαδικασίες αυτές δεν εξελίχθηκαν με τους ίδιους ρυθμούς και τρόπους στα εκάστοτε κοινωνικά πεδία, οι αναφορές όμως και τα αιτήματα της ομάδας περί «δημόσιας υγείας» και «ποιότητας του νερού» είναι στενά συνυφασμένα με όλες αυτές τις εξελίξεις και τα νοήματα που έλαβαν.

Η Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ δεν επικεντρώθηκε μόνο στο «φυσικό» πλαίσιο, αντίθετα ανέδειξε την εμπλοκή του νερού και σε άλλες σφαίρες της καθημερινής ζωής που σχετίζονται με τις υλικές ανάγκες. Η αναφορά στους πεζοπόρους και τους επισκέπτες της περιοχής ίσως συνδέεται και με πεδία οικονομικής δραστηριότητας και βιοπορισμού για μια μερίδα κατοίκων, μιας και πολλά χωριά του Πηλίου αποτελούν τουριστικούς προορισμούς. Στον τομέα των οικονομικών δραστηριοτήτων εντάσσονται και οι καλλιεργητικές πρακτικές που απασχολούν επίσης ορισμένους από τους κατοίκους και θίγονται σε διάφορα κείμενα τόσο της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ όσο και της Κίνησης. Ωστόσο, η έννοια του χωριού φαίνεται, μέσα από τον λόγο της ομάδας και με αφορμή το νερό, πως επιφορτίστηκε και με μια σειρά άλλων στοιχείων και νοημάτων. Η «παραδοσιακή αρχιτεκτονική» που αναφέρεται στο αρχικό κείμενο της ομάδας, το νερό που προσφέρεται ως δώρο

στους επισκέπτες και τα «ρυνάκια και οι ρεματιές» που αναφέρονται σε μια από τις καταγγελίες, δίνουν στο κοινωνικό πεδίο του χωριού μια ρομαντική χροιά και το τοποθετούν σε αντιπαράθεση με το αστικό κοινωνικό πεδίο κάτι που ως στρατηγική επιδιώκει να ισχυροποιήσει ακόμα περισσότερο τα προτάγματα της ομάδας.

Η Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ έφερε στο προσκήνιο διαστάσεις των υδάτινων πόρων που δεν είχαν καταστεί ορατές και αντιληπτές με αυτούς τους όρους στην τοπική κοινωνία αλλά ούτε είχαν ξανατεθεί με έναν συλλογικό, πολιτικό τρόπο στο συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Τα συλλογικά βιώματα του παρελθόντος και τα αντίστοιχα του παρόντος συντέθηκαν δημιουργικά για να εξυπηρετήσουν τα πολιτικά προτάγματα της ομάδας στο τώρα. Πρακτικές και γνώσεις που μεταβιβάστηκαν από γενιά σε γενιά η δημιουργήθηκαν μετέπειτα αναβίωσαν ή έλαβαν πιο εξέχουσα σημασία και θέση, ενώ επενδύθηκαν και με νέα νοήματα σε ένα συλλογικό πλέον πλαίσιο. Ταυτόχρονα, διαμορφώθηκαν νέες πρακτικές ώστε να εξυπηρετήσουν τις νέες ανάγκες αλλά και τα συλλογικά αιτήματα. Επομένως με έναν τρόπο η ομάδα δεν δημιούργησε κάτι καινούργιο εκ του μηδενός, αλλά αντίθετα επανανακάλυψε και επανασυγκρότησε κάτι που ήδη υπήρχε με νέους, όμως, τρόπους, λόγους και σκοπούς, κάτι που θεωρώ πως υφίσταται σε όλα τα πεδία ενδιαφέροντος της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ αλλά και σε πολλές μορφές κοινών, σύμφωνα και με τους Negri και Revel (2008).

Τα χαρακτηριστικά και οι τακτικές που υιοθέτησε η Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ διαμόρφωσαν και ανέδειξαν νέες συλλογικές επιτελέσεις, ενώ συνάρθρωσαν νέες χωρικότητες στον κοινωνικό ιστό του χωριού. Ενδοσκοπικά, η μορφή οργάνωσης της ομάδας αφενός επιβεβαίωνε και αποδείκνυε την αποτελεσματικότητα και τις δυνατότητες της συσπείρωσης και της συλλογικής δράσης. Ταυτόχρονα όμως υποδείκνυε στην τοπική εξουσία μια άλλη εκδοχή της ίδιας πραγματικότητας, όπου αυτή όχι μόνο αμφισβητείται αλλά, εν ανάγκη, παρακάμπτεται. Το μήνυμα αυτό που αντικατοπτρίστηκε έμπρακτα και συμβολοποιήθηκε σε πλήθος ενεργειών, δεν απευθυνόταν μόνο στα θεσμικά πρόσωπα, αλλά σε μια ολόκληρη κοινότητα και στην ευρύτερη κοινωνία πολιτών όπου δραστηριοποιείται η ομάδα. Στην πράξη, η Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ εγκαινίασε, μέσω της αυτενέργειας και της αυτοθέσμησης της, ένα πεδίο δημόσιου διαλόγου με νέους όρους και νέους συνομιλητές. Σε αυτή τη συζήτηση ως πρωταγωνιστές αναγνωρίστηκαν οι πολίτες και όχι οι θεσμικοί εκπρόσωποι που παραδοσιακά διαμεσολαβούν και

ετεροκαθορίζουν κάθε πτυχή της καθημερινότητας των πολιτών σε ένα αστικό κράτος και στο πεδίο της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ένα βασικό επιχείρημα, λοιπόν, που εμφανίζεται αποσπασματικά στην δράσης της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ αλλά αναπτύσσεται εκτενώς από την Κίνηση, είναι ο πολυδιάστατος ρόλος του νερού στην καθημερινή ζωή και η αναπόσπαστη σύνδεσή του με τις ποικίλες πτυχές της. Η δράση της ομάδας ήταν πολύμορφη και ως εκ τούτου τα παραδείγματα τόσο για τους υδάτινους πόρους όσο και για όλες τις θεματικές που άπτονται του ενδιαφέροντος της είναι πολυπληθή και απαιτούν, αν μη τι άλλο, περαιτέρω και ενδελεχή διερεύνηση. Καθώς, όμως, το πεδίο της παρούσας εργασίας είναι συγκεκριμένο, θα εμμένω στις πολιτικές στοχεύσεις της ομάδας και στον άμεσο συσχετισμό της με το κύριο πεδίο της έρευνας, την Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό.

Ενώσω επιχειρούσα να ενώσω τα κομμάτια του ιστορικού παζλ της Κίνησης κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας, τα προαναφερθέντα γεγονότα δεν αιτιολογούσαν επαρκώς τη μετάφραση του σχεδίου νόμου «Καλλικράτης» ως μια οδό που θα νομιμοποιήσει την περιφράξη των πηγών νερού. Οι αμφιβολίες μου ενισχύονταν ιδιαίτερα όταν στην διάρκεια των διάφορων συνελεύσεων της ομάδας κάποια από τα συμμετέχοντα υποκείμενα αναφέρονταν σε στιγμιότυπα ενός κοινού, συλλογικού παρελθόντος που γινόταν ευρέως αντιληπτό και αποδεκτό. Η επιβεβαίωση προέκυψε κατά τη διάρκεια δυο διαφορετικών χρονικών στιγμών. Η Κατερίνα Κέφου, κάτοικος Βόλου και μέλος της Κίνησης, ήταν η πρώτη πληροφορήτρια που μου μίλησε στη διάρκεια μιας συζήτησης για μια παρελθούσα πολιτική ομάδα που υπήρχε στον Βόλο, προσπαθώντας να μου εξηγήσει πόσο «παλιά είναι αυτή η ιστορία με τα νερά», ενώ ταυτόχρονα περιέγραφε σε έναν νοσταλγικό τόνο το πόσο βαθιά πολιτική είναι η σχέση της με κάποιους από τους συμμετέχοντες. Ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος κάτοικος των Σταγιατών, μέλος της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ και μετέπειτα και της Κίνησης, ανέφερε τόσο στη διάρκεια της συνέντευξης όσο και σε πολλές συνελεύσεις πως το σχέδιο νόμου «Καλλικράτης» συνέβη «σε μια κοινωνία ψιλιασμένη και όχι άσχετη»⁵⁹.

Ο Βαγγέλης μου εξήγησε πως από το 1985 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990 δραστηριοποιούνταν στην πόλη του Βόλου η «Οικολογική Κίνηση», μια

⁵⁹ Ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος είναι άνδρας, 69 ετών, συνταξιούχος Η/Μ μηχανικός και κάτοικος Σταγιατών. Η συνέντευξη που μου παραχώρησε πραγματοποιήθηκε στις 22.05.2017.

ομάδα που επικεντρώθηκε στο οικολογικό κομμάτι. «Για εμάς είχε σημασία το να αμφισβητήσουμε το καπιταλιστικό σύστημα μέσα από την πρακτική μας εκεί που ζούμε», ανέφερε σχετικά ο Βαγγέλης. Η Οικολογική Κίνηση δραστηριοποιήθηκε σε ζητήματα αστικής ανάπτυξης που επηρέαζαν το φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής των πολιτών, αλλά και σε ευρύτερα πολιτικά ζητήματα όπως οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των αγροτικών λιπασμάτων, οι επιπτώσεις της καταστροφής του όζοντος, οι ήπιες μορφές ενέργειας κ.α.⁶⁰. Ανάμεσα στις δράσεις της συγκαταλέγεται και η συμμετοχή της σε μια επιτυχημένη προσπάθεια των κατοίκων του χωριού Πουρί που βρίσκεται στο Πήλιο, να αποτρέψουν τον δήμο Βόλου να ολοκληρώσει το 1991 το δίκτυο παροχής νερού της πόλης από τα νερά της οικείας στο χωριό πηγής «Λαγωνίκα». Περιγράφοντας τα γεγονότα ο Βαγγέλης έκανε λόγο για πρακτικές συνεργασίας και αλληλεγγύης ανάμεσα στους κατοίκους του χωριού και στα μέλη της Οικολογικής Κίνησης. Ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο είναι ο ισχυρισμός του Βαγγέλη περί προέλευσης της ομάδας «από τον πολιτικό χώρο της Αριστεράς, η οποία όμως στην πορεία ανέπτυξε αντικομματική ιδεολογία ασπαζόμενη μια πιο κινηματική λογική», όπως χαρακτηριστικά είπε. Την ίδια αντίληψη εξέφρασε και η Κατερίνα λέγοντας πως «τότε δεν μας καταλάβαιναν, θέλανε τα κόμματα», υποδεικνύοντας την αντικομματική πολιτική κατεύθυνση που ακολούθησε η ομάδα.

Κατ' αντιστοιχία, ειδική μνεία έγινε στα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο χωριό Δράκεια το 2008. Ο Βαγγέλης περιγράφει: «η μεγάλη δουλειά έγινε στην Δράκεια το 2008, όταν χωρίς να ξέρουνε οι κάτοικοι της περιοχής, εν όψει Καλλικράτη, ο δήμαρχος έδωσε σε μια ιδιωτική εταιρεία (...) μια μελέτη αξιοποίησης των πηγών του «Σανατόριου» και του «Γαλανορέματος» προκειμένου να τις παραχωρήσει προς εκμετάλλευση μέσω ΣΔΙΤ (Σύμπραξη Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα). Η εταιρεία θα αναλάμβανε να εκμεταλλεύεται τα νερά μέσω του εκμοντερνισμού του δικτύου από ανοικτό σε κλειστό, με κλειστούς αγωγούς. Αυτή η μελέτη προέβλεπε την εκμετάλλευση των νερών των πηγών για είκοσι χρόνια, όπου θα τα οδηγούσε τα νερά σε μια δεξαμενή ψηλά και από εκεί θα φεύγανε, θα πηγαίνανε σε συστήματα ηλεκτροπαραγωγής. Ταυτόχρονα θα έλεγε και το νερό της άρδευσης και ότι περισσεύε θα το χλωρίωνε και θα το πουλούσε στον δήμο της Αγριάς. Κάποια στιγμή όμως μαθεύτηκε και οι κάτοικοι

⁶⁰ Οικολογική Κίνηση, περιοδικό «Περί ανέμων και υδάτων», τεύχος ένατο, Καλοκαίρι 1992. Από την προσωπική συλλογή των Μαρία Τεχνοπούλου και Βαγγέλη Γαλανόπουλου (βλ. παράρτημα εικ. 6).

ξεσηκώθηκαν γιατί έμαθαν ότι το νερό πέφτει σε ιδιώτες και αυτό ήταν καταστροφικό και το αντιμετώπισαν με κινητοποιήσεις, στις οποίες συμμετείχαν ενεργά τότε».

Υποκείμενα που μετείχαν στην Α.Π.ΟΔΡΑΣΗΣ από το 2009 και όσα από αυτά είχαν ως κοινή μνήμη ή/και κοινή εμπειρία την Οικολογική Κίνηση και τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν το 1991 στο Πουρί ή αυτά στην Δράκεια το 2008, ήταν τα υποκείμενα εκείνα που συγκρότησαν την Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό το 2010. Η Μαρία, μέλος της Οικολογικής Κίνησης και της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ σχολιάζοντας για το ξεκίνημα της Κίνησης αναφέρει γελώντας: «Ανακαλύψαμε εδώ, ξαφνικά, ότι όλα τα άτομα που ζούμε, γιατί υπάρχουν συντρόφια που χαθήκαν, όλοι οι υπόλοιποι ανακαλύψαμε ότι είμαστε στην Κίνηση για το νερό. Αρχίσαμε να μετριόμαστε και λέμε τι έγινε ρε παιδιά! Λείπει κανείς; Άρα υπάρχει σύνδεση». Τα λόγια της Μαρίας θέτουν ξεκάθαρα τη σημασία των κοινών σημείων στις πολιτικές βιογραφίες των υποκειμένων, σημεία που τα ίδια τα υποκείμενα επικαλούνται και τα τοποθετούν σε ένα συλλογικό αφήγημα, στο οποίο δεν περιλαμβάνουν μόνο γεγονότα αλλά και πολιτικές αξίες και εμπειρίες που φέρουν στο σήμερα. Η διαδικασία της εις βάθος μελέτης θα ήταν αδύνατο να επιτευχθεί χωρίς την ανάλυση τόσο κομβικών αναφορών. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν τομές, ασυνέχειες και αντιφάσεις που ενέχονται μέσα σε μια διαδικασία συγκρότησης ενός ιστορικού, οι οποίες άπτονται της συλλογικής μνήμης μιας ομάδας στο παρόν της. Γεγονότα που ίσως έχουν απωθηθεί από το αφήγημα αυτό, χρονικά «κενά» ανάμεσα στα αναφερόμενα γεγονότα τόσο ως προς τις εξελίξεις όσο και ως προς την πολιτική δράση των υποκειμένων αλλά και οι διαφορετικές εκφάνσεις συνεργασίας και ένδειξης αλληλεγγύης από γεγονός σε γεγονός είναι μόνο μερικά παραδείγματα. Στο σύνολό τους όμως σχετίζονται με τη δυνατότητα των υποκειμένων να διαμορφώνουν τη δική τους γενεαλογία συλλογικών διεκδικήσεων και τη δυνατότητά τους να αντλούν στοιχεία του παρελθόντος, που θεωρούν πως έχουν σημασία και μπορούν να ενδυναμώσουν τα επιχειρήματά τους σε διαφορετικές χρονικές στιγμές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΠΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΒΟΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ

Όταν συνάντησα τη συλλογικότητα, τον Οκτώβρη του 2016, τα μέλη της βρίσκονταν εν μέσω διαδικασιών, καθώς στη διάρκεια του μήνα προετοιμάζονταν να παρευρεθούν συλλογικά στις αίθουσες του δικαστηρίου της πόλης για τρεις υποθέσεις. Οι δύο από αυτές αφορούσαν τα ασφαλιστικά μέτρα που είχαν καταθέσει κάτοικοι από δυο χωριά, τις Σταγιάτες και την Πορταριά, αιτούμενοι να ακυρωθεί η μόνιμη απολύμανση του πόσιμου νερού με τη χρήση χλωρίου, που εφάρμοσε η ΔΕΥΑΜΒ το 2011, μετά την ένταξη των εν λόγω χωριών στον δήμο Βόλου. Η δεύτερη υπόθεση αφορούσε τη μηνυτήρια αναφορά για βιαιοπραγία, που είχε καταθέσει ένας άνδρας των ΜΑΤ εις βάρος ενός μέλους της Κίνησης, το οποίο συμμετείχε σε δημόσια διαμαρτυρία ενάντια στην απόφαση της ΔΕΥΑΜΒ να θεσπίσει νέο κανονισμό άρδευσης τον Μάρτιο του 2015. Ο Οκτώβριος χαρακτηρίστηκε από συνελεύσεις σχετικά με τη συλλογική στάση της ομάδας απέναντι στις υποθέσεις αυτές, καθώς και από δράσεις προπαγάνδισης που καλούσαν τους κατοίκους του δήμου να συγκεντρωθούν έξω από τα δικαστήρια ως ένδειξη αλληλεγγύης. Προτού περάσει ο πρώτος μήνας της έρευνας συμμετείχα σε μια πρακτική αφισκοκόλλησης μαζί με άλλα μέλη, προκειμένου να κολλήσουμε στους τοίχους της πόλης μια αφίσα που καλούσε τους κατοίκους του Βόλου να συγκεντρωθούν στον χώρο των δικαστηρίων την ημέρα της δίκης σχετικά με την Τρίτη υπόθεση. Η αφίσα, όμως, ήταν προϊόν μιας άλλης ομάδας, της «Συνέλευσης αναρχικών για την αλληλεγγύη εντός και εκτός των τειχών»⁶¹ και αποτελούσε μια πράξη αλληλεγγύης και στήριξης προς την Κίνηση. Στην αφίσα αναγραφόταν: «Όσο το νερό θα κυλάει στις φλέβες του πλανήτη τόσο στο αίμα μας θα ρέει το μικρόβιο της αντίστασης και της αλληλεγγύης» (βλ. παράρτημα εικ.7). Το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται σε τρία κομβικά γεγονότα σχετικά με τη διαχείριση των υδάτινων πόρων και υποδομών στον δήμο Βόλου και επιχειρεί να αναλύσει την πολυσχιδή δράση, τις συμμαχίες και τις πολιτικές στρατηγικές που ανέπτυξε η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό.

⁶¹ Πρόκειται για μια αναρχική, πολιτική ομάδα που δραστηριοποιείται επί των δικαιωμάτων των πολιτικών κρατούμενων και φυλακισμένων.

4.1. Διαδικασίες συλλογικοποίησης

Στη διάρκεια του 2010, όταν η επικείμενη εφαρμογή του σχεδίου νόμου «Καλλικράτης» είχε προαναγγελθεί και επίσημα, η ανησυχία περί του τι μέλει γενέσθαι με τις πολιτικές διαχείρισης των πηγών νερού υπήρξε διάχυτη ανάμεσα και σε άλλες κοινωνικές ομάδες του ευρύτερου δήμου Βόλου, πέραν της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ και των κατοίκων των χωριών του Πηλίου. Ένα τέτοιο παράδειγμα ήταν οι καλλιεργητές βιολογικών προϊόντων και μια μερίδα πολιτών που πρέσβευε έναν οικολογικό και αδιαμεσολάβητο τρόπο ζωής, οι οποίοι από το καλοκαίρι του 2010 και έκτοτε διοργανώνουν την «Πανθεσσαλική Γιορτή Οικολογικής Γεωργίας και Χειροτεχνίας», μια τοπική έκφραση της αντίστοιχης «Πανελλαδικής Γιορτής»^{62,63}. Το καλοκαίρι του 2010 το ζήτημα πρόσβασης σε και διαχείρισης των υδάτινων πόρων κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντικό και για αυτό συμπεριλήφθηκε στο πρόγραμμα της τοπικής αυτής γιορτής υπό τη μορφή μιας ομιλίας με τίτλο «Διαχείριση νερών του Πηλίου και Καλλικράτης»⁶⁴ και εισηγητή τον Βαγγέλη Γαλανόπουλο, μέλος της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ (βλ. παράρτημα εικ. 8). Σύμφωνα με τον Βαγγέλη, η συζήτηση αυτή αποτελούσε μια προσπάθεια να διευρυνθεί το πεδίο διαλόγου που είχε ήδη καλλιεργηθεί από την Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, γύρω από τις πολιτικές διαχείρισης των υδάτινων πόρων, αλλά και ένα πρώτο βήμα στην διαδικασία συγκρότησης μιας διευρυμένης, συλλογικής στρατηγικής με νέους συμμάχους.

Ένα δεύτερο βήμα αποτέλεσε η απόφαση της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ να δημιουργήσει διαύλους επικοινωνίας με κατοίκους των υπό συνένωση χωριών και να επισκεφθεί τους κατοίκους του χωριού Δράκεια, καθώς αποτελούσε μια κοινότητα που είχε ήδη την εμπειρία μιας διαμάχης με τις δημοτικές αρχές επί της διαχείρισης των οικείων υδάτινων πηγών της (βλ. κεφ. 2.2). Αφενός η επιλογή

⁶² «Πανελλαδική Γιορτή Οικολογικής Γεωργίας και Χειροτεχνίας»
<http://oikogiorti.gr/panelladiki-oikogiorti.html> (Ανακτήθηκε 20.08.2018).

⁶³ «Πανθεσσαλική Γιορτή Οικολογικής Γεωργίας και Χειροτεχνίας»
<http://oikogiortivolos> (Ανακτήθηκε 20.08.2018).

Πρόκειται για μια ολιγόημερη γιορτή έκθεσης και πώλησης βιολογικών, αγροτικών προϊόντων και χειροτεχνημάτων από φυσικά υλικά και ήπιες μορφές επεξεργασίας, αλλά και μια γενικότερη πρόθεση να αναδειχθεί ένας τρόπος ζωής που βασίζεται στην αυτάρκεια, την αλληλεγγύη, τον κοινοτισμό και τον σεβασμό προς την φύση. Για αυτό και στα πλαίσια της διεξάγονται παράλληλα σεμινάρια και συζητήσεις γύρω από σχετικές θεματικές και πρακτικές.

⁶⁴ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «1η Πανθεσσαλική Γιορτή Οικολογικής Γεωργίας και Χειροτεχνίας στο Βόλο», (19.08.2010) <http://apodrasistagiates.blogspot.com/2010/08/1.html> (Ανακτήθηκε 5.07.2018).

αυτή αιτιολογούνταν από το γεγονός της συμπερίληψης της Δράκειας στα συνενούμενα χωριά και αφετέρου από την επιτυχία, για τους κατοίκους, έκβαση της διαμάχης, όπως μου εξήγησε ο Βαγγέλης. Απόρροια των κινήσεων αυτών και της συνέλευσης που πραγματοποιήθηκε στη Δράκεια τον Νοέμβριο του 2010 ήταν ένα κείμενο⁶⁵ που συντάχθηκε από τους συμμετέχοντες και κοινοποιήθηκε στο σύνολο των συνενούμενων χωριών του Πηλίου. Το κείμενο τιτλοφορούνταν «Κίνηση κατοίκων των χωριών του Πηλίου που εντάσσονται στον Δήμο Βόλου για την προστασία των νερών» και χωριζόταν σε τρία επίπεδα. Παρουσίαζε την άποψη των συμμετεχόντων για την υφιστάμενη κατάσταση, την εκτίμηση τους για τις επερχόμενες αλλαγές ενόψει «Καλλικράτη» και την πρόταση ενός σχεδίου συλλογικής δράσης για το μέλλον. Στο πρώτο επίπεδο κατονόμαζε την ΔΕΥΑΜΒ ως αφερέγγυα και υπεύθυνη για την κακή ποιότητα του πόσιμου νερού που παρέχεται στους κατοίκους της πόλης του Βόλου, την παλαιότητα, τις φθορές του δικτύου ύδρευσης και τις υδατικές απώλειες που προκύπτουν από αυτές, θίγοντας παράλληλα και την τιμολογιακή της πολιτική. Στο δεύτερο επίπεδο εκτιμούσε πως η ΔΕΥΑΜΒ θα εφαρμόζε μια πολιτική ενιαίας διαχείρισης όλων των υδάτινων πόρων, αυξάνοντας την τροφοδοσία της πόλης του Βόλου από τις πηγές του Πηλίου και θέτοντας στο περιθώριο των διαδικασιών λήψης αποφάσεων τους χρήστες τους, κατοίκους των χωριών του Πηλίου και τις ανάγκες τους. Η Χρύσα Τζιαφέτα⁶⁶, μέλος της Κίνησης και κάτοικος του υπό συνένωση χωριού Κάτω Λεχώνια μιλώντας για αυτή την συνθήκη υποστήριξε πως ο δήμος Βόλου αντιμετώπισε τα χωριά «ως συνοικία της πόλης».

Σε ένα τρίτο επίπεδο η πρωτοβουλία καλούσε τους κατοίκους να συσπειρωθούν και να συγκροτήσουν μια συλλογικότητα. Στο κείμενο σταχυολογούνταν μια πολυτοπική και πολυεπίπεδη μορφή δράσης. Προτείνονταν ο εντοπισμός και η καταγραφή των πηγών νερού και των αναγκών ύδρευσης και άρδευσης σε κάθε χωριό, η διαμόρφωση ενός δικτύου πληροφόρησης και αλληλεγγύης μεταξύ των χωριών, η δημιουργία ενός πεδίου διαλόγου με τους κατοίκους του Βόλου, επί ζητημάτων παροχής ποιοτικότερου νερού και με όλους

⁶⁵ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Κίνηση κατοίκων των χωριών του Πηλίου που εντάσσονται στο Δήμο Βόλου για την προστασία των νερών», (12.11.2010).

http://apodrasistagiates.blogspot.com/2010/11/blog-post_12.html (Ανακτήθηκε 5.07.2018).

⁶⁶ Η Χρύσα Τζιαφέτα είναι γυναίκα, ψυχολόγος και κάτοικος Κάτω Λεχωνίων. Η συνέντευξη που μου παραχώρησε πραγματοποιήθηκε στη 1 Μαρτίου του 2018. Η Χρύσα ήταν μέλος της Κίνησης από το 2014 μέχρι και το 2018.

τους δημότες, επί ζητημάτων υπερκατανάλωσης και εξοικονόμησης. Ταυτόχρονα παρουσιαζόταν ως σημαντική η διαρκής παρακολούθηση των δραστηριοτήτων και των αποφάσεων της ΔΕΥΑΜΒ και της δημοτικής αρχής. Η στοχοθεσία αυτής της πρωτοβουλίας επιχειρηματολογούσε υπέρ της ανάδειξης της ιδιαιτερότητας της καθημερινής ζωής στο κοινωνικό πεδίο του χωριού, της προστασίας και της διατήρησης του αγροτικού του χαρακτήρα, του υδροφόρου ορίζοντα και του ευρύτερου περιβάλλοντος. Στο κείμενο συμπεριλαμβανόταν και η προτροπή για σύμπραξη με «ειδικούς επιστήμονες», όπως αναφέρεται. Στη δεδομένη χρονική στιγμή το σχέδιο νόμου δεν είχε τεθεί ακόμα σε εφαρμογή.

Η έννοια της «Κίνησης» έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή της σε αυτό το κείμενο σηματοδοτώντας την ανάδυση μιας νέας μορφής πολιτικής συγκρότησης. Η διαμόρφωση της Κίνησης αποτυπώνει το γεγονός ότι μια προϋπάρχουσα ομάδα ανθρώπων αντιλήφθηκε την ανάγκη αλλά και την ενδεχομενικότητα να διεκδικηθεί ένα πεδίο αμφισβήτησης και διαπραγμάτευσης που είχε ήδη αρχίσει να διαμορφώνεται, να συμπεριλάβει και άλλες κοινωνικές ομάδες και ανθρώπους και να πραγματωθεί από κοινού ένα δίκτυο συνεργασίας και αλληλεγγύης. Υπό τον κοινό παρονομαστή της συνένωσης το επίδικο του εγχειρήματος ήταν τα δρώντα υποκείμενα να συγκλίνουν τις όποιες πολιτικές ή άλλες διαφορές τους, να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να διαμορφώσουν ένα δίκτυο ανθρώπων που θα αντιμαχόταν το ίδιο καθεστώς και θα επεδίωκε την εκπλήρωση κοινών αναγκών, επιθυμιών και αιτημάτων (Susser 2016, Κιουπκιολής 2011, 2014:22, Rakopoulos 2015). Η δικτύωση του τοπικού κοινού στόχευε στην ενίσχυση της δυναμικής του μέσα από τον συνασπισμό και άλλων κοινωνικών δυνάμεων.

Πέραν των ατόμων που συμμετείχαν στην Οικολογική Κίνηση την δεκαετία του 1980 και πέρα από τα μέλη της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, πολλοί από τους συμμετέχοντες γνωρίστηκαν μέσα από τις διαδικασίες συλλογικοποίησης στις οποίες ενεπλάκησαν, όπως για παράδειγμα και η Χρύσα Τζιαφέτα, που συμπεριλαμβάνεται στις πληροφορήτριες. Αυτή η συνθήκη παρατηρείται σε πολλά παραδείγματα κοινών· η δημιουργία, δηλαδή, κοινωνικών και πολιτικών δεσμών ανάμεσα σε άτομα που μέχρι την στιγμή εκείνη είναι άγνωστα μεταξύ τους (De Angelis 2013:29). Βέβαια αυτό, σε συνδυασμό με τον, κατά μια έννοια, μονοθεματικό χαρακτήρα της ομάδας, συνεπάγεται μόνο μια σχετική ενότητα δυνάμεων η οποία εστίασε σε συγκεκριμένα ζητήματα για να επιτευχθεί, με

αποτέλεσμα να ανακύπτουν σημεία διαφωνίας που μπορεί να επιδέχονται πάντα επίλυση, κάτι που καθίσταται πιο σαφές στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου (Κιουπκιολής 2014: 22-23).

Η πρωτοβουλία πρότεινε ένα σύνολο δράσεων που θα συνδιαμορφώνονταν και θα οργανώνονταν από τα εμπλεκόμενα υποκείμενα σε βάθος χρόνου, γεγονός που προϋπέθετε τη σύναψη μιας πολιτικής συμφωνίας, τη δέσμευση και τη συνέπειά τους σε αυτή (Rethmann 2013). Πρόκειται για μια σειρά πολιτικών πρακτικών υπεράσπισης των υδάτινων πόρων αλλά στην ουσία αυτό που προτεινόταν ήταν η επανδιαπραγμάτευση των συσχετισμών και των κοινωνικών δεσμών των συμμετεχόντων και η διαμόρφωση μιας νέας μορφής κοινωνικότητας με γνώμονα τις αξίες της αυτοοργάνωσης, της αλληλεγγύης και της συνεργασίας. Τα υποκείμενα καλούνταν να αψηφήσουν τις υφιστάμενες θεσμικές δομές, να διασχίσουν τις διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στο κοινωνικό και το πολιτικό και να οικοδομήσουν, από κοινού, δομές αμοιβαιότητας, στήριξης και βοήθειας (Rethmann 2013, Rakopoulos 2015, 2016, Κιουπκιολής 2011, Dalakoglou 2016).

Αποτέλεσμα αυτού του καλέσματος, ήταν η ανταπόκριση ενός μεγάλου μέρους των κατοίκων της πλειοψηφίας των χωριών που επρόκειτο να συνενωθούν με τον δήμο Βόλου και η εκκίνηση διεξαγωγής μιας σειράς συνελεύσεων στην Πορταριά, στον Άγιο Βλάση, στις Σταγιάτες και αλλού. Τα χωριά που προσχώρησαν στην Κίνηση, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, ήταν η Μακρινίτσα, η Πορταριά, το Κατηχώρι, οι Σταγιάτες, η Διάρκεια, ο Άγιος Βλάσης, τα Άνω Λεχώνια, η Άλλη Μεριά και ο Άγιος Γεώργιος Άνω Βόλου. Στην λίστα δεν συμπεριλαμβάνονται τα χωριά Άγιος Λαυρέντιος και τα Κάτω Λεχώνια γιατί, όπως μου εξήγησε ο Βαγγέλης, δεν ανέπτυξαν αντίστοιχες πρακτικές. Βέβαια η κατονομασία ενός ολόκληρου χωριού ως μέρος της Κίνησης δεν ανταποκρίνεται σε κάθε περίπτωση στο πληθυσμιακό του αποτύπωμα και θεωρώ πως είναι σημαντικό να σημειωθεί αυτό. Μπορεί σε μερικά χωριά να υπήρχε μεγαλύτερη συμμετοχή στις τοπικές συνελεύσεις ενώ σε άλλα μικρότερη. Στη Δράκεια για παράδειγμα, η Άννα Πουρσανίδου⁶⁷, μια από τις πληροφορήτριες που συμμετείχε

⁶⁷ Η Άννα Πουρσανίδου είναι γυναίκα, 30 ετών, τεχνολόγος τροφίμων. Ζει στον Βόλο και κατάγεται από τη Δράκεια και την Αγριά. Η Άννα δεν συμμετείχε τακτικά στις συνελεύσεις της Κίνησης, συμμετείχε όμως στις συνελεύσεις που πραγματοποιούνταν στη Δράκεια. Οι πληροφορίες που μου παραχώρησε είναι αποτέλεσμα μιας συζήτησης μας στις 25 Μαΐου του 2017. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι ο πατέρας της Άννας συμμετείχε στην Οικολογική Κίνηση την δεκαετία του 1980

τακτικά στις διαδικασίες, μου μιλούσε για τη συντριπτική κινητοποίηση και συμμετοχή των κατοίκων. Στον αντίποδα η Χρύσα ήταν μάλλον το μοναδικό μέλος της Κίνησης που καταγόταν από τα Κάτω Λεχώνια και ταυτόχρονα δεν υιοθετήθηκαν αντίστοιχες πολιτικές εντός του χωριού και ανεξάρτητα από την ενδεχόμενη διασυλλογική συνεργασία και δράση. Παράλληλα, στις διάφορες συνελεύσεις που πραγματοποιούνταν, συμμετείχαν και κάτοικοι του Βόλου που είχαν εκφράσει το ενδιαφέρον τους για την ομάδα, κάτι που το Δεκέμβρη του 2012 οδήγησε στην επέκταση της συνέλευσης στην πόλη του Βόλου και στη δραστηριοποίησή της επί των υδατικών ζητημάτων του αστικού χώρου αποκλειστικά. Επομένως, το ζήτημα της συμμετοχικότητας δεν εξαρτήθηκε εξολοκλήρου από την καταγωγή του κάθε συμμετέχοντα, γεγονός που καταδεικνύει την ύπαρξη ετερόκλητων συμφερόντων και πολιτικών πεποιθήσεων μεταξύ των κατοίκων ενός χωριού, όμως στην πλειοψηφία των περιπτώσεων ταυτίστηκε σε τόσο μεγάλο βαθμό, που τελικά καθόρισε τον τρόπο οργάνωσης της ομάδας.

Όπως εξήγησα εν μέρει στην περιγραφή της έρευνας, στο δεύτερο κεφάλαιο και πιο εκτενώς στην ανάλυση του τρόπου λειτουργίας της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ στο τρίτο κεφάλαιο, η Κίνηση επέλεξε την πολιτική διαδικασία της συνέλευσης ως το κεντρικό συντονιστικό της όργανο. Η αμεσοδημοκρατική αυτή διαδικασία ήταν το πεδίο εκείνο εντός του οποίου κάθε απόφαση συνδιαμορφώθηκε συλλογικά και επί ίσους όρους από όλους τους συμμετέχοντες. Καθώς όμως η ομάδα αποτελούνταν από ομάδες κατοίκων που κατάγονταν από τα επί μέρους χωριά, οι συνελεύσεις πραγματοποιούνταν τόσο σε κάθε χωριό ξεχωριστά όσο και από κοινού σε τακτά χρονικά διαστήματα και σε άμεσο συσχετισμό με τις εξελίξεις και τις ανάγκες που ανέκυπταν. Για αυτό και οι συμμετέχοντες αναφέρονταν στην ομάδα και ως «συντονιστική επιτροπή».

Η Μαρία Τεχνοπούλου μιλώντας για αυτήν τη συνθήκη ανέφερε: «Είναι λίγο ασαφές. Εμείς δεν είμαστε μια συνέλευση, το κάθε χωριό είναι μια συνέλευση. Ο Βόλος μπορεί να είναι μια άλλη συνέλευση», ενώ σε ένα άλλο σημείο της συνέντευξης γίνεται πιο αναλυτική: «το ίδιο συντονιστικό πάει παντού και είναι ένα. Και όποιος θέλει έρχεται κάθε φορά από τα χωριά και από τον Βόλο· δεν είναι σταθερά πρόσωπα. Από τα δέκα χωριά μπορεί κάποια φορά να έρθουν τα

και πολλά από τα γεγονότα που μου περιέγραψαν τα δρώντα υποκείμενα της εποχής αποτελούν για την Άννα παιδικές αναμνήσεις.

πέντε ή όλα. Αλλά το συντονιστικό είναι εκτελεστικό. Παίρνει αποφάσεις για εκδηλώσεις και για τέτοια πράγματα αλλά τις αποφάσεις τις παίρνει κάθε χωριό για τον εαυτό του. Το συντονιστικό βρίσκει τρόπους να υπηρετεί τις αποφάσεις που παίρνουν αυτοί. Και ό,τι και αν κάνουμε, θα το κάνουμε για να στηρίξουμε αυτές τις αποφάσεις». Στα λόγια της Μαρίας καθίσταται ορατή μια ομάδα πολλών ταχυτήτων που δεν παραπέμπει σε μια συμπαγή και ομοιογενή σύσταση αλλά σε μια ομάδα που είναι ταυτόχρονα πολλές συνελεύσεις, που δικτυώνονται μεταξύ τους, αλλά και μια συνέλευση που επιδιώκει να διατηρεί έναν κοινό τρόπο συγκρότησης και να συσπειρώνεται, όταν κρίνει ότι αυτό είναι αναγκαίο.

Η εικόνα γίνεται πιο καθαρή εάν επικεντρωθεί κανείς σε ένα από τα πολλά πεδία δράσης της ομάδας, όπως στην περίπτωση της Δράκειας που συμμετείχε και περιγράφει η Άννα Πουρσανίδου. Η Άννα μου μιλούσε συνεχώς για τη σημασία «του να είσαι εκεί εάν θέλεις όντως να συμμετέχεις», μου εξήγησε όμως πως οι διαδικασίες δεν διεξάγονται κάθε φορά υπό ένα αυστηρό πολιτικό πλαίσιο. «Τα πράγματα δεν είναι και τόσο ομοιογενή όσο παρουσιάζονται. Οι άνθρωποι συμμετέχουν αλλά δεν συμμετέχουν όλοι με τον ίδιο τρόπο. Εξακολουθούν να διατηρούν τις διαφορές και τη νοοτροπία τους και ειδικά στα χωριά δεν έχουν την πολιτική θεώρηση και εμπειρία που συζητάμε τώρα». Στη διάρκεια της συζήτησής, μάλιστα, η Άννα ενίσχυσε ακόμα περισσότερο αυτή την οπτική. «Στις συνελεύσεις συμμετέχω, όμως δεν μπορώ να πω κάτι για τα αυλάκια της άρδευσης, για παράδειγμα. Γιατί οι παλιοί ξέρουν που ξεκινάει το καθένα και που καταλήγει και όταν τα επισκευάζουμε αυτοί θα πούνε τι να κάνουμε. Ωστόσο, τα χρήματα για τη συντήρηση των αυλακιών δεν τα δίνουν όλοι όσοι συμμετέχουν. Μερικές φορές οι λίγοι δίνουν για τους πολλούς». Η άποψη και η εμπειρία της Άννας παρουσιάζει μια άλλη εικόνα και μια άλλη πτυχή της ομάδας που σίγουρα δεν προσιδιάζει στις θεωρητικές εκφράσεις των κοινών που συγκροτούν βιβλιογραφικά και το παρόν κείμενο. Όπως όμως επισημαίνει και ο Massimo de Angelis, τα κοινά συχνά είναι μπερδεμένα και ενδεχομένως αποκαρδιωτικά και δεν εξαντλούνται στα στερεότυπα των θεωρητικών αναλύσεων. Για αυτό και δεν θα ήταν δόκιμο και γόνιμο να αποκλείσει κανείς τις πτυχές εκείνες που μπορεί να μην ανταποκρίνονται στα επιθυμητά ή στα πολιτικώς ορθά χαρακτηριστικά που θα προσδοκούσε ένας ερευνητής ή μια ερευνήτρια, στην προκειμένη περίπτωση (2013:30). Την ίδια στιγμή αντιθέσεις σαν και αυτές που περιέγραψε η Άννα ενισχύουν την εικόνα ενός ρευστού πολιτικού πεδίου, χαρακτηριστικό που

εντοπίζεται στις ποικίλες εκφάνσεις της συλλογικής πολιτικής δράσης (Rethmann 2013, Κιουπκιολής 2011, Susser 2016).

4.2.: Οι χλωριωτές και η αντιπαράθεση για τον νεροκράτη: Εκφράσεις της συλλογικής πολιτικής δράσης

Η δημοτική επιχείρηση ύδρευσης (ΔΕΥΑΜΒ) αναλαμβάνοντας την διαχείριση των υδάτινων πόρων από το 2011 και έπειτα και σε συνεργασία με τον δήμο Βόλου μετέβαλε το υδατικό καθεστώς που υφίσταντο μέχρι τότε, τουλάχιστον όσον αφορά τα προσαρτώμενα χωριά. Ανάμεσα στις νέες πολιτικές που αποφάσισε να εφαρμόσει ήταν η εγκατάσταση μόνιμου συστήματος απολύμανσης με τη χρήση χλωρίου στις δεξαμενές που τροφοδοτούν τα χωριά και υδρομετρητών σε κάθε οικία, η σύνδεση κάθε οικίας με το κεντρικό αποχετευτικό σύστημα, η ψήφιση και η εφαρμογή νέου αρδευτικού νόμου που θα υποχρέωνε τους αγρότες να δηλώσουν τις αρδευόμενες εκτάσεις τους, προκειμένου να εφαρμοστεί και σε αυτό τον τομέα μια νέα τιμολογιακή πολιτική και η κατασκευή κλειστού δικτύου άρδευσης το οποίο θα έλεγχε η ίδια. Τέλος και όσον αφορά το σύνολο του νέου δήμου, επιχείρησε στη διάρκεια του 2017 να παραχωρήσει τη λειτουργία των εγκαταστάσεων συνεπεξεργασίας αστικών και προεπεξεργασμένων βιομηχανικών αποβλήτων (Βιολογικός Καθαρισμός) σε ιδιώτη επιχειρηματία.

Η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό είδε τις πρότερες εκτιμήσεις της να επιβεβαιώνονται και πλέον εξέφραζε με κάθε σιγουριά πως οι πολιτικές της ΔΕΥΑΜΒ θα είχαν αρνητικό αντίκτυπο σε ποικίλες πτυχές της καθημερινής ζωής των τοπικών κοινοτήτων που συνδέονταν με το νερό, όπως το περιβάλλον, η υγεία των ανθρώπων και οι οικονομικές δραστηριότητες που στηρίζονταν στον τουρισμό και την αγροτική παραγωγή. Παράλληλα αντιλήφθηκε πως οι πολιτικές της ΔΕΥΑΜΒ είχαν οικονομικό πρόσημο, κάτι που θα επιβάρυνε και τους ίδιους ως πολίτες του νέου δήμου. Οι δυο σημαντικότερες αιχμές αυτής της συνθήκης για τα μέλη της Κίνησης ήταν αφενός η αντιμετώπιση του νερού από την ΔΕΥΑΜΒ ως ένα προϊόν με ανταλλακτική αξία και αφετέρου ο εξοβελισμός τους από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, νιώθοντας πως τους αφαιρείται η δυνατότητα να καθορίσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους. Η Κίνηση

υποστήριζε εξ αρχής πως απώτερος σκοπός της κρατικής αλλά και της ευρωπαϊκής εξουσίας ήταν η ιδιωτικοποίηση της επιχείρησης ύδρευσης και επομένως και των πηγών νερού και πως το πρώτο βήμα αυτής της διαδικασίας ήταν η υπαγωγή τους στην δικαιοδοσία της. Αυτή η πεποίθηση στηριζόταν αφενός στους όρους του πρώτου μνημονίου το οποίο προέβλεπε την πώληση επιχειρήσεων που ανήκαν στο κράτος (αποκρατικοποιήσεις) αλλά κατά κύριο λόγο ήταν μια πεποίθηση που πήγαζε από τη διεθνή εικόνα που μπορούσαν να έχουν τα μέλη της Κίνησης και από το γεγονός ότι οι τελευταίες δυο δεκαετίες χαρακτηρίστηκαν από τις ιδιωτικοποιήσεις υπηρεσιών ύδρευσης σε χώρες τόσο της Ευρώπης, όσο και της Ασίας, της Λατινικής Αμερικής και αλλού με αρνητικά για τους χρήστες αποτελέσματα (Bakker 2014).

Απόρροια όλων των παραπάνω ήταν μια μεγάλη μερίδα των κατοίκων από τα χωριά αλλά και από την πόλη να κινητοποιηθούν, να συσπειρωθούν και να επιδοθούν σε πλήθος συνελεύσεων, καταγγελιών, ακτιβιστικών δράσεων και μαζικών παρεμβάσεων και διαμαρτυριών στο δημόσιο χώρο και σε συνεδριάσεις της ΔΕΥΑΜΒ και του δημοτικού συμβουλίου. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στην Κίνηση, τον δήμο και την ΔΕΥΑΜΒ κλιμακώθηκε λαμβάνοντας σε πολλές περιπτώσεις συγκρουσιακό χαρακτήρα, με μέλη της Κίνησης αλλά και κοινότητες ολόκληρες να εμπλέκονται σε δικαστικές διαμάχες, ορισμένες από τις οποίες δεν είχαν τελεσιδικήσει μέχρι πρότινος.

Στις αρχές του 2012, λοιπόν, η ΔΕΥΑΜΒ έλαβε την απόφαση να εφαρμόσει πρακτικές μόνιμης χλωρίωσης στις δεξαμενές νερού που τροφοδοτούσαν με πόσιμο νερό τα προσαρτημένα χωριά. Η Μαρία μιλώντας για αυτήν την περίοδο περιγράφει: «(...) άρχισαν σε ένα-ένα χωριό μέσα σε ένα μήνα να βγαίνει η ΔΕΥΑΜΒ και να λέει ότι το νερό του τάδε χωριού είναι επικίνδυνο και άρχισε να ρίχνει χλώριο χωρίς καμία προειδοποίηση, όπως προβλέπει και ο νόμος δηλαδή. Και οι κάτοικοι έκπληκτοι, γιατί τόσα χρόνια πίνουν αυτό το νερό χωρίς πρόβλημα, γιατί ιστορικά δεν έχει απασχολήσει τα χωριά αυτά τέτοιου είδους πρόβλημα. Και γίνεται ένας χαμός» (βλ. παράρτημα εικ. 9). Βάσει της υφιστάμενης ευρωπαϊκής και κρατικής νομοθεσίας, την οποία επικαλέστηκε και η Μαρία, η σταθερή απολύμανση του πόσιμου νερού καθίσταται υποχρεωτική για όλες τις υδρεύσεις που εξυπηρετούν περισσότερους από 3.000 κατοίκους και εφαρμόζεται, όταν κρίνεται αναγκαίο από τους δειγματοληπτικούς ελέγχους, στις

υδρεύσεις που εξυπηρετούν λιγότερους⁶⁸. Καθώς τα εν λόγω χωριά απარიθμούσαν το καθένα πολύ μικρότερο πληθυσμό, η πρακτική αυτή είχε περιστασιακό χαρακτήρα μέχρι τότε, όπως μου εξήγησε η Μαρία. Η ΔΕΥΑΜΒ από την πλευρά της και δεδομένης της θεσμικής αρμοδιότητάς της για την ασφάλεια του πόσιμου νερού επικαλέστηκε χημικές αναλύσεις που είχε πραγματοποιήσει στη δεδομένη χρονική περίοδο για να αποδείξει ότι το πόσιμο νερό ορισμένων χωριών εμφάνιζε «μικροβιολογικό φορτίο» επικίνδυνο για την δημόσια υγεία⁶⁹⁷⁰.

Οι κάτοικοι των χωριών Πορταριάς, Σταγιατών και Κατηχωρίου σε πρώτο χρόνο αλλά και των υπόλοιπων στη συνέχεια στηριζόμενοι στο νόμο περί μόνιμου υδρευόμενου πληθυσμού αλλά και στην πολιτική της ΔΕΥΑΜΒ να αποφασίζει ερήμην τους, συγκάλεσαν τοπικές συνελεύσεις και δημοσίευσαν στις 11 Ιανουαρίου 2012 το πρώτο τους κείμενο με τίτλο «Πάρτε το χλώριο και φύγετε από εδώ». Μέσα από το κείμενο οι κάτοικοι εξέφραζαν την οργή τους για την απόφαση της ΔΕΥΑΜΒ αντιπαραβάλλοντας τα αποτελέσματα των αντίστοιχων χημικών μετρήσεων που οι ίδιοι οι κάτοικοι χρηματοδοτούσαν, προκειμένου να τεκμηριώσουν την πεποίθησή τους πως το πόσιμο νερό που προέρχεται από τις πηγές δεν έχει υποστεί μόλυνση και ως εκ τούτου δεν χρειάζεται απολύμανση. Η Κίνηση ισχυρίστηκε πως η απόφαση της ΔΕΥΑΜΒ στόχευε στον «υποβιβασμό της ποιότητας των νερών», κάτι που έκρινε ως παράνομο βάσει μιας ακόμα υγειονομικής διάταξης του υπουργείου υγείας⁷¹ και ωθούσε στην «αστικοποίηση των χωριών». Την ίδια στιγμή η Κίνηση ισχυρίστηκε πως η δραστηριότητα της ΔΕΥΑΜΒ σχετιζόταν περισσότερο με κάποια οικονομική συμφωνία που είχε κάνει η επιχείρηση για την προμήθεια και την εγκατάσταση των συστημάτων απολύμανσης, παρά με την ποιότητα και την ασφάλεια του πόσιμου νερού. Η ομάδα, μάλιστα, επικαλέστηκε συνομιλία μέλους με τον τότε πρόεδρο της ΔΕΥΑΜΒ στην διάρκεια της οποίας υποστηρίζεται πως ο κ. Βούλγαρης επιβεβαίωσε τα περί «ύπαρξης εργολαβίας»⁷².

⁶⁸Υγειονομική Διάταξη ΥΔ 5673/4-12-1957, ΦΕΚ 5Β/9-1-58.

⁶⁹ «Εισαγγελέας για το μολυσμένο νερό», (6.01.2012), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/36876> (Ανακτήθηκε 25.09.2018).

⁷⁰ «Μικροβιολογικό φορτίο και στην Μακρινίτσα», (23.01.2012), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/37802> (Ανακτήθηκε 25.09.2018)

⁷¹ Υγειονομική Διάταξη Υ2/2600/2001, άρθρο 4, παράγραφος 2.

⁷² Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Πάρτε το χλώριο και φύγετε από εδώ» (11.01.2012) http://apodrasistagiates.blogspot.com/2012/01/blog-post_11.html (Ανακτήθηκε 25.09.2018)

Η συλλογικότητα στην προσπάθειά της να αντιπαρατεθεί αποτελεσματικά με τις πολιτικές της ΔΕΥΑΜΒ δεν περιορίστηκε μόνο σε συνελεύσεις και στην συγγραφή κειμένων. Στις 17 Φεβρουαρίου τα μέλη της συγκεντρώθηκαν έξω από το κτήριο της ΔΕΥΑΜΒ, όπου το διοικητικό συμβούλιο συνεδρίαζε και διαμαρτυρήθηκαν δημόσια φωνάζοντας συνθήματα και κρατώντας πανό στο οποίο αναγραφόταν: «Κάτω τα χέρια από τη ζωή μας» (βλ. παράρτημα εικ. 10). Επιτροπή της συνέλευσης πραγματοποίησε παρέμβαση στη συνεδρίαση διεκδικώντας το δικαίωμα άρθρωσης λόγου. Η επιτροπή κατήγγειλε μεταξύ άλλων την προσπάθεια της επιχείρησης «(...)να παραμερίσει τις τοπικές συνήθειες οικισμών, τις ιδιαιτερότητες και το εθιμικό δίκαιο που επικρατούν εδώ και εκατοντάδες χρόνια» και αιτήθηκε τη δημιουργία ενός πεδίου διαλόγου μαζί της, προκειμένου οι κάτοικοι των χωριών να έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν τις προτάσεις τους επί του ζητήματος⁷³. Την ίδια πρακτική ακολούθησε και στη συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου, στον χώρο του δημαρχείου στις 24 Φεβρουαρίου, όπου συγκεντρώθηκε ένας μεγάλος αριθμός κατοίκων των χωριών του Πηλίου με κεντρικό αίτημα και πάλι το δικαίωμα άρθρωσης λόγου και συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων⁷⁴.

Η πίεση που άσκησαν τα δρώντα υποκείμενα οδήγησαν τη δημοτική αρχή να δεσμευτεί προφορικά για την εκ νέου παρουσία κλιμακίου της ΔΕΥΑΜΒ σε κάθε χωριό, ώστε να υπάρξει διάλογος ανάμεσα στους κατοίκους και τους θεσμούς, κάτι όμως που δεν υλοποιήθηκε. Η προφορική της υπόσχεση φαίνεται ότι δεν ταυτίζεται με τα πρακτικά που καταγράφηκαν στη συνεδρίαση: «Συμφωνεί [το ΔΣ] να ξεκινήσουν από την Τρίτη 28 Φεβρουαρίου και για διάστημα 15-20 ημερών, συναντήσεις και διαβούλευση της ΔΕΥΑΜΒ με το κάθε τοπικό συμβούλιο των Περιφερειακών δημοτικών ενοτήτων του Δήμου Βόλου, προκειμένου να εξεταστεί η περίπτωση κάθε χωριού ξεχωριστά και να αποφασιστεί τι μέτρα θα ληφθούν προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα του παρεχόμενου νερού και η δημόσια υγεία»⁷⁵. Οι συναντήσεις τελικά πραγματοποιήθηκαν μόνο με τους θεσμικούς εκπροσώπους των χωριών. Η στάση όμως των θεσμών κάθε άλλο παρά αποθάρρυνε τα μέλη της Κίνησης τα οποία

⁷³ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Κάτω τα χέρια από την ζωή μας (18.02.2012) http://apodrasistagiates.blogspot.com/2012/02/blog-post_18.html (Ανακτήθηκε 10.7.2018)

⁷⁴ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Ανοιχτή επιστολή για τα νερά του Πηλίου», (29.09.2012). <http://apodrasistagiates.blogspot.com/2012/09/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 10.07.2018)

⁷⁵ Πρακτικά δημοτικού συμβουλίου δήμου Βόλου, (24.02.2012), αριθμός 170/2012.

οργάνωσαν εκ νέου μαζικές παρεμβάσεις και παραστάσεις διαμαρτυρίας στις συνεδριάσεις της ΔΕΥΑΜΒ και του δημοτικού συμβουλίου στη διάρκεια του 2012 και του 2013. Σταδιακά και μέσα από τις διαδικασίες των συνελεύσεων όλες οι κοινότητες που συμμετείχαν στην Κίνηση άρχισαν να εφαρμόζουν την πρακτική της Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, να απευθύνονται δηλαδή σε εργαστηριακά κέντρα χρηματοδοτώντας χημικές αναλύσεις του πόσιμου νερού των κατά τόπους δικτύων ύδρευσης.

Οι ενέργειες όμως της ομάδας δεν σταμάτησαν εκεί. Αντιλαμβανόμενοι ότι οι θεσμικοί εκπρόσωποι δεν διατίθενται να συνδιαμορφώσουν μαζί με τους πολίτες τις πολιτικές διαχείρισης των υδάτινων πόρων, αναβάθμισαν τον χαρακτήρα των δράσεων τους και κινούμενοι δικαστικά κατέθεσαν ασφαλιστικά μέτρα ενάντια στην ΔΕΥΑΜΒ. «Παράλληλα το έχουμε παλέψει και δικαστικά· η απόφαση της συνέλευσης ήταν να κινηθούμε και δικαστικά και εμείς και η Πορταριά. Κάναμε ασφαλιστικά μέτρα και τα χάσαμε και είναι γελοίοι βέβαια οι λόγοι. Έχουμε πάει τις μετρήσεις της ΔΕΥΑΜΒ που λένε για το υπολειμματικό χλώριο ότι είναι πάρα πολύ και βγάζει απόφαση ο δικαστής ότι δεν υπάρχει λόγος το νερό να μην χλωριώνεται, γιατί και το υπολειμματικό χλώριο δεν ξεπερνά τα όρια που είναι 20 π.χ. και η μέτρηση που έχει στον φάκελο λέει 35. Από αυτό φαίνεται πόσο στημένη είναι η υπόθεση. Στο δικαστικό χάνουμε πάντα και φυσικά δεν πρόκειται να κερδίσουμε. Είναι δεδομένο», ανέφερε η Μαρία σε μια προσπάθεια να μου εξηγήσει την πολύπλευρη δράση της ομάδας, την επιμονή της να επιτύχει τους στόχους της αλλά και τις αποτυχίες που έχει βιώσει μέσα από αυτή τη διαδικασία. Βέβαια, πολλοί από τους κατοίκους δεν πτοήθηκαν από τις εξελίξεις, αντιθέτως προχώρησαν σε ριζοσπαστικότερες ενέργειες με τους χλωριωτές να αφαιρούνται επανειλημμένως στις Σταγιάτες⁷⁶, στην Πορταριά⁷⁷, στα Λεχώνια, στον Άγιο Βλάσιο⁷⁸ και αλλού. Η δημοτική αρχή απάντησε δια της δικαστικής οδού⁷⁹, κάνοντας λόγο για παράνομες πρακτικές και «κλεφτοπόλεμο» και εισάγοντας παράλληλα στη συζήτηση το ενδεχόμενο χρήσης μέσων ελέγχου,

⁷⁶ «Θύμα δολιοφθορών ο χλωριωτής», (1.02.2014), Εφημερίδα Ταχυδρόμος <https://www.taxydromos.gr/Topika/39570> (Ανακτήθηκε 20.09.2018)

⁷⁷ «Άγνωστοι κατέστρεψαν για 4^η φορά τον χλωριωτή», (12.04.2015) Εφημερίδα Ταχυδρόμος <https://www.taxydromos.gr/Topika/203937> (Ανακτήθηκε 21.09.2018).

⁷⁸ «Ξεσηκώθηκαν στο Πήλιο για το χλώριο, ενώ στον Αγ. Βλάσιο ξήλωσαν το χλωριωτή», (08.04.2014), Εφημερίδα Ταχυδρόμος. <https://www.taxydromos.gr/Topika/134160> (Ανακτήθηκε 20.09.2018)

⁷⁹ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Ανακρίσεις για το νερό», (5.10.2014) https://watervolo.blogspot.com/2014/10/blog-post_4.html (Ανακτήθηκε 20.09.2018)

την τοποθέτηση φρακτών και καμερών δηλαδή γύρω από τις εγκαταστάσεις χλωρίωσης⁸⁰ (βλ. παράρτημα εικ. 11).

Η διεξοδική μελέτη της υφιστάμενης νομοθεσίας εντάχθηκε στην στρατηγική της Κίνησης ώστε να μπορέσει να εναντιωθεί στην απόφαση της ΔΕΥΑΜΒ να εγκαταστήσει σύστημα χλωρίωσης στις δεξαμενές πόσιμου νερού και χρησιμοποίησε πτυχές της για να την καταγγείλει ως παράνομη ή να για να υποστηρίξει νομικά την άσκηση ασφαλιστικών μέτρων. Οι πράξεις αυτές, πέρα από το γεγονός ότι αποτέλεσαν μια ευθεία αμφισβήτηση στο κύρος της ΔΕΥΑΜΒ, ήταν και μια διεκδίκηση απέναντι στους θεσμούς εξουσίας της δυνατότητας και του δικαιώματος των πολιτών να έχουν πρόσβαση και να επικαλούνται τον νόμο για να καταγγείλουν καταχρηστικές και εις βάρος τους αποφάσεις. Ωστόσο, η βεβαιότητα που εξέφρασε η Μαρία πως το αποτέλεσμα της δικαστικής αναμέτρησης θα αποβαίνει πάντα εις βάρος της ομάδας και υπέρ των θεσμών, υπονοώντας ενδεχομένως την άποψη της ομάδας για την πολιτική θέση της δικαιοσύνης απέναντι σε μορφές κοινωνικού αγώνα που εναντιώνονται στην κυριαρχία, υποδεικνύει πως αυτή ήταν, μάλλον, μια από τις τελευταίες επιλογές της, όταν οι προηγούμενες ακτιβιστικές δράσεις της δεν τελεσφόρησαν. Σαφέστατα η αποτυχία είναι πολύ συχνά το αποτέλεσμα της αναμέτρησης των κοινών με την κυριαρχία, όμως αυτό συμβαίνει γιατί οι κοινωνοί δεν έχουν, δεν επιδιώκουν και δεν είναι δυνατό σε κάθε περίπτωση να εξασφαλίσουν έννομα δικαιώματα για τα κοινά που διεκδικούν (Bollier 2016: 72). Αυτό είναι ορατό και στον λόγο της Κίνησης που επικαλέστηκε τα εθιμικά δικαιώματα των κατοίκων στις πηγές νερού και στις παραδοσιακές πρακτικές που συνδέονται με αυτές μπροστά στο διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΥΑΜΒ. Η επιλογή της νομικής οδού λοιπόν, ίσως να είναι αποκύημα επίγνωσης αυτής της κατάστασης, όπως επίσης θεωρώ πως η αναφορά στο εθιμικό δίκαιο είναι μια πρακτική πολιτικοποίησης πτυχών της καθημερινής ζωής, μια πολιτική επιλογή με συμβολικό, κυρίως, χαρακτήρα. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι περιφράξεις δεν επιχειρούν να υποσκάψουν τις παραδόσεις που συνδέονται με τα κοινά (Bollier 2016:65-66).

Ένα πάγιο επιχείρημα της Κίνησης ενάντια στην πρακτική της χλωρίωσης ήταν οι βλαπτικές επιδράσεις του χλωρίου στον ανθρώπινο οργανισμό. Σε

⁸⁰ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Σκέφτονται να ορθώσουν τοίχος απέναντι στις τοπικές κοινωνίες. Κάμερες και φράχτες στις δεξαμενές νερού στα χωριά του Πηλίου!», (12.01.2016) https://watervolo.blogspot.com/2016/01/blog-post_12.html (Ανακτήθηκε 20.09.2018).

ψήφισμα συνέλευσης που δημοσιεύτηκε λίγες μέρες μετά τις πρώτες δημόσιες παρεμβάσεις της αναφέρεται: «Μας ποτίζουν χλώριο όπως και τους κατοίκους της πόλης, το οποίο ανάμεσα στα άλλα προκαλεί: νευρικές παθήσεις, γεροντική άνοια, προβλήματα γονιμότητας, αποβολές, αρτηριοσκλήρυνση, δερματοπάθειες, καρδιοπάθειες, διάφορα είδη καρκίνου κ.α.»⁸¹. Μάλιστα, την ίδια περίοδο διοργάνωσε εκδήλωση όπου πραγματοποιήθηκε προβολή ντοκιμαντέρ σχετικό με το ζήτημα, ενώ σε μια ακόμα εκδήλωση της Κίνησης ήταν καλεσμένη η βιολόγος-μικροβιολόγος τροφίμων Εβίνα Παπαρίζου η οποία μίλησε για το αρνητικό αντίκτυπο του χλωρίου στον ανθρώπινο οργανισμό.⁸² Παράλληλα αναζήτησε την επικοινωνία και με άλλους επιστήμονες που στηρίζουν αυτό το επιχείρημα, όπως το παράδειγμα του καθηγητή χημείας στο τεχνικό πανεπιστήμιο του Βερολίνου, Andreas Grohmann⁸³. Η πεποίθηση της Κίνησης ήταν ότι το πόσιμο νερό μπορεί να διατηρηθεί ασφαλές χωρίς τη χρήση χλωρίου και μέσα από την «προστασία και συντήρηση των πηγών, των δεξαμενών και των δικτύων ύδρευσης»⁸⁴, αμφισβητώντας την αποτελεσματικότητα, τις στοχεύσεις αλλά και το θεσμικό ρόλο και λόγο της ΔΕΥΑΜΒ.

Η επίκληση στον ιατρικό, επιστημονικό λόγο αποτέλεσε μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πτυχή σε μια αντιπαράθεση όπου η έννοια της δημόσιας υγείας επανήλθε ως επιχείρημα ξανά και ξανά υπό διαφορετική οπτική και από τις δυο πλευρές. Η ΔΕΥΑΜΒ ως δημοτική επιχείρηση που παρέχει υπηρεσίες ύδρευσης «φέρει ευθύνη για την ποιότητα και γενικά την υγιεινή παροχή νερού στο δίκτυο ευθύνης της», όπως αναφέρεται ρητά στις υγιεινολογικές διατάξεις του κανονισμού της και δρα σύμφωνα με τα θεσμικά πλαίσια στα οποία υπάγεται. Το ζήτημα λοιπόν, τουλάχιστον όσον αφορά το επίπεδο της πολιτικής αντιπαράθεσης, δεν είναι ότι οι θεσμοί επικαλέστηκαν την εγκυρότητα του επιστημονικού λόγου για να νομιμοποιήσουν κοινωνικά τη δράση τους, αλλά το ότι μια πολιτική ομάδα υιοθέτησε την ίδια τακτική για να απονομιμοποιήσει κοινωνικά το κύρος ενός θεσμού και να ισχυροποιήσει τα επιχειρήματά της. Βέβαια, η γνώση μπορεί να

⁸¹ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Η αλήθεια για την χλωρίωση του νερού» (13.01.2012) http://apodrasistagiates.blogspot.com/2012/01/blog-post_13.html (Ανακτήθηκε 20.09.2018)

⁸² «Συγκεντρώσεις για την χλωρίωση στο νερό», (18.01.2012), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/37430> (Ανακτήθηκε 25.09.2018)

⁸³ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Ό έχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω», (17.12.2013). https://watervolo.blogspot.com/2013/12/blog-post_6305.html (Ανακτήθηκε 25.09.2018).

⁸⁴ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Ψήφισμα Λαϊκής Συνέλευσης», (26.01.2012) http://apodrasistagiates.blogspot.com/2012/01/blog-post_26.html (Ανακτήθηκε 25.09.2018)

παράγει και να αναπαράγει ηγεμονίες, δεν είναι μολαταύτα κάτι ενιαίο που ακολουθεί μια συγκεκριμένη και κυρίαρχη κατεύθυνση· αντίθετα παρουσιάζει πολλές και διαφορετικές προοπτικές και πολύ συχνά τοποθετείται ενάντια στην κυριαρχία, στα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα της. Οι Charlotte Hess και Elinor Ostrom, μάλιστα, διατείνονται στο βιβλίο τους *Understanding Knowledge as a Commons* πως η γνώση σε όλες τις μορφές της είναι μια πηγή που θα έπρεπε να είναι προσβάσιμη, να τυγχάνει συλλογικής διαχείρισης και να εξυπηρετεί τις ανάγκες των ποικίλων κοινωνικών ομάδων, να αντιμετωπίζεται δηλαδή ως ένα κοινό (2007: 8-10).

Η αντιπαράθεση ανάμεσα στην Κίνηση και την ΔΕΥΑΜΒ κλιμακώθηκε ακόμα περισσότερο όταν η αντιπροσωπεία της ΔΕΥΑΜΒ που είχε επισκεφτεί την Πορταριά, στην αυγή του Καλλικράτη, προκειμένου να ενημερώσει τους κατοίκους για τις επερχόμενες μεταβολές, τους ανακοίνωσε πως σκοπεύει να εγκαταστήσει και υδρομετρητές στα σπίτια τους βάσει των οποίων θα διαμορφώνονταν τα νέα τιμολόγια και σε συμφωνία με τον κανονισμό ύδρευσης που είχε ψηφίσει το διοικητικό της συμβούλιο το καλοκαίρι του 2010⁸⁵. Η Κίνηση αντέδρασε συντεταγμένα και σε αυτή την απόφαση. Στη διάρκεια του 2013 και καθώς οι θεσμοί δεν είχαν ανταποκριθεί στα αιτήματα της για διάλογο και σύμπραξη, οι συμμετέχοντες απέστειλαν στον δήμο μια πολυσέλιδη εισήγηση όπου εξέφραζαν τις απόψεις τους για τις διάφορες πτυχές του ζητήματος. Μεταξύ άλλων ανέφεραν: «Στα χωριά υπάρχουν ιδιαιτερότητες που δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει όπως π.χ. ότι για κάποια διαστήματα τον χειμώνα οι βρύσες των σπιτιών είναι ανοικτές για να μην παγώσουν τα δίκτυα ή ότι επί Καποδιστριακών δήμων εγκαταλείφθηκαν τα δίκτυα της άρδευσης μέσα στα χωριά με τα οποία πότιζαν τους κήπους των σπιτιών τους, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούν τώρα το δίκτυο ύδρευσης υποχρεωτικά. Με την εγκατάσταση των υδρομετρητών οι ποσότητες αυτές καταγράφονται και συνυπολογίζονται, κάτι που προφανώς είναι άδικο»⁸⁶.

Η Κίνηση στη συνέχεια του ίδιου κειμένου υποστήριξε πως η ΔΕΥΑΜΒ μέσα από τις επιθετικές τιμολογιακές πολιτικές της αντιμετωπίζει τους κατοίκους όλου του δήμου ως «πελάτες» και «καταναλωτές» και όχι ως πολίτες που έχουν δικαίωμα πρόσβασης «σε ποιοτικό νερό, το οποίο συνιστά ένα φυσικό αγαθό».

⁸⁵ άρθρο 6, Κανονισμός Ύδρευσης ΔΕΥΑΜΒ, αριθμός απόφασης 66/2010, Φ.Ε.Κ. Β'824/14-06-2010.

⁸⁶ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Εισήγηση της Κίνησης Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό. Θέμα: διαχείριση των νερών». (06.06.2013)
<https://watervolo.blogspot.com/2013/06/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 25.09.2018)

Μάλιστα, η Κίνηση άσκησε κριτική και στην τιμολογιακή πολιτική που εφαρμόζει η ΔΕΥΑΜΒ στο πολεοδομικό συγκρότημα του Βόλου, όπου ισχυρίστηκε πως οι πολίτες πληρώνουν τακτικά λογαριασμούς ύδρευσης, λόγω, όμως, της κακής ποιότητας του πόσιμου νερού που προκύπτει από την ανεπαρκή συντήρηση του υδρευτικού δικτύου, η πλειοψηφία έχει στραφεί στην αγορά εμφιαλωμένου νερού, ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει πολλές φορές την τοπική κοινωνία⁸⁷. Την ίδια στιγμή η αναφορά σε πρακτικές της καθημερινής ζωής στο χωριό είχε διττό σκοπό. Αφενός ενίσχυε το επιχείρημά που είχε εκφράσει εξ αρχής η Κίνηση σχετικά με τις διαφορετικές δραστηριότητες και ανάγκες που έχουν οι κάτοικοι των χωριών σε σχέση με τους κατοίκους της πόλης και επομένως την επιτακτικότητα να εφαρμοστούν διαφορετικές πολιτικές στα δυο κοινωνικά πεδία. Αφετέρου συγκαταλεγόταν στις καταγγελίες της ομάδας για τις προθέσεις της ΔΕΥΑΜΒ να επωφεληθεί οικονομικά από τους πολίτες που προσαρτήθηκαν στον δήμο, τιμολογώντας παράλληλα το νερό και αντιμετωπίζοντάς το ως ένα εμπορεύσιμο προϊόν, κάτι που βέβαια ίσχυε μέχρι και τότε με χαμηλότερο αντίτιμο.

Η συλλογικότητα μέσα από τον λόγο και τις δράσεις της κατήγγειλε τον συνολικό τρόπο λειτουργίας της δημοτικής αρχής και της ΔΕΥΑΜΒ και εξέφρασε τις πεποιθήσεις της για τον επιθυμητό χαρακτήρα των διαδικασιών λήψης αποφάσεων αλλά και το αίτημά της για μια άλλης μορφής δημοκρατίας που θα χαρακτηρίζεται από τη συμμετοχικότητα, ένα κεντρικό ζητούμενο των κοινών (De Angelis 2013: 73). Κατά την παρέμβασή της στη συνεδρίαση του διοικητικού συμβουλίου της ΔΕΥΑΜΒ το μέλος Αριστείδης Φραγκουδάκης που είχε αναλάβει να διαβάσει την εισήγηση της ομάδας επεσήμανε: «Πιστεύοντας ότι ο διάλογος, η ενημέρωση, η άντληση και καταγραφή προτάσεων που αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά της Δημοκρατίας και ιδιαίτερα της τοπικής Αυτοδιοίκησης με τη συμμετοχή όλων: αρχών, ειδικών, φορέων και κυρίως των άμεσα ενδιαφερομένων που είναι οι πολίτες, είναι ο κοινός τρόπος διαμόρφωσης της καλύτερης άποψης για όλα τα βασικά ζητήματα που απασχολούν την τοπική κοινωνία». Τα μέλη της Κίνησης διεκδίκησαν επανειλημμένα μια θέση στο πολιτικό τραπέζι όπου βρίσκονταν υπό διαπραγμάτευση ζητήματα που τους αφορούσαν άμεσα, υποστηρίζοντας πως οι θεσμοί δεν ακολουθούν δημοκρατικές διαδικασίες

⁸⁷ «Επτά στους δέκα Βολιώτες πίνουν εμφιαλωμένο νερό», (13.03.2010), εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/21455> (Ανακτήθηκε 25.09.2018)

αποφασίζοντας ερήμην των πολιτών και θεσπίζοντας νόμους που δεν εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους.

Αντίστοιχες ήταν οι αντιδράσεις της Κίνησης και όταν κατά τη διάρκεια του 2012 ο δήμος αποφάσισε να εκχωρήσει στην ΔΕΥΑΜΒ τα τέλη και τα δικαιώματα του τομέα της άρδευσης, τον οποίο μέχρι τότε διαχειρίζονταν εξολοκλήρου οι περιφερειακές δημοτικές ενότητες. Η Κίνηση και οι τοπικοί αγροτικοί σύλλογοι και συνεταιρισμοί πραγματοποίησαν παρέμβαση την ημέρα της συνεδρίασης του δημοτικού συμβουλίου της ΔΕΥΑΜΒ, ζητώντας να αναβληθεί η διαδικασία μέχρις ότου ικανοποιηθεί το αίτημα της Κίνησης να προγραμματιστεί συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου για τα υδατικά ζητήματα, στην οποία να μπορούν να συμμετάσχουν και οι πολίτες⁸⁸. Ταυτόχρονα, η Κίνηση άρχισε να εντάσσει εκ νέου το ζήτημα της άρδευσης στις συνελεύσεις της, μιας και εξ αρχής είχε συμπεριλάβει την καταγραφή των αρδευτικών αναγκών κάθε χωριού ανάμεσα στις προτάσεις της. Απόρροια των συνελεύσεων ήταν το κοινό αίτημα «να ορίζεται ο νεροκράτης από τους κατοίκους, οι οποίοι θα χειρίζονται και την πληρωμή του»⁸⁹ και «να σταματήσει η ΔΕΥΑΜΒ την καταγραφή των αρδευόμενων εκτάσεων χωρίς προηγούμενη ενημέρωση και διάλογο»⁹⁰ (βλ. παράρτημα εικ. 12). Αποτέλεσμα όλων αυτών των δράσεων ήταν η αποτροπή ψήφισης και εφαρμογής του νέου κανονισμού άρδευσης μέχρι τα μέσα του επόμενου χρόνου.

Στη διάρκεια του 2013 η ΔΕΥΑΜΒ προσπάθησε εκ νέου να θέσει το ζήτημα της άρδευσης με σημείο εκκίνησης το χωριό Δράκεια. Τον Απρίλιο του 2013 πραγματοποιήθηκε συνέλευση σε καφενείο της κεντρικής πλατείας του χωριού στο οποίο συμμετείχε η πλειοψηφία των κατοίκων του χωριού, μέλη της συντονιστικής επιτροπής της Κίνησης, δύο στελέχη της ΔΕΥΑΜΒ, ο αντιπρόεδρος κ. Α. Μαυρογιάννης και ο τεχνικός διευθυντής κ. Κουτσιφέλης, ο κ. Μολοχίδης από την αντιπολίτευση στο ΔΣ της επιχείρησης και Δημοτικός Σύμβουλος και το τοπικό συμβούλιο. Η συνέλευση διεξήχθη σε έντονους τόνους

⁸⁸ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Οι επιπτώσεις από την ιδιωτικοποίηση της ύδρευσης και της άρδευσης», (4.03.2013)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2013/03/630.html> (Ανακτήθηκε 25.09.2018)

⁸⁹ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Η εκδήλωση για την ιδιωτικοποίηση στην Πορταριά εξελίχθηκε σε λαϊκή συνέλευση», 11.03.2013

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2013/03/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 38.09.2018)

⁹⁰ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Απάντηση στον πρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου», (8.06.2013)

https://watervolo.blogspot.com/2013/06/blog-post_8.html (Ανακτήθηκε 28.09.2018)

καθώς η ΔΕΥΑΜΒ εξέφρασε τις προθέσεις να κατασκευάσει αρδευτικό δίκτυο κλειστών σωληνώσεων και να καταργήσει τα υπάρχοντα τσιμεντένια ανοικτά αυλάκια που υπήρχαν ανέκαθεν τόσο στη Δράκεια όσο και στα υπόλοιπα χωριά. Η πρακτική προωθήθηκε από την ΔΕΥΑΜΒ ως μια εκσυγχρονιστική πολιτική, οι κάτοικοι όμως του χωριού όμως είχαν διαφορετική άποψη θέτοντας το ζήτημα σε ψηφοφορία στη διάρκεια της ίδιας συνέλευσης, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η απόφαση τους να διατηρήσουν το υπάρχον καθεστώς και να απορρίψουν τις προτάσεις της ΔΕΥΑΜΒ. Παράλληλα, κάλεσαν τους θεσμικούς εκπροσώπους που ήταν παρόντες να σεβαστούν τις αποφάσεις των πολιτών. Η Κίνηση στο κείμενο που δημοσίευσε τις επόμενες μέρες υποστήριξε πως στόχος της ΔΕΥΑΜΒ είναι η εγκατάσταση υδρομετρητών και στον τομέα της άρδευσης, κάτι που θα αύξανε κατά πολύ το κόστος της άρδευσης, θα έβαζε σε κίνδυνο την τοπική αγροτική παραγωγή και θα οδηγούσε τελικά στην εγκατάλειψη των χωριών και του γεωργικού επαγγέλματος⁹¹.

Η Κίνηση εξακολούθησε να αιτείται επιτακτικά την διεξαγωγή δημοτικού συμβουλίου για τα υδατικά ζητήματα⁹² του δήμου και η δημοτική αρχή εξακολούθησε να μην ανταποκρίνεται στα αιτήματα, με αποτέλεσμα τα μέλη της Κίνησης να καλούν τους πολίτες σε εκ νέου μαζικές παραστάσεις διαμαρτυρίας στις συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου⁹³ (βλ. παράρτημα εικ. 13). Στην πολυσέλιδη εισήγηση που κατέθεσαν στο δημοτικό συμβούλιο τα μέλη της Κίνησης τον Ιούνιο του ίδιου έτους, εκτός από τη θεματική της χλωρίωσης που αναφέρθηκε προηγουμένως, συμπεριλαμβανόταν και η επιχειρηματολογία της ομάδας για την άρδευση. Στο κείμενο αναφερόταν μεταξύ άλλων: «Το αρδευτικό νερό, όπως και το πόσιμο, είναι υψίστης σημασίας για την επιβίωση των ανθρώπων που ασχολούνται επαγγελματικά με τη γεωργία, γι' αυτό και θεωρούνται ιστορικά κοινό αγαθό για το οποίο πρέπει να τηρείται ευλαβικά η δίκαιη και ισόρροπη κατανομή του». «(...)το αρδευτικό νερό παραδοσιακά ρυθμιζόταν εξ ολοκλήρου από τις τοπικές κοινότητες με το σύστημα των

⁹¹ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Θα αυτοδιαχειριστούμε την άρδευση», (18.04.2013)

https://watervolo.blogspot.com/2013/04/blog-post_20.html (Ανακτήθηκε 28.09.2018)

⁹² Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Επιμένουμε στη σύγκληση ΔΣ με θέμα τη διαχείριση των νερών», (27.04.2013)

https://watervolo.blogspot.com/2013/04/blog-post_27.html (Ανακτήθηκε 28.09.2018)

⁹³ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Όλοι στο Δημαρχείο για το νερό Δευτέρα 10/6, 17:00», (5.06.2013).

<https://watervolo.blogspot.com/2013/06/106-1430.html> (Ανακτήθηκε 5.10.2018)

υδρονομέων, των ανθρώπων, δηλαδή, που αναλάμβαναν με αμοιβή να διανείμουν με κατάλληλο αλλά και συγκεκριμένο τρόπο το αρδευτικό νερό στους χρήστες (...)). Η Κίνηση επεσήμανε πως «Οι παραπάνω ανησυχίες για πιθανή ιδιωτικοποίηση και των νερών άρδευσης, μέσω προώθησης κλειστών αγωγών και διαδικασιών καταγραφής πόρων και χρηστών, έρχεται να «κουμπώσει» τέλεια στην πολύπλοκη και υψηλού κόστους διαδικασία απογραφής γεωτρήσεων και πηγαδιών προκειμένου να εκδοθούν άδειες για υφιστάμενα δικαιώματα χρήσης νερού που ξεκίνησε και τηρείται τα τελευταία δυο χρόνια σε όλη την Ελλάδα, με το πρόσχημα της εξοικονόμησης υδάτινων πόρων»⁹⁴. Η πολιτική πίεση που άσκησε η Κίνηση μέσα από τη δράση της οδήγησε τον τότε πρόεδρο του δημοτικού συμβουλίου να αποστείλει επιστολή προς την ομάδα ανακοινώνοντας πως θα προγραμματιστεί η συνεδρίαση που αιτείται η ομάδα, αναλαμβάνοντας να την ειδοποιήσει εγκαίρως για τον χρόνο διεξαγωγής⁹⁵. Η εν λόγω συνεδρίαση πραγματοποιήθηκε χωρίς όμως να ειδοποιηθούν τα μέλη της ομάδας, κάτι που με έναν τρόπο δήλωνε την μη αναγνώριση της. Το γεγονός αυτό πόλωσε ακόμα περισσότερο την αντιπαράθεση και πυροδότησε νέες συλλογικές μορφές δράσης. Η συνθήκη αυτή και συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος της χλωρίωσης που εξακολουθούσε, είχε ως αποτέλεσμα να μην ψηφιστεί ο κανονισμός για την άρδευση το 2013, όπως προγραμματίζε, αλλά δυο χρόνια μετά, επί της δημαρχίας και της προεδρίας στο διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΥΑΜΒ του Αχιλλέα Μπέου, που διαδέχθηκε το 2014 τον Πάνο Σκοτινιώτη.

Τον Ιανουάριο του 2015 ανακοινώθηκε από την ΔΕΥΑΜΒ η διαβούλευση για την επικύρωση του νέου κανονισμού άρδευσης. Η Κίνηση κάλεσε τους πολίτες σε νέες παραστάσεις διαμαρτυρίας⁹⁶ και η δημοτική αρχή κινητοποίησε τις αστυνομικές και τις δικαστικές αρχές για να αντιμετωπίσει την συγκρουσιακή συνθήκη που διαμορφώθηκε⁹⁸ (βλ. παράρτημα εικ. 14). Όταν τελικά στις 13

⁹⁴ ό.π., «Εισήγηση της Κίνησης Πηλίου και Βόλου για το Νερό»

⁹⁵ «Επιστολή από τον Πρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου Βόλου», (8.06.2013)
https://watervolo.blogspot.com/2013/06/blog-post_9432.html (Ανακτήθηκε 5.10.2018)

⁹⁶ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Υπερασπιζόμαστε τις αποφάσεις των συνελεύσεων όλων των χωριών», (24.01.2015)
https://watervolo.blogspot.com/2015/01/blog-post_24.html (Ανακτήθηκε 5.10.2018)

⁹⁷ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Συγκέντρωση στο δημαρχείο την Τετάρτη 28 Γενάρη, ώρα 7.00», (26.01.2015)
<https://watervolo.blogspot.com/2015/01/28-700.html> (Ανακτήθηκε 6.10.2018)

⁹⁸ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Ανακοίνωση της συνέλευσης Αγ. Νεκταρίου για τα γεγονότα στο δημαρχείο», (5.02.2015)

Μαρτίου διεξήχθη η εν λόγω συνεδρίαση και ο κανονισμός άρδευσης επικυρώθηκε από το διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΥΑΜΒ, έξω από το κτήριο ήταν παραταγμένοι, πέρα από τις εκατοντάδες πολιτών που συγκεντρώθηκαν για να διαμαρτυρηθούν, ιδιωτική εταιρεία σεκιούριτι και άνδρες των ΜΑΤ οι οποίοι συγκρούστηκαν με τους διαμαρτυρόμενους κάνοντας χρήση χημικών⁹⁹. Ορισμένοι από τους διαμαρτυρόμενους πολίτες τραυματίστηκαν, ανάμεσα στους οποίους και ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος που μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο της πόλης, ενώ ένα ακόμα μέλος δέχτηκε μηνυτήρια αναφορά από έναν άνδρα των ΜΑΤ, επειδή «συμμετείχε σε δημόσια συνάθροιση πλήθους και με ενωμένες δυνάμεις βιαιοπράγησε», όπως αναφερόταν στο κατηγορητήριο¹⁰⁰. Το μέλος αθωώθηκε μετά από δυο χρόνια αλληπάλληλων αναβολών της δίκης, τον Οκτώβριο του 2017¹⁰¹. Η ΔΕΥΑΜΒ στη συνέχεια απέστειλε εξώδικο σε πέντε χωριά που δεν δέχονταν να συμμορφωθούν με τον κανονισμό¹⁰² και η Κίνηση προσέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας με αίτημα να ακυρωθεί ο κανονισμός άρδευσης και να επιστρέψει ο τομέας στις αρμοδιότητες του δήμου¹⁰³. Τελικά το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφάνθηκε υπέρ της Κίνησης χαρακτηρίζοντας, τον Δεκέμβριο του 2018, παράνομη την απόφαση της ΔΕΥΑΜΒ¹⁰⁴.

Κάθε δικαστική διαμάχη, επί των ζητημάτων του νερού, στην οποία ενεπλάκησαν μέλη της Κίνησης είτε ως κατηγορούμενοι είτε υποστηρικτικά, πυροδότησε νέους κύκλους διαδικασιών αλλά και νέους λόγους υπέρ των μορφών συλλογικής πολιτικής δράσης και ενάντια στις πρακτικές της κυριαρχίας. Οι δικαστικές υποθέσεις που την απασχόλησαν συνδέθηκαν αρχικά με το ζήτημα των

https://watervolo.blogspot.com/2015/02/blog-post_4.html (Ανακτήθηκε 6.10.2018)

⁹⁹ «ΔΕΥΑΜΒ: Οδομαχίες και πολιτικές συγκρούσεις για το νερό», (13.03.2015), Εφημερίδα Ταχυδρόμος. <https://www.taxydromos.gr/Topika/165770> (Ανακτήθηκε 6.10.2018)

¹⁰⁰ «Βιωματικές εμπειρίες από τη φασιστική διακυβέρνηση του Δήμου Βόλου», (28.03.2016). https://watervolo.blogspot.com/2016/03/blog-post_28.html (Ανακτήθηκε 6.10.2018)

¹⁰¹ «Αθώς ο αγρότης για τα επεισόδια έξω από τη ΔΕΥΑΜΒ τον Μάρτιο του 2015», (9.10.2017), Εφημερίδα Θεσσαλία. <https://e-thessalia.gr/athoos-o-agrotis-gia-ta-episodia> (Ανακτήθηκε 6.10.2018)

¹⁰² «Εξώδικο της ΔΕΥΑΜΒ σε 5 χωριά του Πηλίου – Δεν συμμορφώνονται με τον Κανονισμό Άρδευσης», (3.09.2015), Εφημερίδα Θεσσαλία. <https://e-thessalia.gr/exodiko-tis-devamv-se-pente-choria-tou-piliou-pou-arnounte-na-simmorfothoun-me-ton-kanonismo-ardefsis/> (Ανακτήθηκε 6.10.2018)

¹⁰³ «Στο ΣτΕ η Κίνηση Πολιτών για το Νερό για να πιστέψει η άρδευση στο Δήμο», (13.10.2015), Εφημερίδα Θεσσαλία <https://e-thessalia.gr/sto-ste-i-kinisi-politon-gia-to-nero> (Ανακτήθηκε 10.10.2018)

¹⁰⁴ «ΣΤΕ 2301/2018 [ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΩΣ ΚΑΤΕΠΕΙΓΟΥΣΑ ΚΑΤΑ ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΙΑΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ]», Δεκέμβριος 2018 <https://nomosphysis.org.gr/18598/ste-2301-2018-paranomi-apofasi-dimotikoy-symvolylioy> (Ανακτήθηκε 10.01.2019).

δολιοφθορών στους χλωριωτές¹⁰⁵, έπειτα με τις δημόσιες παραστάσεις διαμαρτυρίας για την ύδρευση και την άρδευση¹⁰⁶ και τέλος με το ζήτημα του Βιολογικού Καθαρισμού που θα αναφερθεί στη συνέχεια. Για κάθε περίπτωση η Κίνηση έδρασε συλλογικά δημοσιοποιώντας κείμενα, διοργανώνοντας εκδηλώσεις προκειμένου να συγκεντρώσει τα χρήματα των δικαστικών εξόδων¹⁰⁷, προπαγανδίζοντας τις ημερομηνίες των δικάσιμων με αφίσες που δημιουργούσαν και κολλούσαν τα μέλη στους τοίχους της πόλης και καλώντας τους πολίτες σε συγκεντρώσεις αλληλεγγύης στον χώρο των δικαστηρίων. Πάγια τακτική της ομάδας ήταν να εκλαμβάνει και να διαχειρίζεται κάθε δικαστική διαμάχη ως ένα συλλογικό ζήτημα, ακόμα και στις περιπτώσεις που οι κατηγορίες βάρυναν άτομα που δεν συμμετείχαν τακτικά στις διαδικασίες¹⁰⁸ αλλά στήριζαν τα αιτήματα και την δράση της, γεγονός που επιβεβαίωσε και η Χρύσα λέγοντας πως «κάθε δίκη μας αφορά όλους, αλλά και όλα τα κινήματα που υπερασπίζονται το νερό». Στα κείμενα που συνέτασσε μέσα από τις συνελεύσεις της η συλλογικότητα κατήγγελλε τους θεσμούς για «ποινικοποίηση κάθε μορφής αντίστασης», για «πρακτικές καταστολής του κινήματος», για «απόπειρες κάμψης του ηθικού όσων αγωνίζονται για την υπεράσπιση του δημόσιου χαρακτήρα του νερού» και «καλλιέργεια κλίματος φόβου»¹⁰⁹, εμμένοντας παράλληλα στη θέση της πως «Είμαστε ελεύθεροι, ενεργοί πολίτες και υπερασπιζόμαστε τα φυσικά και δημόσια αγαθά και ιδιαίτερα το νερό».

Η Κίνηση ανέπτυξε πολυποίκιλες και δυναμικές μορφές συλλογικής πολιτικής δράσης στην προσπάθειά της να αντισταθεί και να αποτρέψει την υλοποίηση των θεσμικών αποφάσεων που αντιλήφθηκε ως επιβλαβείς και

¹⁰⁵ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Δικαστικής καταστολής συνέχεια: Δύο ακόμη κλήσεις για κατάθεση τις τελευταίες τρεις μέρες», (6.03.2015)

<https://watervolo.blogspot.com/2015/03/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 11.10.2018)

¹⁰⁶ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «ΚΑΛΕΣΜΑ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΣΕ ΔΙΩΚΟΜΕΝΟ ΝΕΑΡΟ ΑΓΡΟΤΗ ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΤΗ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ, ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑ 31/10/2016, ΩΡΑ 9:00πμ, ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΒΟΛΟΥ», (24.10.2016).

<https://watervolo.blogspot.com/2016/10/31102016-900-video-322.html> (Ανακτήθηκε 11.10.2018)

¹⁰⁷ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΤΟΥΣ ΔΙΩΚΟΜΕΝΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ 10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΗ, 21:30, ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΤΑΓΙΑΤΩΝ», (4.09.2016)

<https://watervolo.blogspot.com/2016/09/10-2130.html> (Ανακτήθηκε 11.10.2018)

¹⁰⁸ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΟΝ ΘΩΜΑ ΚΛΗΜΟΠΟΥΛΟΥ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΘΕΣΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ», (5.02.2015)

https://watervolo.blogspot.com/2015/02/blog-post_61.html (Ανακτήθηκε 11.10.2018)

¹⁰⁹ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΜΑΣ ΜΕ ΤΕΛΙΚΟ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟ ΤΗ ΔΙΚΑΙΩΣΗ», (20.10.2016)

https://watervolo.blogspot.com/2016/10/blog-post_64.html (Ανακτήθηκε 15.10.2018)

παρεμβατικές για τις τοπικές κοινότητες, αρχής γενομένης από την ίδια της την συγκρότηση. Βασική προϋπόθεση σε αυτήν τη συνθήκη ήταν η διαδικασία προσδιορισμού της ομάδας, η απάντηση δηλαδή στο ερώτημα «ποιοι είμαστε» σε πρώτο χρόνο και στο ερώτημα «ποιοι είναι οι στόχοι μας» σε δεύτερο, ώστε να μπορέσουν αυτά τα ερωτήματα να απαντηθούν από τα μέλη προτού τεθεί το ερώτημα «πως θα τους επιτύχουμε» και προτού μεταγραφούν οι σκέψεις και οι λόγοι σε δράσεις (De Angelis 2013:73).

Η συσπείρωση των κατοίκων των διάφορων χωριών και της πόλης σε μια ενιαία ομάδα αποτέλεσε την αναγνώριση των κοινών συμφερόντων και την πίστη στην ισχύ και τις δυνατότητες της συλλογικής πολιτικής δράσης να τα διεκδικήσει (Susser 2016, Rethmann 2013). Τα μέλη επέδειξαν έμπρακτα συνέπεια στις δεσμεύσεις και στις συμφωνίες τους μέσα από τις ώρες που αφιέρωσαν στις πολυάριθμες συνελεύσεις, την υπομονή τους να διαπραγματευτούν τις διαφωνίες, να συνδιαμορφώσουν τις απόψεις τους και να οργανώσουν τις δράσεις τους. Ταυτόχρονα κινητοποίησαν και τη δημιουργικότητά τους για να συντάξουν τα κείμενά τους και να φτιάξουν τα πανό και τις αφίσες τους. Η διαρκής εγρήγορση, η επίμονη και δυναμική παρουσία τους στις δημόσιες διαμαρτυρίες ώστε να επιτευχθεί η επιθυμητή μαζική συμμετοχή που θα μπορούσε να ασκήσει πολιτική πίεση στην τοπική εξουσία υπήρξε ένα ακόμα δείγμα της συνέπειας αλλά και της πίστης στην αποτελεσματικότητα της συλλογικής πολιτικής δράσης.

Οι προτάσεις της ομάδας για τη συνεργασία των τοπικών κοινοτήτων με τους θεσμούς προκειμένου να συζητηθούν και να επιλυθούν από κοινού τα υπό διαπραγμάτευση ζητήματα, όπως συνέβη στην περίπτωση της ύδρευσης, είναι μια παράμετρος που μπορεί σε πρώτο χρόνο να μοιάζει αντιθετική, ωστόσο στην πράξη κάνει ορατούς τους περιορισμούς που μπορεί να θέτει η κυριαρχία στα κοινά και αντιστρόφως αναδεικνύοντας παράλληλα τους μεταξύ τους συσχετισμούς (De Angelis 2013: 31, 60-61). Τα μέλη της Κίνησης γνωρίζοντας πως είναι ανέφικτο να αναιρέσουν την ισχύ υφιστάμενων νόμων που έχουν καθιερωθεί από την κεντρική εξουσία, όπως ήταν το σχέδιο νόμου Καλλικράτης και το νέο υδατικό καθεστώς, για παράδειγμα, στόχευσαν σε έναν πιο εφικτό στόχο, να συνάψουν, δηλαδή, ειδικές συμφωνίες με προϋποθέσεις. Την ίδια στιγμή τα σημεία σύγκλισης των μερών της αντιπαράθεσης αποδεικνύουν πως δεν πρόκειται για έναν αξονικό ανταγωνισμό ανάμεσα σε δυο περιχαρακωμένες πλευρές με απόλυτα όρια σε κάθε περίπτωση (Κιουπκιολής 2014: 8). Αντίστοιχα

οι θεσμοί, η δημοτική αρχή και το συμβούλιο της ΔΕΥΑΜΒ, επηρεάστηκαν από τις πιέσεις της οργανωμένης πολιτικής δράσης της ομάδας μεταβάλλοντας τις τακτικές της. Ωστόσο, οι θεσμοί καθώς διαθέτουν μηχανισμούς για να διατηρούν την εξουσία και τη λειτουργία τους, όταν κατέστη αναγκαίο τους κινητοποίησαν για να επιβάλλουν τις εκάστοτε αποφάσεις, όπως συνέβη στην περίπτωση ψήφισης του κανονισμού άρδευσης αλλά και σε κάθε περίπτωση που κινητοποιήθηκαν οι αστυνομικές και οι δικαστικές δυνάμεις. Ακόμα όμως και σε στιγμές που οι εξελίξεις έγιναν αντιληπτές ως αποτυχία, τα δρώντα υποκείμενα δεν σταμάτησαν να δραστηριοποιούνται συλλογικά πιστεύοντας και ελπίζοντας πως κάποια στιγμή οι προσπάθειές τους θα ευοδώσουν. Η έννοια της ελπίδας, που ο Hirokazu Miyazaki (2006) εισήγαγε ως ερμηνευτικό εργαλείο στη μελέτη των μορφών συλλογικής πολιτικής δράσης, αποτέλεσε τελικά και για εμένα ένα καίριο σημείο ανάλυσης για να κατανοήσω τα υπό μελέτη υποκείμενα.

Επιπρόσθετα, οι τροπικότητες και οι πολλαπλότητες των μορφών κοινωνικότητας και δράσης που συγκρότησαν τα δρώντα υποκείμενα συνδέθηκαν με και εγγράφηκαν στους τόπους αναφοράς ανασηματοδοτώντας, παράγοντάς τους εκ νέου και δημιουργώντας ισχυρές συνδέσεις μαζί τους (Γιαννακόπουλος-Γιαννιτσιώτης 2010:13, Escobar 2001). Η σημασία που απέδωσε η συλλογικότητα στην έννοια του τόπου αναδείχθηκε μέσα από την επιλογή της να μεταβαίνει στο κάθε χωριό για να πραγματοποιεί τις συνελεύσεις της, να μην διατηρεί δηλαδή ένα σταθερό κέντρο αλλά να καθιερώνει ένα νέο κέντρο κάθε φορά. Ταυτόχρονα και στο εσωτερικό κάθε τόπου οι χώροι που μέχρι πρότινος ήταν συνδεδεμένοι με συγκεκριμένες εμπειρίες επενδύθηκαν με νέες. Το σχολείο ή το καφενείο ενός χωριού δεν νοούνταν πια μόνο ως ένα χώρος εκπαίδευσης ή διασκέδασης αλλά και ως ένας τόπος συνέλευσης (βλ. παράρτημα εικ. 15). Το δημαρχείο ή το διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΥΑΜΒ δεν νοούνταν πια μόνο ως ένας θεσμικός χώρος εξουσίας και λήψης αποφάσεων, αλλά και ένα πεδίο αντιδικίας και διεκδίκησης.

Η συγκέντρωση των εξουσιαστικών θεσμών στον αστικό χώρο, απόρροια του Καλλικράτη, αποτυπώθηκε μέσα από τις δημόσιες διαμαρτυρίες της ομάδας μέσα και έξω από τα θεσμικά κτήρια της ΔΕΥΑΜΒ και του δημαρχείου. Η Κίνηση ωστόσο δεν επικεντρώθηκε μόνο στα προβλήματα που επέφερε το νέο καθεστώς. Όντας σε μια διαρκή πολιτική εγρήγορση αντιμετώπισε τις συνθήκες ως μια ευκαιρία να εμπλουτίσει τη δράση της, να αρθρώσει νέες εναλλακτικές και να κινητοποιήσει περαιτέρω συμμάχους. Ταυτόχρονα, άρχισε να δικτυώνεται και με

άλλες ομάδες που δραστηριοποιούνταν στην υπεράσπιση των φυσικών πόρων σε άλλες περιοχές, εκτός Βόλου.

4.3. Ο αστικός χώρος και η καθημερινή ζωή ως πεδία διαπραγμάτευσης

Τα μέλη της Κίνησης σε όλο αυτό το διάστημα καλούσαν το σύνολο των πολιτών του ενιαίου δήμου, με ανακοινώσεις και κοινοποιήσεις καλεσμάτων, να συμμετάσχουν στις διαδικασίες και στις δράσεις της. Τον Δεκέμβριο του 2012 και καθώς υπήρχαν κάτοικοι της πόλης που συμμετείχαν στις συνελεύσεις της Κίνησης, η ομάδα αποφάσισε να τις επεκτείνει και στην πόλη του Βόλου και χωρικά αλλά και πολιτικά, να διεξάγει δηλαδή συνελεύσεις μέσα στον αστικό ιστό επικεντρώνοντας παράλληλα το ενδιαφέρον της στα υδατικά ζητήματα της πόλης. Η πρώτη διευρυμένη συνέλευση πραγματοποιήθηκε στο εργατικό κέντρο Βόλου «για να μοιραστούν οι συνδημότες τους κοινούς τους προβληματισμούς» σχετικά με ζητήματα επάρκειας και ποιότητας του πόσιμου νερού που αντιμετωπίζουν όλα τα κοινωνικά πεδία του δήμου αλλά και «να διεκδικήσουν από κοινού το νερό ως ένα δημόσιο αγαθό αποτρέποντας οποιαδήποτε απόπειρα ιδιωτικοποίησης του», όπως αναφερόταν στην ανακοίνωση¹¹⁰.

Μια μερίδα πολιτών του Βόλου ανταποκρίθηκε και από το 2013 και έπειτα ξεκίνησε ένας νέος κύκλος συνελεύσεων και εκδηλώσεων που έθεσαν στο επίκεντρο τον αστικό ιστό, διατηρώντας παράλληλα τις ήδη υπάρχουσες διαδικασίες στα επιμέρους χωριά. Η Μαρία μιλώντας για αυτή την περίοδο αναφέρει: «ξεκίνησε από το Πήλιο και απλώθηκε στον Βόλο με τη λογική ότι το κέντρο λήψης αποφάσεων είναι ενιαίο. Ακόμα και το ίδιο το περιβάλλον. Οι λεκάνες απορροής και τα ρέματα δεν σταματάνε και δεν πάνε παρακάτω. Δεν μπορεί να πεις ό,τι κάνεις το κάνεις μόνο για σένα. Επίσης, η ποιότητα του νερού αφορά και τον Βόλο. Δεν μπορείς να το δεις ξεκομμένο, ότι εγώ έχω ένα δικαίωμα ως χωριό σε σχέση με το νερό μου. Το νερό είναι για όλους και πρέπει να έχει ολιστική αντιμετώπιση αλλιώς έχεις θέμα. Γιατί αυτό που ήθελε να κάνει ο Βόλος είναι να παίρνει τα νερά από εδώ για να έχει καλή ποιότητα. Ε όχι, Βολιώτη και

¹¹⁰ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Οι κάτοικοι του Πηλίου καλούν σε εκδήλωση- συζήτηση τους κατοίκους της πόλης για το πόσιμο νερό». (3.12.2012)
<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2012/12/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 20.05.2017)

Βολιώτισσα. Το νερό σου δεν μπορεί να γίνει ποτέ καλύτερο αν δεν λύσεις πρώτα τα προβλήματα που έχεις». Η αντίληψη πως το περιβάλλον συνιστά ένα αλληλένδετο όλο αποτελεί ένα επιχείρημα που, όπως έχει ήδη αναφερθεί, υποστηρίζεται και από την ανθρωπολογική οπτική (Narotzky 2007:28-30) αλλά και από μια πιο ευρεία πολιτική, οικολογική άποψη (Kaika 2005:4). Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως αυτό που καθίσταται ορατό και πολιτικά σημαντικό δεν είναι μόνο η συνδεσιμότητα των επί μέρους στοιχείων του περιβάλλοντος αλλά μια στρατηγική κίνηση της ομάδας να επεκτείνει τη δράση της και να κινητοποιήσει περισσότερους συμμάχους που θα ενισχύσουν τη δυναμική, τις δυνατότητές και την αποτελεσματικότητά της.

Η νέα σύσταση της ομάδας συνδιαμόρφωσε ένα νέο κείμενο, που απευθυνόταν στους κατοίκους της πόλης, όπου ανέδειξε τις διάφορες πτυχές των υδατικών ζητημάτων. Τα προβλήματα που αναγνώρισε η Κίνηση ήταν η παλαιότητα του δικτύου και η ύπαρξη υδάτινων απωλειών που φτάνουν μέχρι και το 40%, απόρροια των φθορών που έχει υποστεί και το γεγονός ότι το 35%, περίπου, των σωληνώσεων είναι κατασκευασμένες από αμίαντο, ένα υλικό που είναι επιβλαβές για την ανθρώπινη υγεία. Η κακή ποιότητα του πόσιμου νερού, λοιπόν, σύμφωνα με τη συλλογικότητα, προέκυπτε από αυτά τα δυο ζητήματα συμπεριλαμβανομένης της παραμέτρου ότι ο Βόλος για να καλύψει τις υδατικές του ανάγκες τροφοδοτείται από ένα μείγμα πηγαίου νερού, καλής ποιότητας από το Πήλιο αλλά και νερού χαμηλότερης ποιότητας που προέρχεται από γεωτρήσεις. Ταυτόχρονα η Κίνηση έθιξε το ζήτημα παροχής σημαντικών ποσοτήτων πόσιμου νερού στη βιομηχανική ζώνη, οι οποίες αξιοποιούνται στην ψύξη μηχανημάτων. Αποτέλεσμα όλων αυτών των παραμέτρων ήταν η πλειοψηφία των κατοίκων της πόλης να έχει στραφεί στην αγορά εμφιαλωμένου νερού, κάτι που τους έχει επιβαρύνει και οικονομικά καθώς το κόστος υπολογίζεται στα 30 εκατομμύρια ευρώ το χρόνο. Η Κίνηση κατέδειξε ως υπεύθυνη για τη συνθήκη αυτή την ΔΕΥΑΜΒ, υποστηρίζοντας πως ενώ οι υπηρεσίες που παρέχει είναι υποβαθμισμένες, μολαταύτα τις κοστολογεί ακριβά¹¹¹. Ταυτόχρονα υποστήριζε πως ενώ η ΔΕΥΑΜΒ πρέπει να αντιμετωπίσει τα παραπάνω προβλήματα για να βελτιώσει τις υπηρεσίες της και την ποιότητα του νερού, αυτή εξακολουθεί να επιχειρηματολογεί υπέρ της μεταφοράς επιπρόσθετων ποσοτήτων νερού από τις

¹¹¹ «Ποιοι είμαστε-Ιστορικό», (16.03.2013)

<https://watervolo.blogspot.com/p/blog-page.html> (Ανακτήθηκε 10.10.2018)

πηγές του Πηλίου ως τη μοναδική λύση στα προβλήματα της πόλης. «Η ΔΕΥΑΜΒ κοιτάζει, όχι τυχαία, προς το βουνό, ενώ η λύση βρίσκεται κάτω στην πόλη», αναφερόταν σε ένα ακόμα κείμενο που είχε δημοσιοποιήσει η ομάδα¹¹².

Η συλλογικότητα ερμήνευσε τις πολιτικές της ΔΕΥΑΜΒ και της δημοτικής αρχής ως μια στρατηγική που προσβλέπει στη μελλοντική ιδιωτικοποίηση της δημοτικής επιχείρησης. Τα στοιχεία πάνω στα οποία τεκμηρίωσε αυτή την υπόθεση ήταν η απόφαση της δημοτικής αρχής να μεταφέρει τα τέλη και την τιμολόγηση της άρδευσης στην ΔΕΥΑΜΒ, οι κατηγορίες του σωματείου εργαζομένων της επιχείρησης για απόπειρα μετατροπής της σε ανώνυμη εταιρεία μέσα από αλλαγές που εφάρμοσε στο οργανόγραμμά της, η ανάθεση του τομέα καταμέτρησης των παροχών ύδρευσης σε ιδιωτική εταιρεία και η όλη προσπάθειά της να απαξιώσει το πηγαίο νερό μέσα από την πρακτική της χλωρίωσης. Η Κίνηση κατηγόρησε την ΔΕΥΑΜΒ πως συμπεριφέρεται στους υδάτινους πόρους ως ιδιοκτησία της με σκοπό η ίδια να μετατραπεί σε μια ελκυστική επιχείρηση για υποψήφιους επενδυτές¹¹³. Οι σκέψεις της ομάδας σε αυτήν τη χρονική περίοδο δεν είναι τυχαίες. Αντίθετα συνδέονται άμεσα με τις εξελίξεις στην Εταιρεία Ύδρευσης της Θεσσαλονίκης (ΕΥΑΘ), η οποία όντας καταστατικά ανώνυμη εταιρεία και όχι δημοτική επιχείρηση προωθήθηκε τμηματικά στο ταμείο της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας ώστε να πωληθεί ένα ποσοστό των μετοχών της (βλ. κεφ. 1).

Ταυτόχρονα, η ομάδα εξέφρασε τις σκέψεις της πως μια ενδεχόμενη ιδιωτικοποίηση της επιχείρησης θα επηρέαζε αρνητικά τις συνθήκες εργασίας των υπαλλήλων και θα τιμολογούσε ακόμα πιο ακριβά τις υπηρεσίες της προς ίδιον όφελος και εις βάρος των πολιτών, υποβαθμίζοντας ακόμα περισσότερο την ποιότητα του νερού και την κατάσταση του δικτύου. Κρισιμότερη συνέπεια της ιδιωτικοποίησης για την Κίνηση ήταν το γεγονός ότι ούτε το κράτος, ούτε ο δήμος αλλά ούτε και οι πολίτες θα μπορούσαν να έχουν λόγο για τις δραστηριότητες μιας ιδιωτικής επιχείρησης η οποία θα διαχειριζόταν το πιο πολύτιμο αγαθό, το νερό¹¹⁴, στοιχεία που προσιδιάζουν σε όσα οι Harvey (2005:64-65), Susser (2016), Appadurai (2002) και Dalakoglou (2016) παρουσίασαν ως απότοκα της

¹¹² «Η ποιότητα του νερού που πίνουν οι Βολιώτες και η επιχειρούμενη "ιδιωτικοποίηση"», 21.03.2013

https://watervolo.blogspot.com/2013/03/blog-post_9681.html (Ανακτήθηκε 10.10.2018)

¹¹³ Ο.π., «Ιστορικό- Ποιοι είμαστε».

¹¹⁴ Ο.π., «Η ποιότητα του νερού που πίνουν οι Βολιώτες και η επιχειρούμενη "ιδιωτικοποίηση"»

απρόσκοπτης εταιρικής συμπεριφοράς που προωθήθηκε από τα νεοφιλελεύθερα καθεστώτα, τα οποία αναλύονται στο πρώτο κεφάλαιο. Θεωρώ ότι οι αναφορές αυτές στα κείμενα της ομάδας δεν είναι διόλου τυχαίες αντίθετα υποδεικνύουν ότι ορισμένοι από τους συμμετέχοντες έχουν επιδείξει μεγάλη σημασία στην θεωρητική μελέτη σχετικά με τα ζητήματα ενδιαφέροντος. Η Μαρία Τεχνοπούλου στη διάρκεια της συνέντευξης μου έφερε να δω τα βιβλία που διάβαζε, τα «Κοινά» του David Bollier (2016) και τις «Αυτονομίες και Χειραφετήσεις» του Raul Zibechi (2010). Αντίστοιχα η Χρύσα Τζιαφέτα έχει κάνει και κοινωνιολογικές σπουδές εκτός από την ψυχολογία, έχει ξεκινήσει την διδακτορική της διατριβή για τα κινήματα της Κολομβίας και έχει παράλληλα εμπλακεί ενεργά σε μορφές πολιτικής δράσης σε διάφορες χώρες της Λατινικής Αμερικής στο πρόσφατο παρελθόν. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι οι συμμετέχοντες είχαν αντίστοιχες πολιτικές βιογραφίες αλλά οι θεωρητικές επιρροές στον λόγο της ομάδας καθίστανται ιδιαίτερα εμφανείς σε στιγμές όπως αυτή.

Πάγια θέση της Κίνησης ήταν πως η ΔΕΥΑΜΒ θα έπρεπε να παραμείνει μια δημοτική επιχείρηση που θα ελέγχεται από τους ίδιους τους πολίτες εξυπηρετώντας τις ανάγκες τους και διατηρώντας το δημόσιο χαρακτήρα του νερού. Παράλληλα, πρότεινε την κατασκευή υπαίθριων, δημόσιων βρυσών το νερό των οποίων θα προερχόταν μέσω σωληνώσεων από τις πηγές του Πηλίου, γεγονός που όπως υποστήριξε θα ελάφρυνε οικονομικά τους πολίτες μιας και το παρεχόμενο από τις πηγές νερό δε θα τιμολογούνταν, ενώ ταυτόχρονα θα τους έδινε πρόσβαση σε νερό καλύτερης ποιότητας¹¹⁵. Την ίδια στιγμή η ύπαρξη δημόσιων βρυσών θα αποτελούσε μια δικλείδα ασφαλείας απέναντι σε κάθε ενδεχόμενο ιδιωτικοποίησης της δημοτικής επιχείρησης, όπως υποστήριξε και η Μαρία στη διάρκεια της συνέντευξης. Ο Βαγγέλης επεσήμανε πως υπάρχει ήδη μια μερίδα κατοίκων της πόλης που επισκέπτεται τα χωριά του Πηλίου για να προμηθευτεί καθαρό νερό από τις δημόσιες βρύσες τους, κάτι που επιβεβαιώνει την ύπαρξη των προβλημάτων αλλά και την επιτακτικότητα κατασκευής ανάλογων υποδομών στον αστικό ιστό. Μάλιστα η ομάδα κατέθεσε πρόταση στον δήμο να αναλάβει η ίδια τα έξοδα κατασκευής για μερικές δημόσιες βρύσες¹¹⁶,

¹¹⁵ Στο ίδιο

¹¹⁶ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Συντονιστική: Η πρόσβαση στο καθαρό νερό είναι δικαίωμα όλων. Χτίζουμε τις δημόσιες βρύσες μέσα στην πόλη.», (18.06.2015) https://watervolo.blogspot.com/2015/06/blog-post_18.html (Ανακτήθηκε 11.10.2018)

κάτι που ο δήμος απέρριψε χαρακτηρίζοντας την πρακτική αυτή οπισθοδρομική, όπως ανέφεραν τα δρώντα υποκείμενα.

Η Κίνηση απευθυνόμενη στους πολίτες του Βόλου συγκρότησε την στρατηγική της στο προνομιακό πεδίο δράσης της, στην καθημερινή ζωή. Μέσα από μια σειρά εκδηλώσεων που διεξήχθησαν σε γειτονιές του Βόλου προσπάθησε να ενημερώσει τους πολίτες αλλά και να τους καλέσει να συμμετέχουν στις συζητήσεις και στις δράσεις της ομάδας. Στη διάρκεια αυτών των εκδηλώσεων μοίρασε ενημερωτικό υλικό¹¹⁷, πρόβαλε ντοκιμαντέρ για τη βιομηχανία των εμφιαλωμένων νερών, την ιδιωτικοποίηση των φυσικών πόρων και των υπηρεσιών ύδρευσης¹¹⁸ και τις κατά τόπους μορφές αντίστασης¹¹⁹, διοργάνωσε συζητήσεις¹²⁰ και προώθησε τις προτάσεις που είχε συγκροτήσει συλλογικά¹²¹ (βλ. παράρτημα εικ. 16).

Μάλιστα, τα μέλη της ομάδας προσπαθώντας να ευαισθητοποιήσουν και να κινητοποιήσουν τους πολίτες αιτήθηκαν και πήραν από την ΔΕΥΑΜΒ τον χάρτη του υδρευτικού δικτύου της πόλης, στον οποίο αναγραφόταν το υλικό κατασκευής των σωληνώσεων σε κάθε περιοχή. Η Χρύσα που συμμετείχε στην διοργάνωση των δράσεων αυτών ανέφερε: «Είχαμε και έναν χάρτη μεγάλο που έδειχνε όλο το δίκτυο πόλης. Αυτόν μας τον είχε δώσει η ΔΕΥΑΜΒ και τον είχαμε κάνει εκτύπωση σε μεγάλο μέγεθος. Σε αυτόν τον χάρτη φαίνεται σε ποια σημεία έχει ρνε, σε ποια σημεία έχει σιδηροσωλήνες, σε ποια αμιαντοσωλήνες. Μπορούσε ο καθένας να δει τη γειτονιά του». Η οπτική αναπαράσταση μέσα από την υλικότητα του χάρτη επιχειρούσε να δείξει απτά την ύπαρξη του προβλήματος αλλά και την αναπόσπαστη σύνδεση της υλικότητας των υποδομών με την υλικότητα του νερού, ενώ η προέλευση του από την ίδια τη δημοτική επιχείρηση

¹¹⁷ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Ενημερωτική καμπάνια της Κίνησης Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το νερό», (21.03.2013)

https://watervolo.blogspot.com/2013/03/blog-post_9360.html (Ανακτήθηκε 11.10.2018)

¹¹⁸ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Ενημέρωση και συζήτηση για το νερό στην Νέα Ιωνία», (17.04.2013)

https://watervolo.blogspot.com/2013/04/blog-post_11.html (Ανακτήθηκε 15.11.2018)

¹¹⁹ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Μετά το Πάσχα οι "ΣΤΑΓΩΝΕΣ" σε όλα τα χωριά του Πηλίου και σε συνοικίες του Βόλου», (5.04.2014)

https://watervolo.blogspot.com/2014/04/blog-post_5.html (Ανακτήθηκε 15.11.2018)

¹²⁰ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Συζήτηση για το νερό στον άγιο Γεώργιο Ιωλκού», (21.04.2013)

<https://watervolo.blogspot.com/2013/04/21-1100.html> (Ανακτήθηκε 15.10.2018)

¹²¹ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Νέο κάλεσμα της Κίνησης Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό την Δευτέρα 8 Ιουλίου, στις 8:00μμ, στο προαύλιο της ΕΡΑ Βόλου», (8.07.2014)

https://watervolo.blogspot.com/2013/07/blog-post_3208.html (Ανακτήθηκε 17.10.2018)

ύδρευσης το καθιστούσε ως ένα έγκυρο αποδεικτικό τεκμήριο. Παρόλα αυτά η Χρύσα μου είπε πως στις εκδηλώσεις δεν υπήρχε μεγάλη προσέλευση πολιτών και μετά από έναν περίπου χρόνο η ομάδα αποφάσισε να μην πραγματοποιήσει άλλες.

Η δράση της ομάδας ανέδειξε ως πολιτικά ζητήματα και άλλες πτυχές της καθημερινής ζωής, όπως για παράδειγμα την περίπτωση των διακοπών υδροδότησης που πραγματοποιούσε η ΔΕΥΑΜΒ σε όσους πολίτες δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στα τιμολόγια ύδρευσης. Η Κίνηση οργάνωσε παραστάσεις διαμαρτυρίας έξω από την ΔΕΥΑΜΒ αλλά και σε γειτονιές, ως ένδειξη αλληλεγγύης στις πιο ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, επιχειρηματολογώντας υπέρ του αναφαίρετου δικαιώματος των πολιτών στην πρόσβαση σε πόσιμο νερό ανεξάρτητα από την οικονομική τους κατάσταση και της ανάγκης για μια «ανθρώπινη πόλη»¹²² (βλ. παράρτημα εικ. 17). Μάλιστα όταν το συνεργείο της ΔΕΥΑΜΒ επιχείρησε να διακόψει την υδροδότηση στην κατοικία ενός από τους συμμετέχοντες, τότε μέλη συγκεντρώθηκαν εκεί προκειμένου να το αποτρέψουν ενώ παράλληλα η ομάδα κινητοποιήθηκε συμβάλλοντας οικονομικά ώστε το μέλος να διευθετήσει τις οφειλές του στη δημοτική επιχείρηση¹²³, γεγονός που αποτέλεσε μια ισχυρή ένδειξη κατανόησης και αλληλεγγύης.

Η συλλογικότητα μέσα από κάθε δράση και εκδήλωση που πραγματοποίησε στον αστικό ιστό προσκάλεσε τους πολίτες όχι μόνο να συμμετέχουν σε μια συζήτηση αλλά να αναγνώσουν πτυχές της καθημερινότητάς τους από μια άλλη οπτική και να τις αντιληφθούν σε συσχετισμό μεταξύ τους και με άλλους παράγοντες και συνθήκες. Τους προσκάλεσε να διαπραγματευτούν το νερό ως μια υλικότητα που εκτός από μια καθημερινή ανάγκη συνδέεται άρρηκτα με ζητήματα υγείας, οικονομίας και πολιτικής και κυρίως να το αντιληφθούν ως ένα κοινό αγαθό που δικαιούνται να έχουν πρόσβαση, άνευ όρων, προτείνοντας τρόπους μέσα από τους οποίους κάτι τέτοιο θα μπορούσε να υλοποιηθεί. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, οι δημόσιες εκδηλώσεις στο σύνολό τους αποτέλεσαν την προσπάθεια της ομάδας να συνεχίσει να διαμορφώνει συνθήκες και πεδία όπου η ανάδυση περαιτέρω εναλλακτικών μορφών κοινωνικότητας θα είναι διαρκώς

¹²² Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ. Τετάρτη, 21 Γενάρη, 5μμ Ορμινίου & Ροστώβ (Ν. Δημητριάδα).», (21.01.2015)
<https://watervolo.blogspot.com/2015/01/21-5.html> (Ανακτήθηκε 20.10.2018)

¹²³ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΑΝ ΔΙΑΚΟΠΗ ΝΕΡΟΥ ΣΕ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ», (2.03.2017)
<https://watervolo.blogspot.com/2017/03/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 20.10.2018)

εφικτή. Η προσπάθεια αυτή ενισχυόταν μέσα από κάθε κάλεσμα των πολιτών να συμμετέχουν εκφράζοντας τη διαρκή ανάγκη για ενότητα δυνάμεων αλλά και τη διαρκή ανοικτότητα και τη συμπεριληπτικότητα της (Rethmann 2013, Appadurai 2002, Κιουπκιολής 2011).

Παράλληλα με τις κατά τόπους εκδηλώσεις και τις προσπάθειες για τοπική δικτύωση η συλλογικότητα διοργάνωνε και πιο κεντρικές εκδηλώσεις όπου καλούσε πολιτικές ομάδες από άλλες πόλεις που δραστηριοποιούνταν στην υπεράσπιση των φυσικών πόρων¹²⁴ και ιδίως του νερού¹²⁵, ενώ και η ίδια συμμετείχε σε αντίστοιχες εκδηλώσεις που διοργανώνονταν σε άλλες πόλεις¹²⁶. Η οι διαρκείς επαφές των ομάδων αποτελούσαν την προσπάθεια δημιουργίας ενός διατοπικού δικτύου πληροφόρησης, στήριξης και αλληλεγγύης που οδήγησε το 2014 στον σχηματισμό της «Πανελλαδικής Συμμαχίας για το Νερό»¹²⁷ στην οποία συμμετέχουν περισσότερες από είκοσι ομάδες στην Ελλάδα. Η «Πανελλαδική Συμμαχία για το Νερό» πραγματοποιούσε ετήσιες γενικές συνελεύσεις, όπου οι συμμετέχουσες ομάδες συζητούσαν για τις απόψεις και οπτικές τους, για τα υδατικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η κάθε μία στον τόπο δράσης της και συγκροτούσαν κοινές μορφές δράσης και πολιτικής συγκρότησης (βλ. παράρτημα εικ. 18). Η πρακτική της επίσκεψης στον τόπο δράσης και συγκρότησης των άλλων ομάδων που δραστηριοποιούνταν στο πεδίο υπεράσπισης των υδάτινων πόρων αλλά και η αντίστοιχη φιλοξενία τους πρόσφερε τόσο στην Κίνηση όσο και στις άλλες συλλογικότητες μια συγκριτική οπτική και τους παρείχε ταυτόχρονα ένα μέτρο νομιμοποίησης στις προσπάθειές τους στο κοινωνικό πεδίο (Appadurai 2002).

¹²⁴ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Συμμετοχή στο Καραβάνι αλληλεγγύης και ενημέρωσης κατά της εξόρυξης χρυσού στη Χαλκιδική», (20.11.2013)

https://watervolo.blogspot.com/2013/11/blog-post_20.html (Ανακτήθηκε 20.10.2018)

¹²⁵ Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, «Ιδιωτικοποίηση του νερού, ένα ακόμη μέτρο οικονομικής & κοινωνικής καταπίεσης», (5.02.2013)

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/2013/02/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 20.10.2018)

¹²⁶ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «ΚΑΙ ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ», (20.10.2016)

https://watervolo.blogspot.com/2016/10/blog-post_20.html (Ανακτήθηκε 20.10.2018)

¹²⁷ «Πανελλαδική Συμμαχία για το Νερό»

<http://symmaxianerou.blogspot.com/> (Ανακτήθηκε 20.10.2018)

4.4 «Συμμαχία για το νερό»: λόγοι και πρακτικές ενάντια στην ιδιωτικοποίηση

Τον Ιανουάριο του 2017, ο τότε πρόεδρος της ΔΕΥΑΜΒ, Απόστολος Γαλάτης, δήλωσε στα τοπικά μέσα ότι η Διοίκηση «επεξεργάζεται μία συμφέρουσα και δυνατή λύση για την ΔΕΥΑΜΒ, την παραχώρηση της λειτουργίας του Βιολογικού σε αναγνωρισμένη εταιρεία», υποστηρίζοντας πως «από την παραχώρηση της υπηρεσίας η ΔΕΥΑΜΒ θα ωφεληθεί οικονομικά και η επιχείρηση θα γίνει πιο λειτουργική και ευέλικτη»¹²⁸. Η Κίνηση ερμηνεύοντας αυτήν τη δήλωση ως το πρώτο βήμα για την ιδιωτικοποίηση ολόκληρης της δημοτικής επιχείρησης και επομένως και των πεδίων δικαιοδοσίας της, απηύθυνε ένα ανοικτό κάλεσμα προς φορείς και κατοίκους του δήμου «που επιθυμούν να αγωνιστούν ενάντια στην εμπορευματοποίηση του νερού»¹²⁹.

Η απήχηση ήταν ιδιαίτερα μεγάλη και στην πρώτη συνάντηση, που πραγματοποιήθηκε σε αίθουσα του παραλιακού συγκροτήματος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, συγκεντρώθηκαν περισσότερα από εξήντα άτομα, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονταν εκτός από πολίτες, αντιπολιτευόμενοι τοπικοί δημοτικοί σύμβουλοι και μέλη τοπικών παρατάξεων και κομμάτων, κάποιοι από τους οποίους, μάλιστα, είχαν τοποθετηθεί ενάντια στη δράση της Κίνησης στο πρόσφατο παρελθόν¹³⁰. Ωστόσο, οι διαφωνίες που προϋπήρχαν ανάμεσα σε πολιτικούς αντιπάλους οδήγησαν σε αψιμαχίες, πριν ξεκινήσει η διαδικασία της συνέλευσης, και τα μέλη της Κίνησης παρενέβησαν προκειμένου να διαχειριστούν τη συνθήκη, λέγοντας πως δεν είναι δυνατό να λυθούν εντός της διαδικασίας και πως όσοι ενδιαφέρονται να συμμετέχουν θα πρέπει να επικεντρωθούν στο περιεχόμενο του καλέσματος και να τις παραμερίσουν. Τελικά, ορισμένοι από τους πολιτικούς που ενεπλάκησαν στην αντιδικία όπως και ορισμένοι από τους πολίτες αποχώρησαν.

¹²⁸ «Σε ιδιώτη η λειτουργία του Βιολογικού Βόλου», (27.01.2017), Εφημερίδα «Ταχυδρόμος» <https://www.taxydromos.gr/Topika/248070-se-idiwth-h-leitoyrgia-toy-biologikoy-boloy.html> (Ανακτήθηκε 25.08.2018).

¹²⁹ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «ΚΑΛΕΣΜΑ ΣΕ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ: Τετάρτη 1/2/2017, 7:00μμ, Θόλος Πανεπιστημίου Θεσσαλίας», (30.01.2017) <https://watervolo.blogspot.com/2017/01/122017-700.html> (Ανακτήθηκε 25.08.2018)

¹³⁰ «Κ. Γαργάλας για την Κίνηση Πολιτών: «Δεν υποστηρίζουμε τις πρακτικές τους», (30.01.2015), Εφημερίδα Ταχυδρόμος <https://www.taxydromos.gr/Topika/158780-k-gargalas-gia-thn-kinhsh-politwn-den-yposthrizoyme-tis-praktikes-toys.html> (Ανακτήθηκε 25.08.2018)

Η Κίνηση στην εισήγησή της επεσήμανε πως η απόφασή της να αναζητήσει συμμάχους προς όλες τις κατευθύνσεις έγκειται στην κρισιμότητα του ζητήματος, υποστηρίζοντας πως η αποτροπή της ιδιωτικοποίησης του Βιολογικού Καθαρισμού μπορεί να επιτευχθεί μόνο εάν φορείς και πολίτες ενώσουν τις δυνάμεις τους και εάν συγκροτήσουν ένα κοινό σχέδιο δράσης ικανό να ασκήσει πολιτική πίεση στη δημοτική αρχή. Τα μέλη της Κίνησης κάλεσαν τους συμμετέχοντες να αντιμετωπίσουν το ζήτημα «ακτιβιστικά» και πρότειναν να δημιουργηθεί μια νέα συνέλευση που θα επικεντρώσει τις δράσεις της στο ζήτημα του Βιολογικού Καθαρισμού. Οι συμμετέχοντες, μετά από συζήτηση που ακολούθησε, συμφώνησαν στη δημιουργία της νέας συνέλευσης η οποία ονομάστηκε «Συμμαχία για το Νερό». Στην ανακοίνωση που συνέταξαν και δημοσιοποίησαν οι συμμετέχοντες αναφερόταν πως «Στόχος της Συμμαχίας είναι η υπεράσπιση του δημόσιου χαρακτήρα των Νερών και του Βιολογικού και η προστασία της ζωής των πολιτών και του Παγασητικού»¹³¹. Παράλληλα, συγκροτήθηκε μια ολιγομελής επιτροπή που θα αναλάμβανε να διαμορφώσει κάποιες προτάσεις για δράση, η οποία, όπως υποστήριξε ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος, θα λειτουργούσε «ως εκτελεστικό όργανο, καθώς βασικό όργανο σε αυτό που κάνουμε εδώ είναι η συνέλευση». Από την περίοδο που δημιουργήθηκε η Συμμαχία για το Νερό και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η Κίνηση διέκοψε την αυτόνομη λειτουργία της ενώ παράλληλα διέθεσε την ηλεκτρονική ιστοσελίδα της στις υπηρεσίες της νέας συνέλευσης.

Η ανθρωπολόγος Ida Susser (2016) υποστηρίζει πως σε πολλές συγκυρίες είναι πιθανό να συμπραχθούν ευρύτερες συμμαχίες ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες που θα διασχίσουν τις διαχωριστικές τους γραμμές και θα συνεργαστούν σε μια διαδικασία μετασχηματισμού. Η Susser αποκαλεί αυτές τις ομάδες θραυσματικά κινήματα που διαμορφώνουν πρόσκαιρους συσχετισμούς και δυναμικές και θεωρώ ότι η Συμμαχία για το Νερό είναι μια τέτοια περίπτωση. Πρόκειται για ένα συλλογικό σώμα, μάλλον, παρά για μια ομάδα που συστάθηκε από ετερόκλητα πολιτικά υποκείμενα και ομάδες, ανάμεσά τους και η Κίνηση, ένεκα μιας επιτακτικότητας για ενότητα δυνάμεων, που οι συμμετέχοντες συμφώνησαν πως προέχει, κάτι που, εξάλλου, αποτυπώνεται και στη λέξη

¹³¹ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Δημιουργήθηκε η "ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ" και καλεί σε ανοικτή Συνέλευση», (4.02.2017)
<https://watervolo.blogspot.com/2017/02/blog-post.html> (Ανακτήθηκε 25.10.2018)

«Συμμαχία». Η ονομασία υποδηλώνει με έναν τρόπο την εκ των προτέρων κοινή παραδοχή των συμμετεχόντων πως δεν πρόκειται για μια συμπαγή δομή, κάτι που επιβεβαιωνόταν και εντός των διαδικασιών αλλά και από τους πληροφορητές στη διάρκεια των συνεντεύξεων. Όταν στη διάρκεια των συνελεύσεων κάποιος συμμετέχοντας έθιγε ζητήματα πέρα από τα όρια του ζητήματος της ιδιωτικοποίησης του Βιολογικού Καθαρισμού, όπως για παράδειγμα οι ευθύνες των κυβερνώντων και μη κομμάτων ή οι γενικότερες επιπτώσεις των μνημονιακών πολιτικών, τότε άλλοι συμμετέχοντες και κυρίως τα μέλη της Κίνησης υπενθύμιζαν πως «εδώ είμαστε μόνο για το ζήτημα του Βιολογικού Καθαρισμού». Θεωρώ πως αυτό γινόταν αφενός για να αποφευχθούν οι πολιτικές διαφωνίες που σχετίζονταν με τις ετερόκλητες πολιτικές καταβολές των συμμετεχόντων και να διατηρηθεί ο μεγάλος αριθμός αυτών, αλλά κυρίως για να επιτευχθεί ο αρχικός στόχος του καλέσματος, να συγκροτηθεί δηλαδή μια ατζέντα άμεσης δράσης.

Πράγματι, η ολιγομελής επιτροπή που συστάθηκε πρότεινε, στη διάρκεια της δεύτερης συνέλευσης που πραγματοποίησε η Συμμαχία για το Νερό, την μαζική παρέμβαση στο επερχόμενο δημοτικό συμβούλιο και την απαίτηση να διεξαχθεί συνεδρίαση αποκλειστικά για το ζήτημα του Βιολογικού Καθαρισμού. «Να είμαστε εκεί με τον λόγο μας, με τα πανό μας, με την αγωνιστικότητά μας», είπε στην τοποθέτησή της η Μαρία Τεχνοπούλου. Η επιτροπή εκτός από την παρέμβαση στο δημοτικό συμβούλιο πρότεινε να συνταχθεί ένα κείμενο προς ενημέρωση των πολιτών, το οποίο θα αναλάμβαναν να διανείμουν οι συμμετέχοντες, και να οργανωθεί μια καμπάνια που θα περιλάμβανε εκδηλώσεις και δράσεις και θα κορυφωνόταν σε μια δημόσια διαδήλωση στους δρόμους της πόλης στις 22 Μαρτίου, που έχει ανακηρυχθεί ως η παγκόσμια ημέρα για το νερό. Οι παρόντες δημοτικοί σύμβουλοι, βέβαια, από τη δική τους πλευρά δήλωσαν πως βάσει της υφιστάμενης νομοθεσίας μια συνεδρίαση μπορεί να καλεστεί εάν δεκαέξι δημοτικοί σύμβουλοι υποβάλλουν κοινό αίτημα και πως τα πρόσωπα αυτά είναι ήδη διαθέσιμα, μια πρόταση που προκάλεσε αμφίθυμες αντιδράσεις. Παράλληλα, ένας από τους δημοτικούς συμβούλους που συμμετείχε στην συνέλευση έλαβε την πρωτοβουλία να συντάξει ένα ξεχωριστό κείμενο επί του ζητήματος το οποίο και διένειμε στα υπόλοιπα μέλη, κάτι που δεν σχολιάστηκε από κανένα συμμετέχον υποκείμενο.

Η συνέλευση τελικά συμφώνησε πλειοψηφικά με τις προτάσεις της επιτροπής και συνέταξε ένα κείμενο μέσα από το οποίο καλούσε τους πολίτες σε

παράσταση διαμαρτυρίας στην επικείμενη συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου. Μέσα από το κείμενο η Συμμαχία για το Νερό εξέφραζε την αντίθεσή της στην ιδιωτικοποίηση της υπηρεσίας του Βιολογικού Καθαρισμού και απαιτούσε την άμεση κάλυψη όλων των αναγκών της ΔΕΥΑΜΒ σε οικονομικούς πόρους και εργατικό δυναμικό, την προστασία του Παγασητικού Κόλπου, τη διαρκή ενημέρωση των πολιτών και τον «κοινωνικό έλεγχο της δημοτικής επιχείρησης με τη συμμετοχή εκπροσώπων των εργαζομένων της ΔΕΥΑΜΒ, των δημοτικών παρατάξεων, των κινημάτων, των τοπικών κοινοτήτων και επιστημονικών φορέων»¹³². Ο διαμοιρασμός των κειμένων έγινε από ομάδες συμμετεχόντων, σε μια από τις οποίες συμμετείχα και εγώ.

Στις 13 Φεβρουαρίου, ημέρα διεξαγωγής της συνεδρίασης, τα δρώντα υποκείμενα επενέβησαν συλλογικά στη διαδικασία κρατώντας δυο πανό, όπου στο ένα αναγραφόταν: «Όχι στη μόλυνση του Παγασητικού, όχι στο ξεπούλημα του Βιολογικού» και στο άλλο: «Δεν χαλαρώνουμε και δεν ξε-νερό-νουμε» (βλ. παράρτημα εικ. 19). Με ένα τρίτο πανό συμμετείχαν στην παρέμβαση και μέλη της πολιτικής οργάνωσης «Ξεκίνημα», ορισμένα από τα οποία συμμετείχαν ατομικά και στις συνελεύσεις της Συμμαχίας για το Νερό. Οι δημοτικοί σύμβουλοι της πλειοψηφίας και ο τότε δήμαρχος¹³³ θεώρησαν προσβλητική την παρουσία των πανό, απαιτώντας από τους διαμαρτυρόμενους να τα απομακρύνουν από την αίθουσα και όταν τα μέλη της Συμμαχίας αρνήθηκαν, τότε οι δημοτικοί σύμβουλοι της πλειοψηφίας επιχείρησαν να αποχωρήσουν από την αίθουσα προκειμένου να ακυρωθεί η διαδικασία. Ορισμένοι από τους διαμαρτυρόμενους προσπάθησαν να τους εμποδίσουν, ενώ ήδη έξω από την αίθουσα βρίσκονταν, για άλλη μια φορά, άνδρες των ΟΠΚΕ και της δημοτικής αστυνομίας οι οποίοι και προσπάθησαν να τους συλλάβουν, κάτι όμως που δεν συνέβη λόγω της παρέμβασης όλων των παρευρισκόμενων. Στη διάρκεια της συνεδρίασης και από χωροθετικής άποψης οι δημοτικοί σύμβουλοι που συμμετείχαν στη Συμμαχία δεν βρίσκονταν ανάμεσα στους διαμαρτυρόμενους αλλά στα έδρανα του συμβουλίου, ζητώντας από τον

¹³² «Όλοι/ες στο Δημοτικό Συμβούλιο τη Δευτέρα 13 Φλεβάρη, στις 5:30μμ», (11.02.2017) <https://watervolo.blogspot.com/2017/02/13-530.html> (Ανακτήθηκε 25.10.2018)

¹³³ Ο Αχιλλέας Μπέος το 2015 τέθηκε σε αργία καθότι ήταν κατηγορούμενος για σύσταση και διεύθυνση εγκληματικής οργάνωσης στο σκάνδαλο για τους «στημένους» ποδοσφαιρικούς αγώνες "Koriorpolis", και επέστρεψε στα καθήκοντά του το 2018 μετά την αθώωσή του. «Παρέλαβε την διαπιστωτική πράξη αργίας ο Αχιλλέας Μπέος», (14.12.2015), Εφημερίδα Ταχυδρόμος. <https://www.taxydromos.gr/Topika/205224>. (Ανακτήθηκε 25.10.2018)

δήμαρχο μέσω της ιδιότητας τους να επιτρέψει στα μέλη της Συμμαχίας να αρθρώσουν λόγο.

Η Συμμαχία για το Νερό πραγματοποίησε ανάλογες παρεμβάσεις και στις επόμενες συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου καλώντας εκ νέου τους πολίτες του Βόλου να συμμετέχουν. Η δημοτική αρχή προκειμένου να αποφύγει την αντιπαράθεση με τη Συμμαχία αποφάσισε να συγκαλέσει έκτακτη συνεδρίαση και η ομάδα την κατήγγειλε για «πραξικόπημα που εντάσσεται στην πάγια πολιτική της δημοτικής αρχής να αποφασίζει και να διατάζει χωρίς διάλογο με την κοινωνία»¹³⁴. Βέβαια, καθώς η Συμμαχία για το Νερό διοργάνωσε και πάλι παράσταση διαμαρτυρίας στον χώρο του δημαρχείου, οι δημοτικοί σύμβουλοι της πλειοψηφίας δεν προσήλθαν και η διαδικασία ακυρώθηκε και πάλι. Παρόλα αυτά τόσο ο κόσμος που είχε συγκεντρωθεί όσο και ορισμένοι σύμβουλοι της μειοψηφίας παρέμειναν στον χώρο και συμμετείχαν σε μια κοινή συνέλευση. Η γραμματεία του δημαρχείου παρέμεινε επίσης στον χώρο καταγράφοντας όσα ειπώθηκαν, ενώ η συνέλευση μαγνητοσκοπήθηκε και από την κάμερα που υπάρχει στον χώρο για να καταγράψει τις συνεδριάσεις. Την ίδια στιγμή οι δεκαεπτά δημοτικοί σύμβουλοι της μειοψηφίας, που είχαν δηλώσει τις προθέσεις τους, επικαλούμενοι τον υφιστάμενο κανονισμό αιτήθηκαν τη διενέργεια συνεδρίασης για το ζήτημα ιδιωτικοποίησης του Βιολογικού Καθαρισμού, όπως είχαν προτείνει εξ αρχής σε συνέλευση της Συμμαχίας. Παρά τις αρχικά αρνητικές αντιδράσεις ορισμένων συμμετεχόντων που θεώρησαν πως μια τέτοια κίνηση δεν συμπεριλαμβάνεται στο ακτιβιστικό ρεπερτόριο δράσης που θεωρούσαν πως θα έπρεπε να χαρακτηρίζει την ομάδα, τελικά αποφασίστηκε να κινητοποιηθεί εκ νέου η Συμμαχία για το Νερό και να παρευρεθεί συλλογικά στον χώρο του δημαρχείου ¹³⁵.

Η Συμμαχία για το Νερό οργάνωσε στα μέσα του Φεβρουαρίου δημόσια διαμαρτυρία και έξω από το κτήριο της ΔΕΥΑΜΒ όπου την περίμεναν μια διμοιρία των ΜΑΤ, άνδρες ιδιωτικής εταιρείας σεκιούριτι και η δημοτική αστυνομία. Μάλιστα, ενώ οι δυνάμεις καταστολής είχαν αποκλείσει το κτίριο, ωστόσο επέτρεπαν την είσοδο σε όσους πολίτες ήθελαν να αποπληρώσουν τους

¹³⁴ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Εσπειραν ανέμους θα θερίσουν θύελλες», (23.02.2017)

https://watervolo.blogspot.com/2017/02/blog-post_23.html (Ανακτήθηκε 28.10.2018)

¹³⁵ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Κάλεσμα», (16.02.2017)

<https://2.bp.blogspot.com/-3baY5Vom8Uc/WKYHZsTFHOI> (Ανακτήθηκε 28.10.2018)

λογαριασμούς ύδρευσης, κάτι που εξαγρίωσε ακόμα περισσότερο τον κόσμο που είχε μαζευτεί. Την ίδια στιγμή ένας αστυνομικός μου έκανε παρατήρηση γιατί, όπως υποστήριξε, είχα βρεθεί σε τμήμα του πεζοδρομίου που δεν μου επιτρεπόταν η πρόσβαση. Τα μέλη της Συμμαχίας δήλωσαν στα τοπικά μέσα ενημέρωσης που βρίσκονταν παρόντα πως «αν θέλεις να πληρώσεις το λογαριασμό η επιχείρηση είναι ανοιχτή, ενώ αν θέλεις να διεκδικήσεις τα δικαιώματά σου είναι μια ιδιωτική επιχείρηση με μπράβους». Η Συμμαχία κρατώντας πανό φώναζε συνθήματα όπως: «Μέσα τα λαμόγια τον τόπο ξεπουλάνε και έξω τα κοπρόσκυλα για να τους φυλάνε». Τα μέλη της συμμαχίας αιτήθηκαν και πάλι συνάντηση με το διοικητικό συμβούλιο της ΔΕΥΑΜΒ, η οποία πραγματοποιήθηκε χωρίς όμως κάποιο θετικό αποτέλεσμα, όπως ενημέρωσε ο Βαγγέλης Γαλανόπουλος στην επόμενη συνέντευξη, που πραγματοποιήθηκε μετά από τρεις ημέρες, λέγοντας πως «δεν περιμέναμε κάτι, αφού ξέρουμε τώρα πως μιλάνε».

Οι συνελεύσεις συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του Φεβρουαρίου και στις 28 πραγματοποιήθηκε το δημοτικό συμβούλιο που είχαν αιτηθεί οι δεκαεπτά δημοτικοί σύμβουλοι της μειοψηφίας. Η πρόταση που κατέθεσαν ήταν να δεσμευτεί η δημοτική αρχή πως δεν θα ανατεθεί η μελέτη ή η λειτουργία του Βιολογικού Καθαρισμού σε ιδιώτη και η απόφαση ήταν πλειοψηφικά αρνητική¹³⁶. Τα μέλη της Συμμαχίας για το Νερό συνέχισαν τη δραστηριότητά τους με αμείωτη ένταση και συχνότητα και επέλεξαν να προχωρήσουν σε πιο ριζοσπαστικές παρεμβάσεις. Οι συμμετέχοντες προσπάθησαν να εκτιμήσουν με ποιους φορείς θα μπορούσαν να δικτυωθούν και να συμμαχήσουν για να ασκήσουν όσο το δυνατό πιο μεγάλη πίεση στη δημοτική αρχή και τη ΔΕΥΑΜΒ ώστε να ανατραπεί η απόφαση, ενώ ταυτόχρονα η Μαρία υπενθύμισε την ανάγκη «για την οργάνωση πιο ευφάνταστων δράσεων στον μέλλοντα χρόνο, καθώς αυτά τα ζητήματα δεν πρόκειται να λυθούν σε ένα μήνα». Οι ιδέες που εκφράζονταν στην διάρκεια των συνελεύσεων ήταν πολλές. Αυτές που τελικά υλοποιήθηκαν ήταν η επίσκεψη μιας επιτροπής της Συμμαχίας για το Νερό στις εγκαταστάσεις του Βιολογικού Καθαρισμού και η διεξαγωγή συζήτησης με τους εργαζομένους της υπηρεσίας, η απόφαση να πραγματοποιηθεί μια μεγάλη εκδήλωση στις 29 Μαρτίου σχετικά με

¹³⁶ Απόφαση συνεδρίασης 0006/2017, θέμα: «Ενημέρωση, συζήτηση και λήψη απόφασης για τα μέτρα αντιμετώπισης των προβλημάτων λειτουργίας του Βιολογικού Καθαρισμού και για τη διαφύλαξη του Δημόσιου-Δημοτικού χαρακτήρα του Βιολογικού και όλων των δραστηριοτήτων της ΔΕΥΑΜΒ.», 28.02.2017.

<http://apofaseisds.volos-city.gr/ThemataApofaseis> (Ανακτήθηκε 28.10.2018).

την ιδιωτικοποίηση του Βιολογικού Καθαρισμού (βλ. παράρτημα εικ. 20) και η συνέχεια των παρεμβάσεων στις συνεδριάσεις των δημοτικών συμβουλίων με αποκορύφωμα την κατάληψη της αίθουσας συνεδριάσεων του δημαρχείου στις 28 Μαρτίου (βλ. παράρτημα εικ. 21). Η πρόταση για τη διοργάνωση συλλαλητηρίου αναβλήθηκε για το μέλλον καθώς οι συμμετέχοντες δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν σε μια κοινή απόφαση.

Δεδομένου του μεγάλου αριθμού των συμμετεχόντων και για να υλοποιηθεί η εκάστοτε δράση, τα υποκείμενα σχημάτισαν μικρότερες υποομάδες και ανέλαβαν κάποιες από τις πτυχές της. Για παράδειγμα, μια ομάδα ανέλαβε να επισκεφθεί τους εργαζόμενους του Βιολογικού Καθαρισμού, κάποιες άλλες επικοινωνήσαν με τους φορείς της πόλης που η Συμμαχία για το Νερό αποφάσισε να προσκαλέσει στην εκδήλωση στις 29 Μαρτίου ενώ μια τρίτη ομάδα ανέλαβε να διαμορφώσει τη σχετική αφίσα. Παράλληλα, κάποια ακόμα άτομα έφτιαξαν τα πανό για την κατάληψη του δημαρχείου, ενώ κάποια ακόμα μοίρασαν τα κείμενα των καλεσμάτων για τις παρεμβάσεις στις επικείμενες συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου. Κάθε υποομάδα ανατροφοδοτούσε το συλλογικό σώμα για την εξέλιξη των τομέων που είχε αναλάβει, κάθε φορά, στην πορεία των συνελεύσεων και τα όποια ζητήματα προέκυπταν συζητούνταν εντός των διαδικασιών. Αυτή η μορφή συγκρότησης μου επέτρεψε να συμμετάσχω σε ορισμένες από τις υποομάδες, όπως για παράδειγμα στην κατασκευή του πανό που αναρτήθηκε μπροστά στο δημαρχείο στη διάρκεια της κατάληψης και στο μοίρασμα των φυλλαδίων- καλεσμάτων. Με αυτόν τον τρόπο κατάφερα να συζητήσω περισσότερο με κάποια από τα δρώντα υποκείμενα, στα οποία συγκαταλέγεται και η Κατερίνα Κέφου, μια από τις πληροφορήτριες.

Οι διαδικασίες αυτές, βέβαια, δεν γίνονταν τόσο σύντομα όσο μπορεί να φαίνεται από αυτήν την περιγραφή. Σε κάθε συνέλευση προέκυπταν διαφωνίες πολιτικού περιεχομένου που διακόπτονταν μέσα από παρεμβάσεις. Παρόλα αυτά ο απολογισμός των δράσεων, συνολικά, ήταν κάθε φορά θετικός από τους συμμετέχοντες, γεγονός που αφενός προκύπτει από την μαζική συμμετοχή και κινητοποίηση και αφετέρου από τη διαρκή προσπάθεια των περισσότερων υποκειμένων να μη προβληματικοποιούν τις ετερόκλητες πολιτικές καταβολές και πεποιθήσεις τους. Με αυτόν τον τρόπο κατάφεραν να υλοποιήσουν όλες τις δράσεις που είχαν προγραμματίσει μέχρι και το τέλος του Μαρτίου και να γεμίσουν με κόσμο το αμφιθέατρο «Κορδάτος» του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας σε

μια εκδήλωση που μπορεί να εκκίνησε από το θέμα του Βιολογικού Καθαρισμού, κατέληξε όμως σε μια συζήτηση σχετικά με όλα τα ζητήματα γύρω από τους υδάτινους πόρους, τα κοινά και τις ενδεχομενικότητες της συλλογικής δράσης. Η Συμμαχία για το Νερό συνέχισε να πραγματοποιεί συνελεύσεις με την ίδια σύσταση, αλλά με ολοένα και λιγότερους συμμετέχοντες, σε όλη τη διάρκεια του 2017, ενώ παράλληλα η Κίνηση άρχισε να λειτουργεί και πάλι αυτόνομα τόσο στα χωριά όσο και στην πόλη μετά το καλοκαίρι.

Το τέλος του 2017 βρήκε τόσο τα μέλη της Κίνησης Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό όσο και άλλες συλλογικότητες και πολιτικές παρατάξεις αντιμετώπιες με την πρόθεση της δημοτικής αρχής να αποψιλώσει τις δυο όχθες του ρέματος Κραυσίδωνα που διασχίζει την πόλη με σκοπό να τις μετατρέψει σε αρτηρίες οδικής κυκλοφορίας. Έτσι ένας νέος κύκλος δράσεων, συμμαχιών και πολιτικών ζυμώσεων ξεκίνησε στην πόλη του Βόλου ενάντια στην προσπάθεια της δημοτικής αρχής «να καταστρέψει τον μοναδικό πνεύμονα πρασίνου της πόλης», ζήτημα που είχε τεθεί για πρώτη φορά στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, τότε που δραστηριοποιούνταν η Οικολογική Κίνηση. Η κατακλείδα του κειμένου που δημοσίευσε η Κίνηση, αναφορικά με τον Κραυσίδωνα, για εκείνη την περίοδο επιχειρεί να συμπυκνώσει το χτες με το σήμερα σε επίπεδο οικολογικό, κοινωνικό, πολιτικό και προσωπικό: «Θα είμαστε λοιπόν παντού, εκεί όπου βάζουν σε κίνδυνο την υγεία μας και υποβαθμίζουν το περιβάλλον στο όνομα του κέρδους, με τους υπόλοιπους συμπολίτες και συναγωνιστές μας νέους και παλιούς» ¹³⁷ (βλ. παράρτημα εικ. 22).

¹³⁷ Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό, «Μέλη της πρώην ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ ΒΟΛΟΥ προς ανιστόρητη δημοτική αρχή: Θα υπερασπιστούμε αυτό που κατακτήσαμε 30 χρόνια πριν. Με το ίδιο πάθος και την ίδια δυναμική», (19.12.2017). <https://watervolo.blogspot.com/2017/12/30.html> (Ανακτήθηκε 30.10.2018)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτέλεσε μια προσπάθεια να φωτιστεί εθνογραφικά, θεωρητικά και αναλυτικά μια τοπική έκφραση των κοινών, η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό. Η ερευνητική διαδικασία, η μέθοδος της επιτόπιας έρευνας, η διαρκής τριβή με το πεδίο, οι συζητήσεις με τα δρώντα υποκείμενα και η αρχειακή μελέτη υπήρξαν μια δεξαμενή πρωτογενών δεδομένων και εμπειριών που υφάνθηκαν με την επιστημονική σκέψη του ανθρωπολογικού πεδίου και του πεδίου των πολιτικών επιστημών για να με βοηθήσουν να κατανοήσω εις βάθος τα υπό διαπραγμάτευση ζητήματα και να απαντήσω στα ερωτήματα μου. Σε αυτό το σημείο, λοιπόν, είναι η στιγμή να παραθέσω τα συμπεράσματα στα οποία έχω καταλήξει, γνωρίζοντας όμως πως τόσο οι πτυχές όσο και οι οπτικές της θεματικής αυτής είναι μάλλον ανεξάντλητες. Για αυτό θα προσπαθήσω να αποτυπώσω μερικές σκέψεις και για τα δυο.

Το κείμενο που ολοκληρώνεται σε αυτές τις σελίδες αποπειράθηκε να αναγνώσει μια μορφή συλλογικής πολιτικής δράσης πρώτα από όλα στα συμφραζόμενα της ύστερης νεωτερικότητας, σε μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από την επιχείρηση των νεοφιλελεύθερων κρατικών και εταιρικών δυνάμεων να συγκροτήσουν επιθετικές ατζέντες που θα αποφέρουν οικονομικά και πολιτικά οφέλη, οδηγώντας παράλληλα σε πολιτισμικές, κοινωνικές αλλά και ηθικές ασυμμετρίες. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες τα κοινά αναδύθηκαν όχι απαραίτητα ως απόρροια ή ως αντίπαλο δέος, αλλά ως πολιτικές συλλογικοποιήσεις που άρθρωσαν ενστάσεις, όρια και κυρίως ερωτήματα, προτάσεις και επιθυμίες για την ταυτόχρονα παροντική αλλά και μελλοντική κοινωνική τους πραγματικότητα. Η ένταση των φαινομένων αυτών εκατέρωθεν αποτυπώθηκε στο ελληνικό παράδειγμα την περίοδο της οικονομικής κρίσης, μέσα στην οποία εντοπίζεται και η Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό.

Τα κοινά ως έννοια μπορεί να μην αποτελούν ένα ομοιόμορφο πράγμα περιλαμβάνοντας ποικίλες και ετερόκλητες εκφάνσεις, σίγουρα όμως αποτελούν τις συλλογικές εκείνες εκφράσεις που προσπαθούν διαρκώς να προτείνουν απαντήσεις στα ερωτήματα που θέτουν και να δοκιμάσουν με διάφορους τρόπους τα ενδεχόμενα αποτελέσματα κάθε πιθανής απάντησης, θεωρώντας πως είναι ο μόνος δρόμος για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες και τα συλλογικά τους συμφέροντα. Βέβαια, πρόκειται για μια πειραματική διαδικασία μετασχηματισμού

με πολύ ρευστά χαρακτηριστικά, όρια και περιεχόμενα που, όπως υποστηρίζει και η Petra Rethmann (2013), κατατάσσουν τις μορφές αυτές συλλογικής δράσης στη σφαίρα του απρόβλεπτου.

Όσον αφορά τη συλλογικότητα ή τις συλλογικότητες που απασχόλησαν την παρούσα εργασία, αυτό που καθίσταται ορατό είναι το γεγονός πως τα δρώντα υποκείμενα μέσα από τις διαδικασίες στις οποίες ενεπλάκησαν συγκρότησαν νέες πτυχές στο συλλογικό συνειδητό επιχειρώντας να μετασχηματίσουν τους μεταξύ τους δεσμούς. Στις συνθήκες που διαμόρφωσαν προσπάθησαν να σκεφτούν τους ατομικούς και συλλογικούς τους εαυτούς μέσα από το πρίσμα νέων αξιών, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας και της εμπιστοσύνης στις δυνατότητες της συλλογικής ισχύος. Την ίδια στιγμή οι πολιτικές πρακτικές που ανέπτυξαν αμφισβήτησαν παραδοσιακούς διαχωρισμούς, όπως το δημόσιο και το ιδιωτικό αλλά και το πολιτικό και το κοινωνικό, πολιτικοποιώντας πτυχές της ζωής τους που μπορεί να μην τις είχαν αντιληφθεί προηγουμένως ως πεδία διαπραγμάτευσης. Με αυτό τον τρόπο επαναπροσδιόρισαν τα διαχωριστικά όρια σφαιρών της ζωής τους και προσπάθησαν να τις παράξουν με διαφορετικούς όρους και περιεχόμενα (Dalakoglou 2016). Όσον αφορά τις σφαίρες αυτές, τα δρώντα υποκείμενα σε πολλές στιγμές χρησιμοποίησαν εναλλασσόμενα όρους όπως το δημόσιο και το κοινό για παράδειγμα, κάτι που θα μπορούσε κανείς να πει πως πρόκειται για λάθος ή σύγχυση ή για κάτι που ενδεχομένως δεν έχει διερευνηθεί αρκετά στην προκειμένη περίπτωση. Θεωρώ όμως πως αυτό που μπορεί να γίνεται αντιληπτό ως σύγχυση είναι μάλλον αυτό που υποστηρίζει και ο Dimitris Dalakoglou (2016), μια στροφή δηλαδή στην επαναδιαπραγμάτευση εννοιών που μέχρι πρότινος εντάσσονταν σε διαχωρισμένες σφαίρες και την εκ νέου ταξινόμησή τους σε ένα αναδυόμενο μετακαπιταλιστικό παράδειγμα που χαρακτηρίζεται από νέες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές πρακτικές.

Το έδαφος στο οποίο ευδοκίμησαν και άνθισαν οι διαδικασίες που διαμόρφωσε η συλλογικότητα ήταν στην προκειμένη περίπτωση η πόλη, το χωριό, το καφενείο, η φύση, η καθημερινή ζωή, η γειτονιά, οι πηγές νερού, πεδία δηλαδή που είναι στενά συνδεδεμένα με τις ποικίλες πτυχές της ταυτότητάς των δρώντων υποκειμένων. Αυτός θεωρώ πως είναι τελικά ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που τους οδήγησε να αντιληφθούν την ίδια την καθημερινή τους ζωή ως ένα κοινό, ως το πεδίο εκείνο δηλαδή που μπορεί, εάν ιδωθεί και τεθεί ως ένα συλλογικό εγχείρημα, να καταστήσει την κάθε κοινή επιθυμία και ανάγκη πιο

εφικτή και υλοποιήσιμη. Το νερό, η πηγή που τροφοδότησε με ευρηματικότητα, αμφισβήτηση, πείσμα και ελπίδα τις διαδικασίες και τις δράσεις της Κίνησης δεν υπήρξε τελικά μόνο ως ένα διακύβευμα, αλλά και ως ένα παράδειγμα συνεχούς κίνησης, μεταμόρφωσης και δημιουργίας.

Βέβαια, οι προβληματισμοί της ομάδας δεν είχαν ως μοναδικό σημείο αναφοράς το τοπικό επίπεδο και αυτό είναι ένα από τα ζητήματα που έχει αναπτυχθεί πολύ λίγο στην παρούσα εργασία. Η Πανελλαδική Συμμαχία για το Νερό, στην οποία συμμετείχε η Κίνηση, είναι μια περίπτωση που συνδυάζει ένα μεγάλο αριθμό ομάδων με τοπική δράση και διατοπική δικτύωση επί των πολιτικών διαχείρισης των υδάτινων πόρων. Θεωρώ πως θα αποτελούσε ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον πεδίο για περεταίρω μελέτη που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια πιο συνολική θεώρηση για το σύγχρονο περιβαλλοντικό κίνημα, με επίκεντρο το νερό, στο ελληνικό παράδειγμα.

Προχωρώντας πέρα από το «εδώ» η Κίνηση αλλά και η Πανελλαδική Συμμαχία είχαν ταυτόχρονα στραμμένο πολύ συχνά το βλέμμα τους στα διεθνή κινήματα αλλά και στις διεθνείς εξελίξεις γύρω από τις πολιτικές διαχείρισης των υδάτινων πόρων και προσπάθησαν να αντιληφθούν πιθανές συνδέσεις και επιρροές αναφορικά με το ελληνικό παράδειγμα. Αν αναλογιστούμε το επιχείρημα του Arjun Appadurai πως τα τεχνολογικά μέσα έχουν τη δυνατότητα να συμβάλουν στα δημοκρατικά πρότζεκτ της εποχής μας και είναι ικανά να διαμορφώσουν μια «δημοκρατία χωρίς σύνορα» που θα είναι ακόμα πιο συμπεριληπτική και δεν θα γίνεται αντιληπτή με αναφορά στους τόπους αλλά στις ροές, τότε μια μελέτη γύρω από τους συσχετισμούς του ελληνικού παραδείγματος με την παγκόσμια συνθήκη θα μπορούσε να θέσει νέα ερωτήματα και να φωτίσει νέες πτυχές.

Εικόνα 9

Εικόνα 10

ΤΕΤΑΡΤΗ 6 ΜΑΡΤΙΟΥ

ΠΟΡΤΑΡΙΑ ΩΡΑ 6:30MM
ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ «ΑΝΤΙΚΟ» (2° ΠΑΡΚΙΝΓΚ)

ΕΚΔΗΛΩΣΗ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ
«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
ΤΗΣ ΥΔΡΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΔΕΥΣΗΣ»

Φωτό από την εκδήλωση στις 16/2 στο Πανεπιστήμιο

- Προβολή ντοκιμαντέρ 30' λεπτών με τίτλο «ΤΟ ΝΕΡΟ ΦΕΡΝΕΙ ΧΡΗΜΑ»
- Συζήτηση για την επιχειρούμενη ιδιωτικοποίηση, την άρδευση και τα πρόβλημα της ΔΕΥΑΜΒ σε όσους δεν συνδεθούν με το δίκτυο αποχέτευσης.

Συντονιστική Επιτροπή Πηλίου και Βόλου για το νερό

Εικόνα 11

Εικόνα 12

- Για να απαιτήσουμε με την παρουσία μας τη συζήτηση για το νερό που αρνείται ο Δήμαρχος εδώ και 15 μήνες
- Για να μην ιδιωτικοποιηθούν τα νερά
- Για να μην μείνει ποτέ κανένας συνάνθρωπός μας χωρίς νερό
- Για να πάρει πίσω η ΔΕΥΑΜΒ τις απειλές και τα πρόστιμα σε όσους δεν έχουν και δεν μπορούν να πληρώσουν στα χωριά και την πόλη

**ΟΛΟΙ ΣΤΟ ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ ΒΟΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ**
ΔΕΥΤΕΡΑ 10 ΙΟΥΝΙΟΥ 2013, ΩΡΑ 17:00

- Για να πιουν επιτέλους οι κάτοικοι της πόλης νερό κατευθείαν από το Πήλιο
- Για να μη χλωριώνονται τα νερά στα χωριά και το Βόλο
- Για να έχουν οι κάτοικοι των χωριών τον πρώτο λόγο στην άρδευση
- Για μια ΔΕΥΑΜΒ πραγματικά δημοτική

ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΠΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΒΟΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ

Εικόνα 14, Παράσταση διαμαρτυρίας στο δημοτικό συμβούλιο 15.02.2015

Εικόνα 13

Εικόνα 15, Προβολή ντοκιμαντέρ στο καφενείο του χωριού Δράκεια

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ

Το νερό δεν είναι εμπόρευμα
είναι φυσικό αγαθό

ΤΕΤΑΡΤΗ 17 ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΩΡΑ 7:00ΜΜ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ
Μανδηλαρά & Σταδίου, Πολιτιστικό Πάρκο

ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΠΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΒΟΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ

Εικόνα 16

ΚΑΘΑΡΟ ΝΕΡΟ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

Υπερασπιζόμενοι το δικαίωμά μας για ελεύθερη πρόσβαση στο κοινό αγαθό αγωνιζόμαστε ενάντια στην ιδιωτικοποίησή του και διεκδικούμε

ΚΑΜΙΑ ΔΙΑΚΟΠΗ ΝΕΡΟΥ ΣΕ ΣΥΜΠΟΛΙΤΗ

ΔΡΑΣΤΙΚΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΤΙΜΟΛΟΓΙΟΥ
(η κοστολόγηση των τιμολογίων της ΔΕΥΑΜΒ είναι από τις ακριβότερες στην Ελλάδα).

ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΤΡΗΤΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΥΔΡΕΥΣΗΣ
της πόλης (40%60% απώλειες), που αποτελείται από σιδηροσωλήνες, χαλυβδοσωλήνες και αμιαντοσωλήνες.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΙΚΤΥΟΥ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΒΥΣΣΩΝ
με παροχή πηγαίου νερού από το Πήλιο, πριν την ανάμιξή του με το γλυφό νερό των γεωτρήσεων και την προσθήκη χλωρίου.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΠΑΡΚΟ Ν. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΑΣ
ΟΡΜΙΝΙΟΥ με ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ - 27/6 - ΩΡΑ 20:30
ΑΝΟΙΧΤΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΒΟΛΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ (ΣΤΕΚΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ - ΙΩΛΚΟΥ 33)

Εικόνα 17

Τι τρέχει με το ΝΕΡΟ σε Πήλιο, Βόλο και αλλού;

Απαντούν & συζητούν
Σάββατο 29 Νοεμβρίου
ώρα 15:30
Συλλογικότητες από την Ελλάδα

ώρα 17:30
✓ Ν. Μυλόπουλος, αν. καθηγητής Τμ. Πολ. Μηχανικών Π. Θεσσαλίας
✓ Κ. Παναγιωτόπουλος, καθηγητής Εδαφολογίας ΑΠΘ
✓ Θ. Παυλίδης, επικ. καθηγητής Ορεινής Υδρονομίας ΑΠΘ
✓ Μ. Βαξεβανόπουλος, υπ. διδάκτορας Γεωλογίας ΑΠΘ
✓ Γ. Μακρινδάκης, συγγραφέας

**2η Πανελλαδική συνάντηση Συλλογικοτήτων
για τη διαχείριση του Νερού**

Κυριακή 30 Νοεμβρίου
ώρα 10:00
Οι Συλλογικότητες για τη διαχείριση του νερού
✓ συζητούν
✓ δικτυώνονται
✓ προγραμματίζουν

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας κτίριο Παπαστράτου
αμφιθέατρο Σαράτση (3ος όροφος)
Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό

Εικόνα 18

Εικόνα 19 Παρέμβαση στο δημοτικό συμβούλιο 13.02.2017

S.O.S. ΠΑΓΑΣΗΤΙΚΟΣ

Συγκέντρωση Φορέων & Πολιτών
Τετάρτη 29 Μαρτίου
στις 18:00
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,
αμφ. Κορδάτου (Θόλος)

- Όχι στην εκχώρηση του Βιολογικού Καθαρισμού σε ιδιώτες.
- Άμεσα μέτρα βελτίωσης της λειτουργίας του Βιολογικού Καθαρισμού και προστασίας του Παγασητικού.
- Κοινωνικός και εργατικός έλεγχος στη ΔΕΥΑΜΒ και το Βιολογικό Καθαρισμό.

ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ

Εικόνα 20

Εικόνα 21, Κατάληψη στο δημαρχείο 28.03.2017

Εικόνα 22

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασίου, Αθηνά. Η κρίση ως κατάσταση "έκτακτης ανάγκης". Εκδόσεις Σαββάλας, 2012

Arjun, Appadurai. "Deep Democracy: Urban Governmentality and the Horizon of Politics". Public Culture, Vol. 14, no 1 (2002), 21–47

Bakker, Karen. "The Business of Water: Market Environmentalism in the Water Sector". Annual Review of Environment and Resources, Vol. 39, no 1 (2014), 469-494.

- "Water: Political, biopolitical, material". Social Studies of Science, Vol. 42, no 4 (2012), 616-623

Barassi, Veronica. "Ethnographic Cartographies: Social Movements, Alternative Media and the Spaces of Networks". Social Movement Studies, Vol. 12, No. 1 (2013), 48-62

Βαρκαρόλης, Ορέστης. Δημιουργικές Αντιστάσεις και Αντεξουσία. Εγχειρήματα και προβληματισμοί του ριζοσπαστικού κινήματος στον 21ο αιώνα. Εκδόθηκε από το καφενείο «Το παγκάκι», 2012

Bollier, David. Κοινά. Μια σύντομη εισαγωγή. Εκδόσεις Angelus Novus, 2016

Caffentzis, George. "The Future of 'The Commons': Neoliberalism's 'Plan B' or the Original Disaccumulation of Capital?", New Formations, Vol. 69, no 19 (2010), 23-41

Γιαννακόπουλος, Κώστας, Γιαννιτσιώτης, Γιάννης. Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη. Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2010

Ciavolella, Riccardo, Boni, Stefano. "Aspiring to alterpolitics. Anthropology, radical theory, and social movements". Focaal, Vol. 72, no 1 (2015), 3-8

Dalakoglou, Dimitris. "Infrastructural gap. Commons, state and anthropology". *City*, Vol. 20, no 6 (2016), 822-831

De Angelis, Massimo. Κοινά, περιφράξεις και κρίσεις. Εκδόσεις των Ξένων, 2013

Edelman, Marc. "Social Movements: Changing Paradigms and Forms of Politics". *Annual Review of Anthropology*, Vol. 30, no 1 (2001), 285-317

Escobar, Arturo. "Culture Sits in Places: Reflections on Globalism and Subaltern Strategies of Localization", *Political Geography*, Vol. 20, no 2 (2001), 139-174

Fritsch, Kelly, O' Connor Clare, Thompson AK. *Keywords for Radicals. The Contested Vocabulary of Late- Capitalist Struggle*. AK Press, 2016

Graeber, David. *Possibilities: Essays on Hierarchy, Rebellion, and Desire*. AK Press, 2007

Hard, Michael, Negri Antonio. *Commonwealth*. Harvard University Press, 2009

Hardin, Garrett. "The Tragedy of the Commons". *Science*, Vol. 162, no 3859 (1968), 1243-1248

Harvey, David. *A brief history of Neoliberalism*. Oxford University Press, 2005

- "The Future of the Commons", *Radical History Review*, Vol.109, (2011), 101-107

Hastrup, Kirsten. "Water and the Configuration of Social Worlds: An Anthropological Perspective". *Journal of Water Resource and Protection*, Vol.5, no 4 (2013), 59-66

Hess, Charlotte, Ostrom, Elinor. *Knowledge as a Commons. From Theory to Practice*. The MIT Press, 2007.

Καβουλάκος, Κάρολος- Ιωσήφ, Γριτζάς, Γιώργος. *Εναλλακτικοί οικονομικοί και πολιτικοί χώροι. Κοινωνικά κινήματα και χωρική ανάπτυξη*. ΣΕΑΒ, 2015

Kaika, Maria. *City of flows, Modernity, nature and the city*. Routledge, 2005.

Κιουπκιολής, Αλέξανδρος. *Για τα κοινά της ελευθερίας*. Εκδόσεις Εξάρχεια, 2014

- "Αναστοχασμοί του πολιτικού και νέα κοινά της ελευθερίας". *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 114 (2011), 57-70

Midnight Notes Collective, "Introduction to the New Enclosures", *Midnight Notes*, Vol. 10, no 1 (1990), 1-9

Miyazaki, Hirokazu. "Economy of Dreams: Hope in Global Capitalism and Its Critiques". *Cultural Anthropology*, Vol. 21, no 2 (2006), 147-172

Narotzky, Susana. *Οικονομική Ανθρωπολογία. Νέοι Προσανατολισμοί*. Εκδόσεις Σαββάλας, 2007

Negri, Antonio, Revel, Judith. "Inventing the common", *Journal Multitudes* (2008)

Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος. *Περιπέτειες της ετερότητας. Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στην σύγχρονη Ελλάδα*. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2006

Polanyi Karl, *The great transformation. The Political and Economic Origins of our Time*. Beacon Press, (1944) 2001

Povinelli, Elizabeth. *Economies of Abandonment. Social Belonging and Endurance in Late Liberalism*. Duke University Press, 2011

Rakopoulos, Theodoros. "Solidarity's Tensions. Informality, Sociality, and the Greek Crisis", *Social Analysis*, Vol.59, no 3 (2015), 85-104

- "Solidarity: the egalitarian tensions of a bridge-concept", *Social Anthropology*, Vol.24, no 2 (2016), 142-151

Rethmann, Petra. "Imagining Political Possibility in an Age of Late Liberalism and Cynical Reason". *Reviews in Anthropology*, Vol. 42, no 4 (2013), 227-242

Σταμόπουλος, Δημήτρης, «Από την απελευθέρωση (1881) ως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940)». Στο «Η ύδρευση στην περιοχή του Βόλου. Ιστορικές αναφορές και σύγχρονη πραγματικότητα». Σελ. 59-66, εκδόσεις ΔΕΥΑΜΒ, 1996.

- «Η μεταπολεμική περίοδος». Στο «Η ύδρευση στην περιοχή του Βόλου. Ιστορικές αναφορές και σύγχρονη πραγματικότητα». Σελ. 87-97, εκδόσεις ΔΕΥΑΜΒ, 1996.

Susser, Ida. "Considering the urban commons: anthropological approaches to social movements". *Dialect Anthropology*, Vol. 40, no 3 (2016), 183-198

Todorova, Maria. "Myth-Making in European Family History: The Zadruga Revisited." *East European Politics and Societies*, Vol. 4, no. 1 (1989), 30–76

Tomislav, Tomašević, Vedran, Horvat, Alma, Midžić, Ivana, Dragšić Miodrag, Dakić. *Commons in South East Europe. Case of Croatia, Bosnia & Herzegovina and Macedonia*. Institute for Political Ecology, 2018

Wagner, John R. "Water and the Commons Imaginary." *Current Anthropology*, Vol. 53, no. 5 (2012), 617-41

ΕΝΤΥΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ελευθεροτυπία

Θεσσαλία

Τα Νέα

Ταχυδρόμος

Το Βήμα

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Α.Π.Ο.ΔΡΑΣΗΣ, Ανεξάρτητη Πηλιορείτικη Ομάδα Δράσης στις Σταγιάτες

<http://apodrasistagiates.blogspot.com/>

ΔΕΥΑΜΒ, Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης και Αποχέτευσης Μείζονος περιοχής Βόλου

<http://www.deyamv.gr/>

Κίνηση Πολιτών Πηλίου και Βόλου για το Νερό

<https://watervolo.blogspot.gr/>

Πανελλαδική Συμμαχία για το Νερό

<http://symmaxianerou.blogspot.com/>